ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Навчальний посібник

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Навчальний посібник

Ірпінь
2026

УДК 343.1:336(075.8)
ББК 67.310.2я73
О-75

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 20 від 29 червня 2026 р.)

Рецензенти:

І. Рогатинська, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету;

О. Бодунова, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету.

Автори:

М. Рудая, канд. екон. наук, доцент, с.н.с, завідувач кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки (авторський внесок – 30 %); **Т. Яцик,** канд. юрид. наук, доцент, заступник директора навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи (авторський внесок – 20 %); **Г. Панасенко,** д-р екон. наук, доцент, професор кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки (авторський внесок – 15 %); **С. Рокунь,** д-р філос. з права (PhD), директор навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи (авторський внесок – 10 %); **А.-М. Ангеленюк,** канд. юрид. наук, старший дослідник, доцент кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки (авторський внесок – 15 %); **Я. Жидовцев,** канд. юрид. наук, доцент кафедри фінансових розслідувань та економічної безпеки (авторський внесок – 10 %).

О-75 **Основи фінансових розслідувань** : навчальний посібник / М. Рудая, Т. Яцик, Г. Панасенко, С. Рокунь, А.-М. Ангеленюк, Я. Жидовцев. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2026. – 184 с.
ISBN 978-966-337-811-4

У навчальному посібнику систематизовано теоретичні засади, нормативно-правове забезпечення та практичні підходи до виявлення, аналізу й розслідування фінансових правопорушень. Розкрито особливості форензік-розслідувань, фінансового моніторингу, протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, міжнародного співробітництва та застосування цифрових технологій у сфері віртуальних активів і децентралізованих фінансів. Питання й тести для самоконтролю, глосарій і додатки сприяють закріпленню знань та формуванню професійних компетентностей.

Призначений для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх спеціальностей Державного податкового університету, науково-педагогічних працівників і фахівців у сфері фінансового контролю, аудиту, права, правоохоронної діяльності та економічної безпеки.

УДК 343.1:336(075.8)
ББК 67.310.2я73

© Рудая М., Яцик Т., Панасенко Г., Рокунь С., Ангеленюк А.-М., Жидовцев Я., 2026
© Державний податковий університет, 2026

ISBN 978-966-337-811-4

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 5

ПЕРЕДМОВА.....7

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ.....9
1.1. Поняття, сутність і принципи фінансових розслідувань 9
1.2. Види, об’єкти та методи фінансових розслідувань 21
1.3. Суб’єкти фінансових розслідувань 32
Питання для самоконтролю 36
Тести для самоконтролю 37

ТЕМА 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ.....42
2.1. Національне законодавство у сфері фінансових розслідувань.....42
2.2. Міжнародні стандарти та рекомендації (FATF, OECD, ЄС) 54
Питання для самоконтролю 65
Тести для самоконтролю 66

ТЕМА 3. РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....72
3.1. Сутність і значення форензік-розслідувань у системі фінансового контролю 72
3.2. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у системі фінансових правопорушень 80
Питання для самоконтролю 96
Тести для самоконтролю 97

ТЕМА 4. МІЖНАРОДНІ ТА ТРАНСКОРДОННІ ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ 101
4.1. Особливості міжнародної фінансової злочинності в контексті транскордонних фінансових розслідувань 101
4.2. Міжнародна правова допомога у сфері протидії фінансовим правопорушенням: правові засади та механізми реалізації 104
Питання для самоконтролю 113
Тести для самоконтролю 114

РОЗДІЛ 5. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ..... 118
5.1. Віртуальні активи в системі фінансових розслідувань: політико-правові виклики цифрової епохи..... 118
5.2. Децентралізація фінансових інструментів: складники екосистеми віртуальних активів 126
Питання для самоконтролю 143
Тести для самоконтролю 144

ГЛОСАРІЙ 148

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 154

ДОДАТКИ 165

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

ВК – відмивання коштів.

ВРУ – Верховна Рада України.

ВС – Верховний Суд.

ДБР – Державне бюро розслідувань.

Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України (підрозділ фінансової розвідки України, ПФР України).

ДПС України – Державна податкова служба України.

Друга директива – Директива Європейського парламенту та Ради 2001/97/ЕС від 10 червня 1991 року про внесення змін до Директиви Ради ЄС 91/308/ЕЕС.

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень.

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань.

ЄС – Європейський Союз.

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини.

КК України – Кримінальний кодекс України.

КМУ – Кабінет Міністрів України.

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України.

КСУ – Конституційний Суд України.

Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів – Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: Конвенція; Рада Європи від 08.11.1990.

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України.

МВФ – Міжнародний валютний фонд.

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України.

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції.

НС(Р)Д – Негласні слідчі (розшукові) дії.

ОГП – Офіс Генерального прокурора.

ОЗГ – Організована злочинна група.

ООН – Організація Об'єднаних Націй.

ОРД – оперативно-розшукова діяльність.

ПКУ – Податковий кодекс України.

ПФР – підрозділ фінансової розвідки.

Рекомендації FATF – Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (2012).

РЄ – Рада Європи.

СБУ – Служба безпеки України.

ЦК України – Цивільний кодекс України.

FATF – Група розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей.

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку економіки характеризується стрімкою цифровізацією фінансових відносин, глобалізацією ринків, зростанням обсягів транскордонних операцій та ускладненням механізмів фінансових правопорушень. В умовах формування цифрової економіки, поширення віртуальних активів і розвитку децентралізованих фінансових систем особливої актуальності набувають питання ефективного виявлення, аналізу та розслідування фінансових правопорушень. Це зумовлює потребу у формуванні сучасних підходів до фінансових розслідувань, які поєднують правові, економічні та технологічні інструменти.

Навчальний посібник «Основи фінансових розслідувань» розроблено з метою формування в здобувачів вищої освіти системного уявлення про сутність, принципи, методи та інструментарій фінансових розслідувань, а також розвитку практичних навичок їхнього застосування в умовах сучасних викликів. Посібник орієнтований на здобувачів вищої освіти юридичних та економічних спеціальностей, науково-педагогічних працівників, а також практичних працівників у сфері аналітичної діяльності, фінансового контролю, аудиту, правоохоронної діяльності та економічної безпеки.

Структура посібника охоплює п’ять логічно взаємопов’язаних тем, глосарій, список використаних джерел і додатки. Такий підхід забезпечує комплексне та послідовне засвоєння матеріалу як у межах аудиторного навчання, так і під час самостійної підготовки.

У першій темі розкрито теоретичні основи фінансових розслідувань, визначено їх сутність, принципи, види, об’єкти, методи та суб’єкти. Друга тема присвячена нормативно-правовому забезпеченню фінансових розслідувань, зокрема аналізу національного законодавства й міжнародних стандартів, охоплюючи рекомендації FATF, OECD і правові підходи Європейського Союзу до здійснення фінансових розслідувань.

Третя тема охоплює особливості розслідування окремих видів фінансових правопорушень, зокрема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також роль форензік-розслідувань у системі фінансового контролю. У четвертій темі розглядаються

міжнародні й транскордонні аспекти фінансових розслідувань, включно із механізмами міжнародної правової допомоги та особливостями протидії фінансовій злочинності на глобальному рівні.

П’ята тема присвячена використанню цифрових технологій у фінансових розслідуваннях, а саме дослідженню ролі віртуальних активів, блокчейн-технологій і децентралізованих фінансових інструментів у формуванні нових викликів і можливостей для правоохоронної та аналітичної діяльності.

Кожна тема містить питання й тести для самоконтролю, що сприяють закріпленню теоретичних знань і формуванню практичних компетентностей. Глосарій забезпечує уніфіковане розуміння ключових термінів, а додатки містять допоміжні матеріали для поглибленого засвоєння інформації.

Автори посібника сподіваються, що запропонований матеріал стане ефективним інструментом для формування професійних знань і навичок у сфері фінансових розслідувань, сприятиме розвитку аналітичного мислення та здатності приймати обґрунтовані рішення в умовах складного й динамічного фінансового середовища.

Бажаємо успіхів у навчанні та професійному становленні. Нехай отримані знання стануть надійною основою для забезпечення фінансової безпеки й протидії сучасним економічним викликам.

ТЕМА 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

1.1. Поняття, сутність і принципи фінансових розслідувань.
1.2. Види, об'єкти та методи фінансових розслідувань.
1.3. Суб'єкти фінансових розслідувань.

1.1. Поняття, сутність і принципи фінансових розслідувань

Сучасна архітектура економічної безпеки держави та стабільність глобальної фінансової системи критично залежать від ефективності механізмів виявлення, припинення й попередження правопорушень у фінансовій сфері. У цьому контексті особливої ваги набуває категорія «фінансові розслідування», яка є складною, багатоаспектною та міждисциплінарною за своєю природою. Наукова дискусія щодо змісту цього поняття триває, оскільки воно поєднує в собі елементи економіки, права, криміналістики та фінансового контролю. Варто зауважити, що фінансове розслідування у вузькому розумінні розглядається як інструментарій правоохоронних органів, тоді як у широкому – як цілісна державна стратегія забезпечення прозорості капіталів, що охоплює діяльність податкових, митних органів і підрозділів фінансової розвідки[1].

Етимологічно термін «розслідування» передбачає систематичне вивчення фактів з метою встановлення істини. У застосуванні до фінансової сфери цей процес трансформується в спеціалізовану діяльність, спрямовану на відстеження руху грошових коштів, активів і виявлення прихованих схем їхнього незаконного перерозподілу[2]. Фінансове розслідування не потрібно ототожнювати лише з кримінальним процесом; це значно ширша сукупність

[1] Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.
[2] Фінансова розвідка : навч. посіб. / кол. уклад. за заг. ред. О. М. Карапетян. Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2024. 339 с.

аналітичних, операційних і перевірочних заходів. Ця діяльність характеризується високим ступенем інтелектуалізації, оскільки вимагає від суб'єкта розслідування здатності до «реверс-інжинірингу» складних фінансових інструментів. Йдеться про відновлення первісного стану активів, які пройшли через численні цикли конвертації, дроблення та переказування між юрисдикціями з різним рівнем податкового та правового нагляду.

Фундаментально фінансові розслідування можна визначити як цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів (державних органів, правоохоронних структур, фінансових розвідок), що базується на аналізі фінансової інформації для виявлення ознак правопорушень, пов'язаних із генерацією, рухом або приховуванням незаконних доходів. На відміну від класичного бухгалтерського аудиту фінансове розслідування завжди має ретроспективно-прогнозний характер та орієнтоване на виявлення умисних протиправних дій[3]. Якщо аудит спрямований на підтвердження достовірності звітності «як вона є», то фінансове розслідування шукає відповідь на питання «що приховано за звітністю». Воно базується на презумпції наявності прихованих інтересів і навмисного викривлення даних, що вимагає застосування методів дедукції та синтезу значних масивів неструктурованої фінансової інформації[4].

Гносеологічний аналіз поняття дає змогу виділити кілька ключових підходів до його трактування:

1. Процесуальний підхід, де розслідування розглядається як стадія кримінального або адміністративного провадження. У цьому аспекті домінують норми доказового права, а кожна дія розслідувача має бути легітимізована через відповідні процесуальні документи.

2. Аналітичний підхід, згідно з яким це процес «слідуй за грошима». Цей підхід базується на математичному моделюванні потоків капіталу та виявленні статистичних аномалій у транзакціях суб'єктів, що дає змогу виокремити злочинні схеми із загального масиву легальних операцій.

---

[3] Operational Issues – Financial Investigations Guidance / Financial Action Task Force (FATF). Paris : FATF, 2017.

[4] Asset Recovery Guidance and Best Practices / Financial Action Task Force (FATF). Paris : FATF, 2020.

3. Інституційний підхід, що визначає розслідування як функцію спеціалізованих інституцій (наприклад, Бюро економічної безпеки України, Державна податкова служба України). Тут акцент робиться на розмежуванні компетенцій і налагодженні міжвідомчої взаємодії для досягнення кумулятивного ефекту в боротьбі із тінізацією економіки.

Важливою науковою проблемою є визначення межі між операційною діяльністю бізнесу та фінансовим правопорушенням. Фінансове розслідування в цьому контексті є як фільтр, що відокремлює законну податкову оптимізацію від агресивного ухилення від сплати податків. Це потребує від фахівця не лише юридичної кваліфікації, а й глибокого розуміння галузевих особливостей функціонування ринків, логістичних ланцюгів і принципів ціноутворення в умовах глобалізації.

Нижче наведено концептуальну таблицю 1.1, що систематизує наукові погляди на сутність фінансових розслідувань залежно від фокусу дослідження.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи до трактування терміна «фінансові розслідування»

Підхід до визначення	Сутнісна характеристика поняття	Об’єкт фокусування
Криміналістичний	Сукупність слідчих дій щодо збирання доказів у справах про фінансові правопорушення	Доказова база для судового розгляду
Економіко-аналітичний	Процес дослідження фінансової звітності та банківських транзакцій для виявлення аномалій	Аномальні фінансові потоки та схеми
Управлінський (регуляторний)	Інструмент державного нагляду за дотриманням фінансової дисципліни й податкового законодавства	Відповідність діяльності нормативним вимогам
Розвідувальний	Збір та обробка інформації про фінансову діяльність суб’єктів з ознаками високого ризику	Приховані зв’язки та бенефіціарна власність

Продовжуючи аналіз, варто зауважити, що фінансові розслідування мають специфічний об'єктно-предметний склад. Об'єктом існують суспільні відносини у сфері фінансів, які піддаються деструктивному впливу, а предметом – безпосередньо фінансові операції, документи, цифрові активи та записи, що відображають рух вартості. Специфіка предмета полягає в його динамічності: у сучасному світі гроші миттєво змінюють форму (готівка – безготівка – електронні гроші – криптовалюта), що змушує методологію розслідувань адаптуватися до транскордонного характеру операцій[5].

У науковій літературі часто виникає питання про розмежування «фінансового розслідування» та «судово-економічної експертизи». Якщо експертиза є процесуальним актом надання висновку з уже поставлених питань, то розслідування – це динамічний пошуковий процес, який часто передує експертизі або створює для неї підґрунтя. Специфіка сучасних фінансових розслідувань полягає в їхній цифровізації. Поняття сьогодні охоплює аналіз криптовалютних транзакцій, вивчення діяльності офшорних юрисдикцій і використання алгоритмів штучного інтелекту для виявлення патернів відмивання коштів. Ключова відмінність полягає в ініціативності: розслідування є активним пошуком невідомих фактів, тоді як експертиза – це оцінювання вже наданих фактів фахівцем у галузі економіки. Розслідування формує гіпотезу кримінального правопорушення, а експертиза її підтверджує або спростовує[6].

Важливою складовою поняття є його превентивна функція. Фінансове розслідування не лише констатує факт скоєного кримінального правопорушення (наприклад, ухилення від сплати податків), а й дає змогу ідентифікувати системні вразливості у фінансовій архітектурі держави. Отже, воно трансформується з інструменту покарання в інструмент стратегічного аналізу ризиків. Аналіз виявлених схем дає законодавцю нагоду вносити корективи в нормативну базу, «закриваючи» прогалини, які використовуються для

[5] Фінансові розслідування: імплементація світового досвіду в Україні : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, 19 травня 2023 року / відп. за вип. Є. Ю. Колосовський. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 368 с.

[6] Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). Київ : Державна служба фінансового моніторингу України, 2021. 160 с.

мінімізації податкових зобов'язань. Так, розслідування стає джерелом стратегічної інформації для реформування фінансової системи загалом.

Сучасне розуміння фінансових розслідувань також неможливе без врахування міжнародного аспекту. У документах FATF під фінансовим розслідуванням розуміється збір та аналіз інформації з метою отримання доказів, які можуть бути використані для припинення злочинної діяльності та конфіскації активів[7]. Це підкреслює результативну спрямованість поняття – кінцевою метою є не лише виявлення схеми, а й позбавлення злочинця економічної вигоди від її реалізації.

Отже, фінансове розслідування – це комплексна, інтелектуально складна діяльність, що поєднує методи фінансового контролю та оперативно-розшукової діяльності. Вона базується на принципах законності, конфіденційності, об'єктивності та безперервності аналізу фінансових потоків. Це критично важливий елемент державного управління, що забезпечує прозорість економічних відносин і захист національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх фінансових загроз. Подальший розвиток цього поняття пов'язаний із гармонізацією національного законодавства з міжнародними стандартами та впровадженням новітніх IT-технологій у практику розслідувальної діяльності. Для кращого розуміння структури поняття фінансових розслідувань його складові частини та логічний зв'язок між ними представлені на рисунку 1.1.

Сучасна наукова доктрина розглядає сутність фінансових розслідувань через парадигму стратегічного управління фінансовою інформацією. У працях провідних дослідників США та ЄС (зокрема, у межах концепції Financial Intelligence Unit (FIU) Operations) фінансове розслідування визначається як багаторівневий процес деконструкції складних економічних систем. Його сутність полягає у виявленні розривів між формальним юридичним відображенням операції та її реальним економічним змістом[8].

---

[7] Guidance on Financial Inclusion and Anti‑Money Laundering and Terrorist Financing Measures / Financial Action Task Force (FATF). Paris : FATF, June 2025.

[8] European Banking Authority (EBA). Guidelines on the Role and Responsibilities of AML/CFT Compliance Officers. Paris: EBA, Sep 20 2022

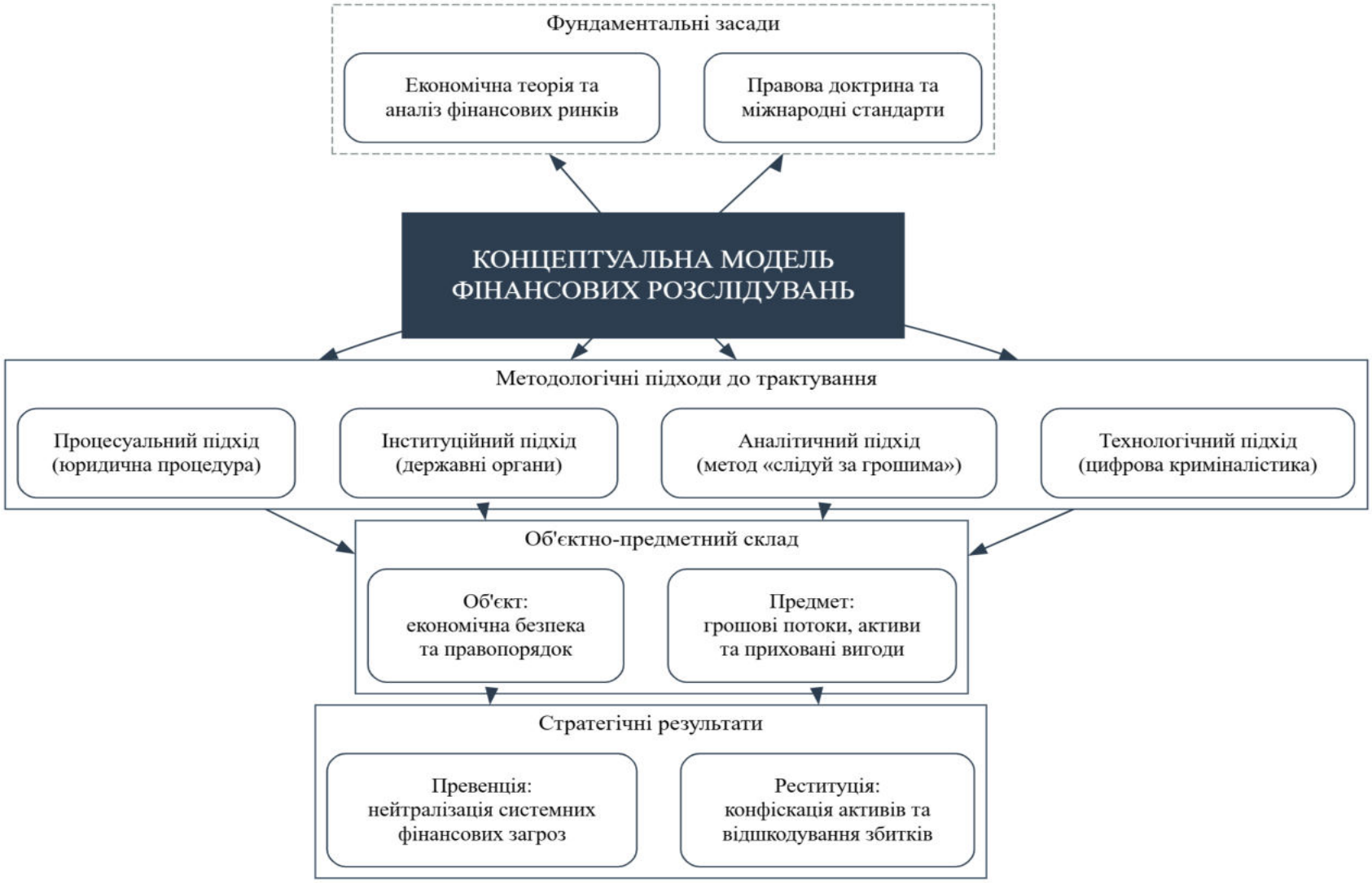

Рисунок 1.1 – Концептуальна модель поняття «фінансові розслідування»

Згідно з методологічними настановами Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) сутнісною характеристикою такого розслідування є його міждисциплінарна інтеграція. На відміну від класичних методів контролю фінансове розслідування оперує концепцією «цифрового сліду вартості». Це означає, що будь-яка економічна дія залишає незмінний відбиток у глобальній фінансовій мережі, а завдання розслідувача – реконструювати цей ланцюг транзакцій для встановлення джерела походження активів.

Важливою рисою сутності фінансових розслідувань, за стандартами Групи з розробки фінансових заходів (FATF), є орієнтація на «кінцевий результат конфіскації»[9]. Це зміщує акцент із самого факту правопорушення на виявлення та блокування фінансової вигоди. Отже, сутність розслідування трансформується з юридичної констатації вини в практичне позбавлення суб'єкта економічних ресурсів для подальшої протиправної діяльності.

Нижче наведено порівняльну характеристику сутнісних параметрів фінансових розслідувань, що базується на аналізі міжнародних стандартів.

Таблиця 1.2 – Сутнісна архітектура фінансових розслідувань (за міжнародними стандартами)

Параметр сутності	Наукова інтерпретація в англомовних джерелах	Вплив на результативність розслідування
Аналітична глибина	Перехід від аудиту окремих документів до аналізу цілісних мережевих зв'язків	Можливість виявлення прихованих бенефіціарів у складних юрисдикціях
Ретроспективна реконструкція	Відновлення історичної послідовності руху капіталу незалежно від терміну давності	Створення незаперечної доказової бази щодо первинного походження брудних грошей
Функціональна проактивність	Використання методів інтелектуального аналізу даних для прогнозування ризикових зон	Попередження масштабних фінансових втрат до моменту завершення злочинної схеми
Доказова валідність	Трансформація складних фінансових потоків у форму, прийнятну для судового доказування	Мінімізація можливостей для маніпуляцій з боку сторони захисту в суді

[9] Financial Action Task Force (FATF). The FATF Recommendations. Paris: FATF, 2012.

Особливе місце у визначенні сутності фінансових розслідувань посідає теорія «судової бухгалтерії» (Forensic Accounting), що домінує в англо-американській правовій системі. Згідно з цією теорією сутність розслідування полягає в застосуванні спеціальних знань для вирішення правових спорів, де фінансові дані є центральним елементом[10]. Це вимагає від розслідувача не лише знання обліку, а й розуміння психології економічної поведінки та методів приховування активів.

У документах Організації Об'єднаних Націй (зокрема, у посібниках з фінансових розслідувань для країн, що розвиваються) підкреслюється, що сутність цієї діяльності нерозривно пов'язана з концепцією «фінансової прозорості»[11]. Розслідування існує як механізм примусового відновлення прозорості там, де вона була навмисно порушена через використання офшорних зон, підставних компаній або номінальних директорів.

Дослідники також акцентують увагу на тому, що сутність фінансового розслідування є динамічною. У сучасних умовах вона містить експертизу в галузі блокчейн-технологій і криптографічних активів. Це розширює предметне поле розслідування від паперових носіїв до розподілених реєстрів, де сутністю процесу стає деанонімізація учасників фінансової операції.

Важливим аспектом є також етична сутність розслідування. У міжнародній практиці вона базується на принципі «публічного інтересу», що стоїть вище за комерційну таємницю у випадках підозри в легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Це дає правоохоронним і регулювальним органам право на глибоке втручання у фінансову приватність суб'єктів з метою захисту глобальної економічної стабільності.

---

[10] Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : навчальний посібник / С. М. Гончарук, Д. В. Долбнєва, С. В. Приймак, Є. М. Романів. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298 с.

[11] Anti‑Money Laundering Authority (AMLA, EU Regulation). Regulatory Technical Standards on AML/CFT Policies, Group‑wide Implementation and Central AML/CFT Database. Brussels : European Commission / AMLA – Technical standards adopted, 2025–2026.

Отже, сутність фінансових розслідувань у сучасному науковому розумінні є симбіозом високих технологій, фінансового аналізу та правового примусу. Вона спрямована на виявлення істинної природи економічних процесів, які приховані за завісою складних фінансових конструкцій. Розгляд сутності через міжнародні джерела дає змогу сформувати комплексне бачення фінансового розслідування як універсального інструменту протидії сучасній економічній злочинності.

Узагальнена структура сутності фінансових розслідувань, що поєднує теоретичні засади з практичними інструментами виявлення прихованих економічних процесів, представлена на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 – Концептуальна модель сутності фінансових розслідувань

Ефективність фінансового розслідування як інструменту захисту державних інтересів визначається суворим дотриманням системи основоположних принципів, які формують методологічну основу цієї діяльності. У світовій науковій традиції ці принципи

розглядаються не просто як сукупність етичних норм, а як технологічні стандарти, що гарантують достовірність отриманих доказів і законність втручання у сферу фінансової приватності. Фундаментальна побудова цих принципів базується на поєднанні правових гарантій та економічної доцільності, що дає змогу усунути суб'єктивізм під час аналізу складних грошових операцій[12]. Дотримання цієї ієрархічної системи засад перетворює фінансове розслідування з простого збору інформації на високотехнологічний процес стратегічного захисту національного економічного суверенітету.

Ключовим принципом, що домінує в міжнародних стандартах, є принцип пріоритету сутності над формою. У контексті фінансових розслідувань він вимагає від аналітика ігнорувати зовнішню юридичну оболонку операції (договори, рахунки), якщо вона створена виключно для приховування реального економічного змісту або справжнього власника активів. Саме цей принцип дає нагоду розкривати схеми відмивання коштів, де формально законні дії в сукупності створюють механізм легалізації тіньових доходів.

Не менш важливим є принцип безперервності та цілісності аналізу. Фінансове розслідування не може бути уривчастим; воно передбачає відстеження повного життєвого циклу активу – від моменту його появи до остаточного введення в законну економіку. Порушення цього принципу призводить до появи інформаційних прогалин, які унеможливлюють доведення зв'язку між злочином і наявними майновими цінностями суб'єкта.

Окрема увага в міжнародних настановах приділяється принципу конфіденційності та запобігання витоку інформації. Специфіка фінансових злочинів полягає в їхній високій мінливості: повідомлення особи про початок перевірки призводить до миттєвого виведення активів у закордонні зони або їхнього перетворення на анонімні цифрові одиниці[13]. Так, дотримання режиму таємності є не лише правовою вимогою, а й важливою умовою успіху розслідування.

---

[12] Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення / Рекомендації FATF. 2012.

[13] Лепський С. І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 251–257.

Продовжуючи аналіз, варто виділити принцип операційної незалежності. Його сутність полягає у захисті розслідувача від зовнішнього тиску, що є критичним під час виявлення злочинів, вчинених впливовими особами. Без справжньої автономії фінансове розслідування втрачає свою неупередженість.

Важливим досягненням сучасної теорії є впровадження принципу технологічної відповідності. В умовах поширення децентралізованих систем і засобів приховування даних розслідувач повинен використовувати інструменти цифрового аналізу на рівні, що перевищує навички зловмисників. Цей принцип вимагає постійного оновлення програмного забезпечення та методів штучного інтелекту для автоматизованого пошуку схем приховування капіталу[14].

Етична сторона розслідувань базується на принципі професійного сумніву, запозиченому з практики перевірок. Він передбачає, що будь-який документ може бути підробленим, а будь-яка структура власності – фіктивною. Це спонукає розслідувача до глибокої перевірки даних з різних джерел, включно із відкритими реєстрами справжніх власників. Систематизація наведених принципів представлена в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Система принципів фінансових розслідувань

Назва принципу	Сутнісна характеристика та зміст	Роль у забезпеченні результативності розслідування
1	2	3
Пріоритет сутності над формою	Вимога ігнорувати зовнішню юридичну оболонку (договори, рахунки) задля виявлення реального економічного змісту операції або справжнього власника	Дає змогу розкривати складні схеми відмивання коштів, де формально законні дії маскують легалізацію тіньових доходів
Безперервність і цілісність аналізу	Передбачає повне відстеження життєвого циклу активу: від моменту появи до введення в законну економіку	Запобігає появі інформаційних прогалин, що дає змогу довести зв’язок між злочином і майновими цінностями

[14] Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні : монографія. К. : ДП «Друкарня МВС України», 2009. 336 с.

Продовження таблиці 1.3

1	2	3
Конфіденційність та запобігання витоку інформації	Суворе дотримання режиму таємності щодо початку та ходу перевірки суб'єкта	Унеможливлює миттєве виведення активів у закордонні зони або їх анонімізацію в разі обізнаності правопорушника
Операційна незалежність	Захист розслідувача від будь-якого зовнішнього політичного чи корпоративного тиску	Гарантує неупередженість процесу, особливо під час виявлення злочинів, вчинених впливовими особами
Технологічна відповідність	Використання інструментів цифрового аналізу та штучного інтелекту, що перевершують навички зловмисників	Забезпечує ефективний пошук схем приховування капіталу в умовах децентралізованих систем
Професійний сумнів	Презумпція того, що будь-який документ може бути підробленим, а структура власності – фіктивною	Спонукає до глибокої перевірки даних з незалежних джерел, включно із відкритими реєстрами справжніх власників

На завершення варто зазначити, що система принципів є динамічною. Глобалізація та перехід фінансів у цифрову площину змушують міжнародні інституції постійно оновлювати ці правила. Дотримання цієї системи дає змогу перетворити фінансове розслідування на ефективний засіб нейтралізації злочинного капіталу. Водночас практична реалізація зазначених засад потребує не лише високої кваліфікації кадрів, а й належної нормативно-правової бази, що узгоджується з міжнародними стандартами у сфері протидії легалізації доходів. Лише за умови комплексного застосування всіх принципів стає можливим досягнення стратегічної мети – повного викриття тіньової економіки та повернення викрадених активів під контроль держави[15].

Системне дотримання цих методологічних засад створює надійний імунітет національної фінансової системи проти транскордонної злочинності, забезпечуючи невідворотність економічних санкцій і деструкцію фінансових фундаментів будь-якої протиправної

[15] Соколовський М. В. Парадигма фінансових розслідувань під час досудового розслідування терористичних кримінальних правопорушень. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2024. № 32 (2). С. 354–364.

діяльності. Отже, саме ці принципи визначають трансформацію фінансового розслідування з каральної функції в превентивний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості та фінансового суверенітету держави в умовах глобальної цифровізації.

1.2. Види, об'єкти та методи фінансових розслідувань

Систематизація видів фінансових розслідувань у сучасній науковій думці базується на мультифакторному аналізі, що враховує об'єкт посягання, суб'єктний склад і специфіку нормативного регулювання. У працях дослідників з провідних університетів України, США та Великої Британії класифікація розглядається не лише як теоретична вправа, а як стратегічний інструмент розподілу обмежених ресурсів контролюючих органів. Такий підхід дає змогу диференціювати методи впливу залежно від складності фінансових схем і рівня загрози для економічної стабільності. Чітка типологія розслідувань є критично важливою для побудови ефективної архітектури фінансової безпеки, оскільки кожен вид вимагає специфічного набору аналітичних інструментів і правових підстав для доступу до банківської таємниці.

Основним критерієм поділу є функціональне призначення та юридичні наслідки процесу. За цією ознакою розрізняють кримінальні, адміністративні та регуляторні розслідування[16]. Кримінальні розслідування зосереджені на зборі доказів для судового переслідування осіб, причетних до тяжких економічних злочинів, як-от легалізація незаконних доходів або фінансування тероризму. Регуляторні розслідування зі свого боку мають на меті забезпечення прозорості ринків і дотримання правил фінансової дисципліни суб'єктами господарювання, де пріоритетом є відновлення правопорядку, а не обов'язкове покарання особи.

[16] Методичний посібник з фінансових розслідувань. Спільний міжвідомчий проєкт у сфері боротьби з вигодами від протиправної діяльності. 2017.

Згідно з методологічними стандартами міжнародних інституцій за глибиною охоплення та часовою спрямованістю розслідування поділяються на стратегічні й тактичні (операційні). Стратегічні спрямовані на виявлення системних вразливостей секторів економіки та розробку превентивних заходів, тоді як тактичні сфокусовані на конкретних транзакціях та ідентифікації кінцевих бенефіціарів у межах визначеної схеми[17].

Розгалужена система видів розслідувань дає змогу органам правопорядку та регуляторам гнучко адаптувати методи аналізу до динамічних змін у способах вчинення фінансових правопорушень, забезпечуючи комплексне покриття всіх ланок руху тіньового капіталу.

Детальна теоретична класифікація видів фінансових розслідувань представлена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Теоретична типологія фінансових розслідувань за міжнародними стандартами

Критерій класифікації	Види розслідувань	Сутнісна характеристика
За правовою природою	Кримінальні; адміністративні; цивільні	Визначає процесуальний порядок збору доказів і характер підсумкових санкцій
За суб'єктом ініціювання	Державні; корпоративні (внутрішні); міжнародні	Окреслює коло повноважень розслідувачів і рівень доступу до закритих баз даних
За об'єктом дослідження	Податкові; банківські; фондові; митні	Спрямовані на специфічні сектори руху капіталу та типи фінансових інструментів
За вектором спрямованості	Ретроспективні; проактивні (моніторингові)	Орієнтовані або на розкриття вже вчинених дій, або на запобігання новим загрозам
За просторовою ознакою	Внутрішні (національні); транскордонні	Враховують юрисдикційну складність та потребу в міжнародній взаємодії

[17] Грудзевич Я. В. Міжнародний досвід формування органу фінансової розвідки. *Регіональна економіка.* 2009. № 2. С. 166–172.

Перехід від теорії до практики вимагає розуміння того, як ці види розслідувань реалізуються в реальних умовах. Практична діяльність підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних структур демонструє складне переплетення різних типів розслідувань у межах однієї справи. Наприклад, податкове розслідування може трансформуватися в кримінальне в разі виявлення ознак системного ухилення від сплати податків через мережу підставних компаній у закордонних зонах[18].

Сучасна практика також виокремлює розслідування у сфері цифрових активів, де об'єктом вивчення є не банківські рахунки, а записи в розподілених реєстрах. Це потребує специфічних знань у галузі криптографії та деанонімізації користувачів[19]. Крім того, особливого значення набувають паралельні фінансові розслідування, які проводяться одночасно із розслідуванням предикатних злочинів (корупції, торгівлі забороненими речовинами) для ідентифікації та заморожування активів.

Для кращого розуміння практичного наповнення різних видів розслідувань у таблиці 1.5 наведено типові сценарії та приклади їхньої реалізації.

Отже, багатоманітність видів фінансових розслідувань відображає складність сучасної глобальної економіки. Інтеграція різних видів розслідувань у єдиний аналітичний цикл дає змогу державі не лише карати винних, а й ефективно демонтувати саму фінансову інфраструктуру злочинності. Подальший розвиток типології буде пов'язаний із посиленням технологічної складової та розширенням міжнародного співробітництва у сфері боротьби з гібридними фінансовими загрозами.

---

[18] TaxCompEU: EU Tax Competency Framework : Role Descriptions – Tax Fraud and Investigation. Luxembourg : Publications Office, 2019.

[19] Larence, Eileen Regen, United States. Congress. House. Committee on Financial Services. Subcommittee on Oversight and Investigations, and United States. Government Accountability Office. Anti-Money Laundering : Better Communication Could Enhance the Support FinCEN Provides to Law Enforcement : Testimony before the Subcommittee on Oversight and Investigations, Financial Services Committee, House of Representatives. Washington, D.C. : U.S. Govt. Accountability Office, 2010.

Таблиця 1.5 – Практичні моделі реалізації
фінансових розслідувань: приклади та сценарії

Вид розслідування (практичний аспект)	Типовий сценарій (кейс)	Ключовий метод виявлення
Розслідування прихованого володіння (бенефіціарне)	Виявлення реального власника нерухомості, придбаної через ланцюг офшорних трастів	Аналіз установчих документів і відстеження джерел фінансування купівлі
Розслідування маніпуляцій із ціноутворенням	Перевірка експортних операцій на предмет штучного заниження вартості для виведення прибутку	Порівняльний аналіз ринкових цін і вивчення пов'язаності контрагентів
Розслідування у сфері цифрових активів	Відстеження викрадених коштів, які пройшли через «змішувачі» криптовалют	Графічний аналіз транзакцій у блокчейні та ідентифікація вихідних точок
Корпоративне внутрішнє розслідування	Виявлення фактів розтрати майна компанії керівництвом через фіктивні послуги	Проведення поглибленого аудиту витрат і перевірка реальності виконання робіт
Транскордонне податкове розслідування	Розкриття схеми використання «податкових гаваней» для приховування доходів громадян	Автоматичний обмін податковою інформацією між країнами й запити про допомогу

Ідентифікація й детальне розмежування об'єктів фінансових розслідувань є критично важливим етапом, що визначає вектор аналітичної діяльності та межі правового втручання суб'єктів розслідування. У сучасній науковій парадигмі об'єкт розслідування розглядається не як статичний елемент, а як динамічна система суспільних відносин, матеріальних потоків і цифрових записів, що відображають реальний рух вартості[20]. Точна детермінація об'єкта дає розслідувачу нагоду вийти за межі формального спостереження та сконцентруватися на деконструкції прихованих механізмів перерозподілу капіталу, що є запорукою відновлення фінансової прозорості й економічної безпеки держави.

[20] The Other Side of the Coin: An Analysis of Financial and Economic Crime. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023.

Традиційно виділяють загальний, родовий і безпосередній об'єкти. Загальним об'єктом є фінансова стабільність і національні економічні інтереси, які піддаються деструктивному впливу внаслідок системних правопорушень. Родовим об'єктом є встановлений порядок обігу фінансових ресурсів, виконання податкових зобов'язань і функціонування банківської системи. Безпосереднім об'єктом стають конкретні операції, активи або інформаційні масиви, що використовуються для приховування незаконних доходів. Специфіка сучасного етапу полягає в цифровізації об'єктів, де предметом вивчення стають не лише традиційні грошові маси, а й алгоритмічні послідовності в розподілених реєстрах[21].

Згідно з міжнародними стандартами об'єкти фінансових розслідувань класифікуються за рівнем матеріалізації та роллю в злочинній схемі.

Першу групу становлять інституційні об'єкти – це суб'єкти господарювання, фінансові посередники та професійні учасники ринків, чия діяльність використовується для маскування джерел походження коштів.

Друга група – матеріально-ціннісні об'єкти, що охоплюють будь-які активи (рухоме та нерухоме майно, коштовності, цінні папери), придбані внаслідок вчинення злочину або призначені для фінансування протиправної діяльності.

Третя група охоплює інформаційно-документарні об'єкти: фінансову звітність, записи банківських транзакцій, реєстри прав власності та електронні листування, що містять докази реального економічного змісту операцій.

Особливе місце посідають технологічні об'єкти, до яких відносять віртуальні активи, криптовалютні гаманці та записи у хмарних сховищах. Сутність розслідування в цьому контексті полягає в деанонімізації володіння такими об'єктами та відновленні ланцюга транзакцій, що були навмисно розірвані за допомогою інструментів анонімізації[22]. Отже, об'єкт фінансового розслідування є

[21] Goecks, L. S., Korzenowski, A. L., Gonçalves Terra Neto, P., deSouza, D. L., & Mareth, T. (2022). Anti-money laundering and financial fraud detection: A systematic literature review. Intelligent Systems in Accounting. *Finance and Management.* 29 (2), 71–85.
[22] Ferwerda, J., & Reuter, P. (2024). National assessments of money laundering risks: Stumbling at the start. *Risk Analysis*, 44, 2001–2007.

симбіозом правових титулів та економічних реалій, де завдання розслідувача – виявити істинну природу відносин, приховану за складними фінансовими конструкціями.

Системна взаємодія зазначених об’єктів утворює цілісне поле дослідження, де кожна зміна стану одного елементу (наприклад, переказ коштів) неминуче залишає слід в іншій ланці системи (банківський запис або зміна структури активів), що дає змогу реконструювати всю схему правопорушення.

Систематизацію основних категорій об’єктів фінансових розслідувань наведено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6 – Розширена класифікація об’єктів фінансових розслідувань

Категорія об’єкта	Методологічне обґрунтування	Склад і приклади для аналізу
Економіко-правові відносини	Суспільні зв’язки у сфері розподілу капіталу й виконання фінансових зобов’язань перед державою	Бюджетні процеси, податкові правовідносини, порядок переміщення валютних цінностей
Суб’єктно-інституційні одиниці	Юридичні та фізичні особи, чий правовий статус використовується для створення схем	Підставні компанії (оболонки), номінальні директори, фіктивні благодійні фонди
Матеріальні та фінансові активи	Речові й грошові цінності, що мають злочинне походження або є інструментом злочину	Готівкові кошти, банківські метали, елітна нерухомість, частки в статутних капіталах
Інформаційні потоки й документи	Масиви даних, що відображають формальну сторону та приховану зміст операцій	Облікові реєстри, внутрішні управлінські звіти, дані міжнародних систем міжбанківських переказів
Віртуальні та цифрові об’єкти	Нематеріальні активи, що існують виключно в цифровому середовищі та використовуються для транскордонних розрахунків	Криптовалюти, токенізовані активи, ключі доступу до цифрових гаманців, записи смартконтрактів

Продовжуючи аналіз, варто зауважити, що об’єкти фінансових розслідувань характеризуються високим ступенем латентності та здатністю до трансформації. Це означає, що об’єкт може багаторазово змінювати свою форму (наприклад, з безготівкових коштів

у нерухомість, а потім у цифрові активи) у межах одного циклу легалізації. Відтак сутність розслідування вимагає застосування методу безперервного відстеження «цифрового сліду вартості», що дає змогу не втратити об'єкт із поля зору незалежно від терміну давності чи складності перетворень.

Комплексний підхід до вивчення об'єктів забезпечує перехід від фрагментарної констатації фактів до стратегічного демонтажу інфраструктури тіньової економіки, де кінцевою метою є не лише фіксація порушення, а й позбавлення злочинця доступу до будь-яких форм накопиченого багатства[23].

Сучасна парадигма захисту національних економічних інтересів потребує відмови від фрагментарного сприйняття активів на користь побудови цілісної архітектурної моделі об'єктів розслідування. В українських реаліях така модель інтегрує складну взаємозалежність між правовими інститутами, тіньовими грошовими потоками та матеріальними цінностями, що дає нагоду контролюючим органам деконструювати специфічні механізми приховування капіталу. Наукове обґрунтування цієї структури забезпечує точне фокусування аналітичних зусиль на критичних вузлах, де відбувається трансформація незаконно здобутої вартості в легальні активи.

Центральним елементом представленої архітектури є багаторівнева ієрархія, де виявлення аномалій у документарних об'єктах (податкових накладних чи митних деклараціях) слугує первинним імпульсом для подальшого відстеження руху безготівкових і цифрових активів. Кінцевою ланкою цього процесу є ідентифікація матеріально-ціннісних об'єктів, які акумулюються у формі елітної нерухомість чи предметів розкоші, що фактично становлять економічний фундамент організованої злочинності[24].

Узагальнена структура та логічний взаємозв'язок усіх категорій об'єктів у межах національної системи фінансової безпеки представлені на рисунку 1.3.

---

[23] Eurojust Report on Money Laundering. The Hague, The Netherlands: Eurojust, 2022.
[24] Improving Financial Oversight : A Private Sector View of Anti-Money Laundering Efforts : Hearing before the Subcommittee on Oversight and Investigations of the Committee on Financial Services, House of Representatives, One Hundred Eighth Congress, Second Session, May 18, 2004. Washington : U.S. G.P.O., 2004.

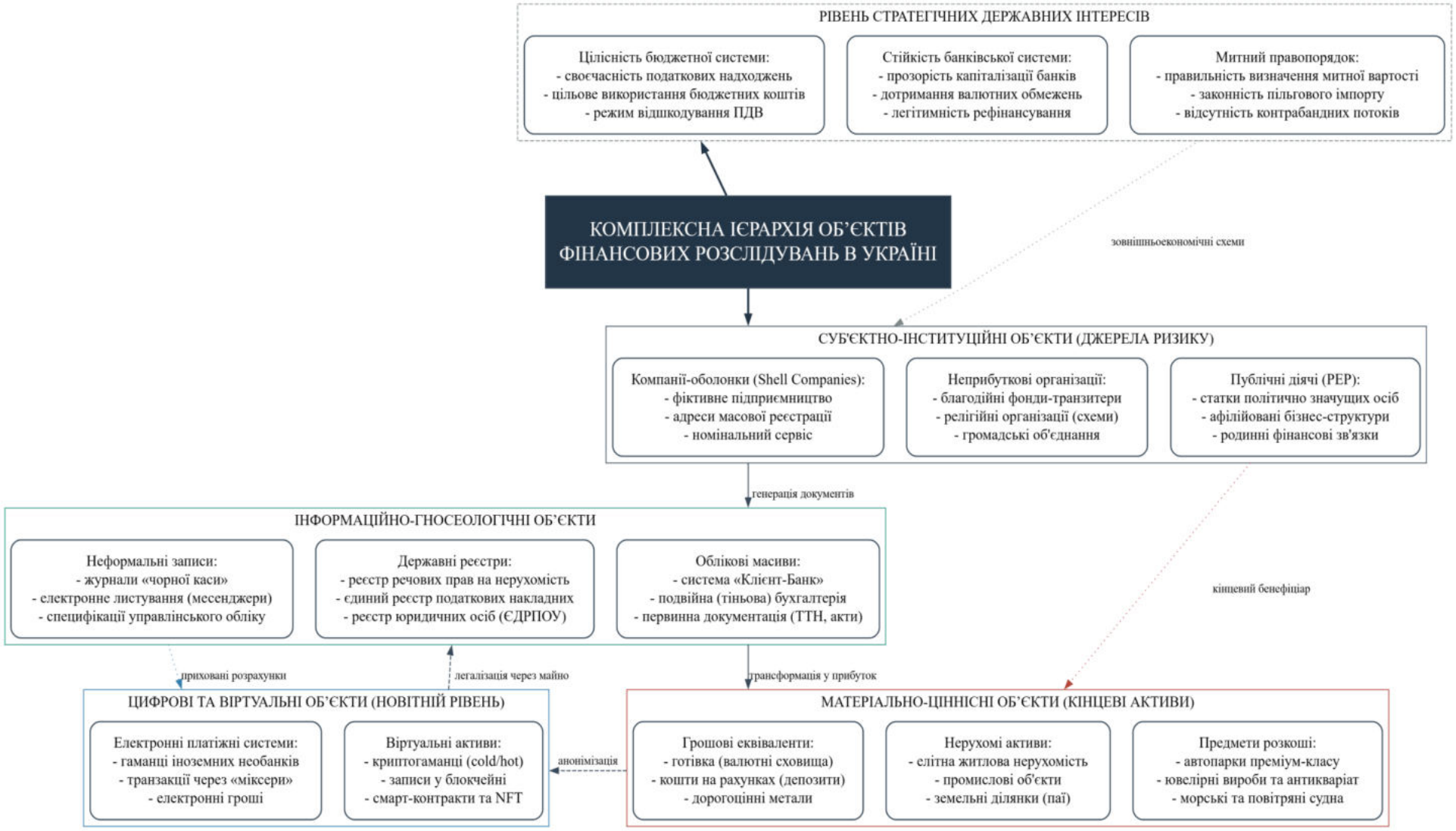

Рисунок 1.3 – Модель ієрархії та взаємозв'язку об'єктів фінансових розслідувань в Україні

Ефективність викриття прихованих фінансових схем безпосередньо залежить від сукупності обраних методів, які дають змогу перетворити розрізнені дані в цілісну доказову базу. У міжнародній практиці методологія розслідувань ґрунтується на поєднанні засобів ретроспективного аналізу та проактивного моніторингу. Основним завданням методів є ідентифікація розривів у фінансових ланцюгах і встановлення реального економічного змісту операцій, що часто прихований за формально законними документами та складними багаторівневими транзакціями[25].

Першу групу становлять аналітико-прогностичні методи, що базуються на побудові математичних моделей фінансової поведінки та пошуку статистичних аномалій. Цей інструментарій дає нагоду на ранніх етапах виявити зони ризику, де концентрація підозрілих операцій перевищує встановлені нормативи або середньоринкові показники. У межах цієї групи застосовується метод «горизонтального» та «вертикального» аналізу звітності, що дає змогу виявити нетипові сплески активності суб'єкта господарювання. Прогностична складова полягає у використанні алгоритмів, що розпізнають типології правопорушень ще до моменту завершення циклу легалізації коштів, забезпечуючи перехід від реактивного до превентивного контролю.

Друга група – реконструктивні методи, які спрямовані на покрокове відновлення хронології руху активів і капіталу. Ці методи є незамінними у випадках навмисного знищення первинної документації або тотальної фальсифікації звітності. Реконструкція передбачає використання непрямих джерел інформації: даних митної статистики, логістичних операторів і відомостей про споживання ресурсів. Ключовим тут є метод відтворення балансу готівкових і безготівкових потоків, що дає змогу встановити реальний обсяг оборотів суб'єкта, який був прихований через механізми «тіньової» реалізації товарів чи послуг.

Третя група охоплює ідентифікаційні методи, стратегічним завданням яких є розкриття реальних володільців активів і деанонімізація бенефіціарної власності. У сучасних умовах, коли активи

[25] Barone, R. and Masciandaro, D. (2025). Green Grease: Environmental Crime. Corruption and Money Laundering. *Kyklos*, 78: 991–1006.

маскуються за складними корпоративними структурами, трастами та закордонними фондами, ідентифікація вимагає поглибленого вивчення прав управління й контролю. Ці методи базуються на принципі «випередження номінального сервісу», де аналізуються не лише офіційні реєстри, а й фактичні повноваження осіб на розпорядження рахунками, афілійованість через родинні зв'язки чи спільні бізнес-інтереси в інших юрисдикціях.

Четверта група – технологічні методи, що передбачають автоматизований аналіз цифрових слідів у блокчейн-мережах та електронних платіжних системах. В епоху цифровізації фінансів ці методи дають змогу дешифрувати операції з віртуальними активами, відстежуючи їхній рух через «міксери» та анонімні гаманці до точок виходу в реальну валюту[26]. Застосування спеціалізованого програмного забезпечення для візуалізації великих масивів даних дає нагоду будувати графи зв'язків, які виявляють приховані канали переміщення коштів між суб'єктами, що формально не мають жодних правових відносин.

П'ята група – перевірочні методи, що становлять основу верифікації отриманих доказів. Вони полягають у проведенні зустрічних звірок, інвентаризації активів і зіставленні внутрішніх даних суб'єкта з незалежними джерелами. Перевірочні методи дають змогу документально підтвердити фіктивність господарських операцій, виявляючи відсутність реальної поставки товару або виконання робіт, що зазвичай є основою для штучного формування податкового кредиту або виведення прибутку.

Класифікація методів та їхнє функціональне призначення наведені в таблиці 1.7.

[26] Deprez, B., Wei W., Verbeke W., Baesens B., Mets K., and Verdonck T. (2025). "Advances in Continual Graph Learning for Anti-Money Laundering Systems: A Comprehensive Review." Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics 17, no. 3: e70040.

Таблиця 1.7 – Класифікація методів фінансових розслідувань

Група методів	Зміст і процедурна реалізація	Очікуваний результат аналізу
Аналітико-прогностичні	Математичне моделювання поведінки, аналіз статистичних відхилень, скринінг операцій	Ідентифікація аномалій, визначення зон ризику та пріоритезація об’єктів перевірки
Реконструктивні	Відтворення балансу активів через непрямі дані, відновлення хронології транзакцій	Встановлення реальних обсягів операцій і джерел походження капіталу
Ідентифікаційні	Аналіз ланцюгів контролю, виявлення кінцевих бенефіціарів, розкриття «корпоративної завіси»	Деанонімізація реальних власників і виявлення прихованих груп впливу
Технологічні	Використання блокчейн-аналітики, обробка великих даних, візуалізація графів зв’язків	Розкриття схем з цифровими активами та виявлення прихованих платіжних каналів
Перевірочні	Зустрічні звірки, запити до іноземних регуляторів, інвентаризація, аудит документів	Юридичне підтвердження фіктивності операцій і закріплення доказової бази

Практична реалізація методологічного інструментарію в Україні та світі демонструє, що найвищі результати досягаються лише за умови комбінованого застосування декількох груп методів у межах однієї справи.

Приклад застосування аналітико-прогностичних і перевірочних методів

Під час моніторингу операцій у паливному секторі аналітичні методи зафіксували аномальне зростання витрат на логістику в разі незмінних обсягів реалізації. Подальше застосування перевірочних методів (запити до транспортних компаній) виявило, що вказані в звітності вантажівки не здійснювали рейсів у зазначений період. Це дало змогу довести факт штучного завищення витрат з метою ухилення від сплати податків.

Приклад застосування реконструктивних та ідентифікаційних методів

У розслідуванні справи про виведення коштів через банкрутство фінансової установи розслідувачі використали реконструктивні методи для відтворення руху грошей за останні два роки. Ідентифікаційні методи допомогли встановити, що кінцевими отримувачами коштів через мережу офшорних компаній були пов'язані з керівництвом банку особи. Реконструкція дала нагоду документально простежити шлях кожного платежу.

Отже, методологія фінансових розслідувань еволюціонує в бік технологізації та інтелектуального аналізу, що дає змогу викривати правопорушення навіть у найбільш захищених та анонімізованих сегментах глобальної фінансової системи.

1.3. Суб'єкти фінансових розслідувань

Визначення кола суб'єктів фінансових розслідувань є ключовим елементом побудови архітектури фінансової безпеки будь-якої юрисдикції. У сучасній правовій доктрині під суб'єктом фінансового розслідування розуміють уповноважений орган або організацію, що володіє визначеною компетенцією щодо виявлення, відстеження, аналізу та документування руху капіталів, які мають ознаки протиправного походження. Теоретичне розмежування цих суб'єктів базується на їхніх функціональних завданнях, обсягу процесуальних повноважень та стадії, на якій вони залучаються до аналітичного процесу. Ефективність системи розслідувань залежить не лише від потужності окремого суб'єкта, а від якості їхньої ієрархічної взаємодії та безперешкодного обміну інформаційними масивами[27].

Згідно з міжнародними стандартами суб'єкти поділяються на три основні рівні залежно від їхнього місця в системі контролю.

[27] Ozer, Aleaddin, Aydos, Murat, Fraud Detection Framework for Blockchain Finance: Tackling Arbitrage, Liquidity Exploits, and Money Laundering. *International Journal of Intelligent Systems*, 2026, 3803992, 18 pages.

Перший рівень – це суб'єкти первинного моніторингу (фінансові установи, банки, реєстратори), які виконують функцію «першого фільтра». Вони не проводять розслідування в класичному розумінні, але здійснюють збір первинних даних та ідентифікують аномалії.

Другий рівень становлять спеціалізовані підрозділи фінансової розвідки, які здійснюють стратегічний і операційний аналіз отриманих повідомлень.

Третій рівень – це правоохоронні та судові органи, які використовують аналітичні напрацювання попередніх рівнів для формування доказової бази в межах кримінальних проваджень.

Важливим теоретичним аспектом є поділ суб'єктів за характером їхньої діяльності на адміністративні та правоохоронні. Адміністративні суб'єкти зосереджені на зборі даних і запобіганні порушенням без права застосування заходів кримінального примусу. Правоохоронні суб'єкти, навпаки, наділені повноваженнями щодо проведення обшуків та арешту активів[28]. Така дуалістична модель забезпечує баланс між потребою в захисті фінансової таємниці та попитом держави у викритті складних багатовекторних схем легалізації доходів.

Класифікація суб'єктів за функціональними ознаками представлена в таблиці 1.8.

Теорія фінансових розслідувань розглядає взаємодію суб'єктів як безперервний цикл, де кожен учасник додає цінності до загального масиву інформації. У центрі цієї взаємодії перебуває концепція «єдиного аналітичного вікна», що передбачає централізацію даних від різних відомств. Це дає змогу нівелювати проблему відомчої ізольованості, коли різні органи бачать лише фрагменти загальної схеми (наприклад, податкові органи – приховування прибутку, а митні – контрабандні потоки).

[28] Pantazatou K., Kafteranis D., Finelli F. Participatory enforcement in combating economic crimes: Insights from tax offences, money laundering and sanctions evasion. *Eur Law J.* 2025. 31 (3): 153–176.

Таблиця 1.8 – Теоретична типологія суб'єктів фінансових розслідувань

Категорія суб'єктів	Функціональне призначення	Ключові інструменти впливу
Регуляторні органи	Нагляд за дотриманням правил фінансової дисципліни й ліцензійних умов	Перевірки, накладення штрафних санкцій, відкликання ліцензій
Підрозділи фінансової розвідки	Агрегація та поглиблений аналіз повідомлень про підозрілі транзакції	Доступ до закритих баз даних, міжнародний обмін інформацією
Спеціалізовані антикорупційні органи	Виявлення фінансових слідів у справах про зловживання владою	Аналіз декларацій, перевірка способу життя посадових осіб
Організації міжнародного співробітництва	Координація транскордонних розслідувань і встановлення стандартів	Формування «чорних списків», розробка типологій правопорушень
Суб'єкти приватного сектору	Виконання функцій «належної перевірки» клієнтів (комплаєнс)	Блокування операцій, подання звітів про підозрілі дії

Ключовим принципом діяльності суб'єктів є незалежність та оперативність. Суб'єкт розслідування повинен мати автономію в ухваленні рішень щодо ініціювання перевірки, щоб уникнути політичного або корпоративного тиску. Водночас важливим є дотримання балансу між державним інтересом і правами людини, що вимагає чіткого законодавчого регулювання підстав для втручання суб'єктів у приватну фінансову сферу.

Особливу роль у теоретичній моделі відіграють суб'єкти зі спеціальним статусом, які проводять паралельні фінансові розслідування. Це означає, що одночасно із розслідуванням основного кримінального правопорушення (наприклад, торгівлі забороненими товарами), інший суб'єкт веде пошук грошових коштів, отриманих від цієї діяльності[29]. Такий підхід дає нагоду реалізувати основний принцип фінансового правосуддя: злочин не повинен приносити

[29] Anti-Money Laundering : Blocking Terrorist Financing and Its Impact on Lawful Charities : Hearing before the Subcommittee on Oversight and Investigations of the Committee on Financial Services, U.S. House of Representatives, One Hundred Eleventh Congress, Second Session, May 26, 2010. Washington : U.S. G.P.O., 2010.

економічної вигоди, а всі незаконні активи мають бути виявлені та вилучені незалежно від способу їхнього маскування. Теоретична модель розподілу повноважень суб'єктів на різних етапах розслідування відображена в таблиці 1.9.

Таблиця 1.9 – Розподіл компетенцій суб'єктів у процесі фінансового розслідування

Етап розслідування	Провідний суб'єкт	Зміст діяльності суб'єкта
Ініціювання та виявлення	Суб'єкти первинного моніторингу, регулятори	Фіксація відхилень від нормальної ринкової поведінки
Аналітична обробка	Підрозділи фінансової розвідки (ПФР)	Побудова схем взаємозв'язків, ідентифікація бенефіціарів
Процесуальне закріплення	Спеціалізовані слідчі органи	Проведення слідчих дій, збір прямих доказів вини
Міжнародна координація	Міждержавні мережі та центри співробітництва	Отримання даних з офшорних та іноземних юрисдикцій
Остаточне рішення та стягнення	Судові органи, виконавчі служби	Винесення вердикту й примусове повернення активів у власність держави

Системність та ієрархічність кола суб'єктів забезпечує глибокий і цілісний моніторинг усіх сегментів фінансового ринку, мінімізуючи виникнення «сірих зон» для легалізації тіньового капіталу. Ефективність такої моделі ґрунтується на чіткому розподілі ролей: від первинної фіксації аномалій банківським сектором до глибокого аналізу підрозділами фінансової розвідки й процесуального закріплення доказів правоохоронними органами[30]. Лише за умови безперервної координації стає можливим скасування складних транскордонних схем, що мають багатошарову структуру та залучають декілька юрисдикцій одночасно. Майбутнє фінансових розслідувань залежить від здатності суб'єктів інтегрувати інтелектуальні системи пошуку зв'язків, забезпечуючи невідворотність ідентифікації незаконних активів незалежно від методів їхнього маскування.

[30] From Suspicion to Action: Converting Financial Intelligence into Greater Operational Impact. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «фінансове розслідування» та поясніть його міждисциплінарну природу.

2. У чому полягає відмінність між фінансовим розслідуванням і класичним бухгалтерським аудитом?

3. Охарактеризуйте основні наукові підходи до трактування фінансових розслідувань: процесуальний, аналітичний та інституційний.

4. Яка роль концепції «цифрового сліду вартості» в сучасних розслідуваннях?

5. Поясніть сутність теорії «судової бухгалтерії».

6. Як фінансове розслідування співвідноситься із судово-економічною експертизою?

7. Як фінансове розслідування трансформується з інструменту покарання в інструмент стратегічного аналізу ризиків і превенції?

8. Розкрийте зміст і значення принципу «пріоритету сутності над формою».

9. Чому принципи безперервності та цілісності аналізу є критичними для успіху розслідування?

10. У чому полягає важливість принципу операційної незалежності розслідувача?

11. Яке значення має принцип «професійного сумніву» в розвідувальній діяльності?

12. Як принцип технологічної відповідності впливає на здатність розслідувача виявляти схеми приховування капіталу в децентралізованих системах?

13. Як дотримання принципу конфіденційності запобігає миттєвому виведенню активів правопорушником у закордонні юрисдикції?

14. За якими критеріями класифікують види фінансових розслідувань згідно з міжнародними стандартами?

15. У чому полягає різниця між стратегічними та тактичними фінансовими розслідуваннями?

16. Що є загальним, родовим і безпосереднім об’єктом фінансового розслідування?

17. Охарактеризуйте основні категорії об’єктів: інституційні, матеріально-ціннісні, інформаційно-документарні та технологічні.

18. Поясніть латентність і здатність об’єктів фінансових розслідувань до трансформації.

19. Як практичні сценарії, наприклад розслідування маніпуляцій із ціноутворенням або транскордонні податкові розслідування, ілюструють складність сучасних фінансових об’єктів?

20. Які основні групи методів фінансових розслідувань виділяють за їхнім функціональним призначенням?

21. У яких випадках незамінними є реконструктивні методи?

22. Які завдання вирішують ідентифікаційні методи в розслідуванні схем із прихованими бенефіціарами?

23. Хто є суб’єктами першого, другого та третього рівнів у системі фінансового контролю?

24. Чим відрізняються адміністративні суб’єкти розслідувань від правоохоронних?

25. Розкрийте роль концепції «єдиного аналітичного вікна» у взаємодії суб’єктів.

26. Яке значення мають паралельні фінансові розслідування в боротьбі з економічною злочинністю?

27. Як комбіноване застосування різних груп методів (наприклад, аналітико-прогностичних і перевірочних) підвищує результативність викриття схем ухилення від сплати податків?

Тести для самоконтролю

1. Основною метою фінансового розслідування, згідно з концепцією «слідуй за грошима», є:

а) оцінювання якості ведення бухгалтерського обліку;

б) відстеження руху активів для виявлення прихованих схем їхнього розподілу;

в) підтвердження відповідності звітності нормативним вимогам;

г) публічне оприлюднення фінансових показників компанії.

2. Яка ключова відмінність фінансового розслідування від бухгалтерського аудиту:

а) аудит завжди є безкоштовним, а розслідування – платним;

б) аудит підтверджує достовірність даних, а розслідування шукає приховані протиправні дії;

в) аудит проводиться тільки державними органами;

г) між ними немає жодної суттєвої відмінності.

3. Який підхід до трактування розслідувань робить акцент на розмежуванні компетенцій органів (наприклад, БЕБ і ДПС України):

а) процесуальний;

б) аналітичний;

в) інституційний;

г) технологічний.

4. У контексті фінансових розслідувань термін «реверс-інжиніринг» означає:

а) створення нових фінансових інструментів;

б) відновлення первісного стану активів, що пройшли через цикли конвертації та дроблення;

в) автоматичне нарахування податкових зобов’язань;

г) переклад фінансової звітності іноземною мовою.

5. Ігнорувати зовнішню юридичну оболонку операції задля виявлення її реального змісту вимагає принцип:

а) операційної незалежності;

б) технологічної відповідності;

в) пріоритету сутності над формою;

г) професійного сумніву.

6. Чому принцип безперервності аналізу є критично важливим:

а) щоб розслідувач не міг піти у відпустку;

б) щоб забезпечити повне відстеження життєвого циклу активу – від появи до легалізації;

в) це вимога трудового кодексу;

г) це дає змогу збільшити кількість штрафів.

7. Принцип «професійного сумніву» передбачає:

а) потребу сумніватися у власній кваліфікації;

б) презумпцію того, що будь-який документ може бути підробленим, а структура власності – фіктивною;

в) відмову від використання цифрових інструментів;

г) постійну зміну суб'єктів розслідування.

8. Який вид розслідування за правовою природою спрямований на збір доказів для кримінального переслідування:

а) адміністративний;

б) цивільний;

в) кримінальний;

г) дисциплінарний.

9. Чим стратегічні розслідування відрізняються від тактичних:

а) вони проводяться тільки вночі;

б) стратегічні виявляють вразливості секторів економіки, а тактичні фокусуються на конкретних транзакціях;

в) стратегічні розслідування завжди коротші за часом;

г) між ними немає різниці за глибиною охоплення.

10. Який метод виявлення є ключовим під час розслідування прихованого бенефіціарного володіння:

а) порівняльний аналіз ринкових цін;

б) графічний аналіз транзакцій у блокчейні;

в) аналіз установчих документів і відстеження джерел фінансування;

г) проведення інвентаризації складу.

11. Родовим об'єктом фінансових розслідувань є:

а) національний суверенітет загалом;

б) встановлений порядок обігу фінансових ресурсів і функціонування банківської системи;

в) окремий касовий чек;

г) особисте майно громадянина, не пов'язане з бізнесом.

12. Яка категорія об’єктів охоплює підставні компанії («оболонки») та номінальних директорів:

а) матеріально-ціннісні об’єкти;

б) суб’єктно-інституційні одиниці;

в) віртуальні об’єкти;

г) інформаційні потоки.

13. Яка характеристика об’єктів розслідування означає їх здатність змінювати форму (наприклад, з готівки в нерухомість):

а) статичність;

б) латентність;

в) здатність до трансформації;

г) прозорість.

14. До якої групи методів належить математичне моделювання поведінки та скринінг операцій:

а) реконструктивні методи;

б) аналітико-прогностичні методи;

в) перевірочні методи;

г) технологічні методи.

15. Коли застосовуються реконструктивні методи:

а) тільки під час створення нових законів;

б) для відновлення хронології руху активів за умови відсутності первинної звітності;

в) у разі подання річної декларації без порушень;

г) для реклами фінансових послуг.

16. Яка група методів спрямована на деанонімізацію реальних власників у розподілених реєстрах:

а) аналітико-прогностична;

б) перевірочна;

в) технологічна;

г) традиційна бухгалтерська.

17. Очікуваним результатом застосування перевірочних методів є:

а) створення графіка відпусток;

б) юридичне підтвердження фіктивності операцій і закріплення доказової бази;

в) прогнозування курсу валют;

г) розробка маркетингової стратегії.

18. Суб'єктами першого рівня в системі фінансового контролю є:

а) суди та прокуратура;

б) підрозділи фінансової розвідки;

в) суб'єкти первинного моніторингу (банки, фінансові установи);

г) міжнародні організації (FATF).

19. Яка основна функція підрозділів фінансової розвідки (другий рівень):

а) проведення вуличних патрулювань;

б) стратегічний та операційний аналіз повідомлень про підозрілі транзакції;

в) винесення судових вироків;

г) реєстрація шлюбів.

20. Сутність концепції «єдиного аналітичного вікна» полягає в:

а) встановленні однакових вікон у всіх офісах БЕБ;

б) централізації даних від різних відомств для нівелювання відомчої ізольованості;

в) забороні обміну інформацією між органами;

г) відкритому доступі всіх громадян до банківської таємниці.

ТЕМА 2
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

2.1. Національне законодавство у сфері фінансових розслідувань.

2.2. Міжнародні стандарти та рекомендації (FATF, OECD, ЄС).

2.1. Національне законодавство у сфері фінансових розслідувань

Законодавство України у сфері фінансових розслідувань базується на протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

Ключовим нормативно-правовим актом у процесі фінансових розслідувань варто назвати Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який зобов'язує суб'єктів первинного моніторингу перевіряти клієнтів, визначає правові засади фінансового моніторингу тощо.

Крім того, сфера фінансових розслідувань певною мірою регулюється такими нормативно-правовими актами:

– Кримінальний кодекс України – встановлює відповідальність за злочини, пов'язані із фінансовою діяльністю;

– Кримінальний процесуальний кодекс України – надає правові інструменти щодо механізму реалізації фінансових розслідувань;

– Цивільний процесуальний кодекс України – регулює питання у сфері фінансових розслідувань про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

– закони України, що закріплюють окремі правовідносини, які перебувають у сфері фінансових розслідувань, а саме: «Про банки і банківську діяльність»; «Про Національний банк України»;

«Про кредитні спілки»; «Про боротьбу з тероризмом»; «Про Бюро економічної безпеки України»; «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю Україні»; «Про фінансові послуги та фінансові компанії»; інші закони України, які стосуються фінансових розслідувань;

– нормативні акти НБУ, що регулюють фінансовий моніторинг у банківському секторі, включно із виявленням компаній-оболонок;

– інші (стратегії розвитку, інструкції, положення та порядки регулювання окремих питань, які стосуються фінансових розслідувань тощо).

У контексті характеристики національного законодавства у сфері фінансових розслідувань потрібно розглянути основні положення вищезазначених нормативно-правових актів.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»[31] містить положення, що закріплюють порядок проведення державного фінансового моніторингу, який займає вагоме значення в контексті розслідувань фінансових правопорушень.

Від ефективності фінансового моніторингу залежить реалізація правоохоронними органами можливостей щодо виявлення, розкриття й розслідування злочинів, зокрема тих, що пов'язані з відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями.

Система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів (ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів…»).

Первинний рівень формують установи, які безпосередньо контактують із фінансовими потоками клієнтів. До них належать не лише традиційні представники банківського сектору, а й страхові компанії, кредитні спілки, а також професійні учасники ринку цінних паперів. Особливу роль законодавець відводить так званим

[31] Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

«нефінансовим» суб'єктам: нотаріусам, аудиторам і суб'єктам господарювання, які надають юридичні чи бухгалтерські послуги. Їхній обов'язок полягає у виявленні підозрілих операцій на ранніх етапах.

Державний рівень виконує регуляторну та контрольну функції. Ключовою ланкою тут існує Держфінмоніторинг, який є національним центром збору й аналізу інформації. Крім нього, до регулювання залучені Національний банк України (щодо банків та обмінників), Міністерство юстиції України (щодо нотаріату та адвокатури), а також НКЦПФР. Окреме місце займають правоохоронні структури: Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ України) та СБУ, які використовують отримані дані для розслідування кримінальних правопорушень.

Інформація, яка здобута в результаті фінансового моніторингу, надалі може бути переданою до правоохоронного органу з урахуванням підслідності у відповідній формі, на підставі якої, за наявності ознак злочину, відомості будуть внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань і розпочато досудове розслідування за ознаками конкретної статті Кримінального кодексу України (далі – КК України).

На основі аналізу наявної інформації формується припущення про те, що фінансова операція або її учасники, їхня діяльність і джерела походження активів пов'язані із:

– легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;

– фінансуванням тероризму;

– вчиненням іншого суспільно-небезпечного діяння, яке визначене ККУ як кримінальне правопорушення або за яке передбачено міжнародні санкції.

Саме припущення є достатнім для ухвалення Держфінмоніторингом рішення про зупинення видаткових фінансових операцій.

Під припущенням у цьому випадку розуміємо ймовірність того, що учасник фінансової операції, його фінансові операції, діяльність або джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням

тероризму чи пов'язані із вчиненням іншого кримінального правопорушення (у разі зупинення фінансових операцій).

Таке припущення є підозрою в трактуванні Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів…» (п. 46 ч. 1 ст. 1).

Потрібно звернути увагу на нормативно-правову основу діяльності суб'єктів фінансового моніторингу залежно їхнього місця в системі фінансового моніторингу.

Так, до зобов'язань суб'єкта первинного фінансового моніторингу входить негайне (без попереднього повідомлення клієнта (особи) замороження активів, пов'язаних із тероризмом і його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 22 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів….»)[32].

Зі свого боку до повноважень Держфінмоніторингу як суб'єкта державного рівня фінансового моніторингу в частині аналізу фінансових операцій належать:

– одержання інформації щодо підозрілих і порогових фінансових операцій, виявлених розбіжностей у даних щодо кінцевих бенефіціарних власників;

– широкі повноваження щодо одержання додаткової інформації від фінансових установ і нефінансових посередників на запит, а також іноземних ПФР;

– можливість зупинення проведення фінансових операцій;

– можливість одержання на запит від державних органів, правоохоронних органів, судів, Національного банку України, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, підприємств, установ та організацій інформації (довідки, копії документів), а саме інформації з обмеженим доступом;

– доступ, зокрема автоматизований, до інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків цих органів державної влади

[32] Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

(крім Національного банку України) та інших державних інформаційних ресурсів[33].

З метою подальшого аналізу національного законодавства у сфері фінансових розслідувань вважаємо за доцільне виділити кодекси як збірники нормативно-правових положень, що врегульовують однорідну сферу суспільних відносин. У межах розгляду сфери фінансових розслідувань потрібно звернути увагу на такі кодекси України.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) врегульовує порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень, зокрема пов'язаних з фінансовими махінаціями та легалізацією доходів; дослідження фінансових відносин, пов'язаних зі злочинною діяльністю, з метою встановлення обсягу незаконних доходів і виявлення активів. Для цього він має широкий спектр інструментів, серед яких слідчі (розшукові) дії, заходи забезпечення та інші процесуальні дії, що закріплені в КПК України.

Також КПК України визначає підслідність статті КК України відповідному правоохоронному органу. У разі спірної підслідності кінцеве рішення ухвалює прокурор у порядку, визначеному законом.

Так, підслідність кримінального правопорушення в кримінальному процесі визначається відповідно до ст. 216 КПК України.

Варто звернути увагу, що в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених статтями 209 «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» та 209[1] «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» КК України, досудове розслідування може здійснюватися не слідчим того правоохоронного органу, який розпочав таке розслідування або ж до підслідності якого належить кримінальне правопорушення, що передувало легалізації злочинних доходів (предикатний злочин), за винятком

[33] Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). С. 63. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf

тих випадків, коли такий злочин віднесено виключно до підслідності Національного антикорупційного бюро України. У значній частині випадків розслідування за цими статтями здійснює БЕБ, оскільки предикатним злочином часто є кримінальне правопорушення у сфері фінансових розслідувань, яке підслідне БЕБ і розслідується його працівниками.

Важливими в контексті розслідування у фінансовій сфері є заходи забезпечення, закріплені в КПК України, які сприяють відшкодуванню шкоди за вчиненими злочинами. Так, наприклад, відповідно до ст. 170 КПК України може бути накладено арешт для забезпечення: збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання та заходу кримінально-правового характеру до юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди[34].

Отже, положення кримінального процесуального законодавства надає правові підстави та дієві механізми правоохоронним органам проводити розслідування у фінансовій сфері, які сприятимуть встановленню обставин злочину, доказуванню та ухваленню рішення за сутністю.

Кримінальний кодекс України визначає перелік суспільно небезпечних діянь, які є кримінальними правопорушеннями в певній сфері, а також відповідальність за їхнє скоєння. Безпосередньо відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, й умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, встановлені ст. 209, 209[1] КК України. Однак вказані кримінальні правопорушення не є вичерпними, враховуючи інші, зокрема предикатні злочини (наприклад, ст. 190 – шахрайство, ст. 222 – шахрайство з фінансовими ресурсами, ст. 364 – зловживання владою або службовим становищем тощо)[35]. Потрібно звернути увагу, що в цьому випадку предикатним є злочин, у

[34] Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

[35] Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину з легалізації злочинних доходів.

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) врегульовує напрям у сфері фінансових розслідувань у справах про визнання активів необґрунтованими та їхнє стягнення в дохід держави[36]. Питання в цій сфері актуалізувалися після ухвалення Закону України від 31.10.2019 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів».

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) закріплює перелік адміністративних правопорушень (проступків) у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинних шляхом, та відповідальність за них (ст. 166^{9}, 166^{11}, 188^{34})[37].

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) містить заборону забезпечення позову через зупинення рішень Національного банку України, його актів, а також встановлення для Національного банку України заборони або обов'язку вчиняти певні дії (ст. 151), а також нормативно врегульовує інститут забезпечення адміністративного позову, який гарантує виконання постанов адміністративного суду, зокрема щодо справ, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів[38].

Наступним розглянемо закони, які посідають вагоме місце під час розслідування у фінансовій сфері.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» зосереджує увагу на питанні взаємодії правоохоронних органів і банків стосовно банківської таємниці, зокрема щодо поняття та її складових, а також порядку її розкриття. Так, інформація стосовно юридичних і фізичних осіб, а також фізичних осіб – суб'єктів

[36] Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

[37] Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text

[38] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

підприємницької діяльності, яка містить банківську таємницю, може бути розкрита банками окремим правоохоронним органам – органам прокуратури України, Служби безпеки України, Державному бюро розслідувань (далі – ДБР), Національної поліції та Національному антикорупційному бюро України (далі – НАБУ) (ст. 62). Питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, регулюється главою 11 цього Закону, де увага зосереджена на питанні перевірки Національним банком України банків з питань дотримання ними вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та достатності заходів для запобігання й протидії легалізації злочинних доходів[39].

Закон України «Про Національний банк України», яким уповноважено такий банк здійснювати державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, за певним колом суб'єктів, а саме за небанківськими фінансовими установами-резидентами, які є платіжними організаціями та/або членами / учасниками платіжних систем у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, зокрема Національного банку України (крім операторів поштового зв'язку в частині здійснення ними переказу коштів).

Здійснюючи свої функції, Національний банк України наділяється правом безоплатно одержувати від банків та осіб, стосовно яких здійснюється наглядова діяльність, інформацію про їх діяльність і пояснення стосовно отриманої інформації та проведених операцій. Також означений банк має право отримувати відповідну інформацію від органів державної влади, до яких належать і правоохоронні органи (ст. 57).

Зазначене нормативне регулювання свідчить про існування взаємодії частині обміну інформацією за участю Національного банку України, зокрема й у сфері легалізації (відмивання) доходів,

[39] Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

отриманих злочинним шляхом. Так, відповідна інформація стосовно операцій страхування конкретної юридичної або фізичної особи за конкретним договором страхування надається в разі повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення цій особі.

Закон України «Про кредитні спілки» визначає адміністративно-правовий статус такої фінансової установи.

Заходи впливу за порушення кредитною спілкою вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення застосовуються відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів …» (ч. 2 ст. 46).

Інформація про застосовані Регулятором до кредитних спілок заходи впливу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення оприлюднюється через розміщення на сторінці офіційного інтернет-представництва Регулятора у встановленому законом і нормативно-правовими актами Регулятора порядку (ч. 3 ст. 48)[40].

Згідно із статтею 11^{-2} *Закону України «Про боротьбу з тероризмом»* у разі виявлення суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом та/або залучені до боротьби з тероризмом, активів, що пов'язані з тероризмом і його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, такі суб'єкти невідкладно подають інформацію про виявлені активи до Служби безпеки України.

Активи, що пов'язані з тероризмом і його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, заморожуються суб'єктами первинного фінансового моніторингу (ліквідаторами (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) відповідно до Закону України про запобігання та протидію легалізації з обов'язковим повідомленням Служби безпеки України.

---

[40] Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text

Служба безпеки України невідкладно здійснює перевірку звернень клієнтів суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які мають таке саме або схоже ім'я, як і особи, внесені до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, та активи яких стали об'єктом замороження, у порядку, визначеному статтею 11^{-1} цього Закону. Про результати перевірки Служба безпеки України негайно інформує відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу (ліквідатора (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноважену особу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб)[41].

Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» закріплює правові основи діяльності органу, що здійснює фінансові розслідування.

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю Україні» визначає правові основи та порядок здійснення державного фінансового контролю в Україні.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» регулює діяльність надавачів послуг, які є суб'єктами моніторингу.

Далі потрібно звернути увагу на взаємодію між органами під час розслідування у фінансовій сфері, яка є важливою в контексті підвищення результативності дій, про що також свідчить ухвалення низки нормативно-правових актів, які саме врегульовують питання взаємодії.

Так, питання взаємодії Держфінмоніторингу із розвідувальними органами закріплені наказом Міністерства фінансів України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України від 01 грудня 2015 року № 1112/426/678/1533, зареєстрованим у Мін'юсті 17.12.2015 за № 1583/28028[42].

---

[41] Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text

[42] Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). С. 67–70. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf

Крім того, з метою виконання АРМА функції з виявлення та розшуку активів було ухвалено наказ АРМА, НАБУ, Генеральної прокуратури України, СБУ, МВС України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857 «Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02.11.2017 за № 1342/31210.

Важливим елементом нормативно-правового забезпечення фінансових розслідувань в Україні є спільний наказ від 28.10.2024 № 254/724/520/401/177/185[43], яким затверджено Порядок організації та забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, у результаті вчинення яких одержано майно (доходи). Цей акт має міжвідомчий характер і спрямований на уніфікацію підходів до розслідування фінансових правопорушень. Метою Порядку є забезпечення повноти кримінально-правової кваліфікації злочинів та ефективного виявлення, аналізу й конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом. Документ розроблено з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій FATF, що свідчить про орієнтацію України на імплементацію глобальних підходів у сфері протидії відмиванню доходів. У Порядку визначено ключові поняття, серед яких особливе значення має «фінансове розслідування», що розглядається як комплекс процесуальних дій, спрямованих на відстеження руху активів, встановлення їхнього походження та забезпечення їхньої подальшої конфіскації. Такий підхід відповідає сучасній концепції «follow the money».

Нормативний акт встановлює обов’язок проведення фінансового аналізу в кожному кримінальному провадженні відповідної категорії. Це передбачає дослідження банківських рахунків, фінансової звітності, господарських операцій, а також аналіз способу життя особи. Важливим є також використання широкого спектра

[43] Про затвердження Порядку організації та забезпечення досудового розслідування злочинів, у результаті вчинення яких одержано майно (доходи) : наказ Офісу Генерального прокурора від 28.10.2024 № 254/724/520/401/177/185 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v254_905-24

джерел інформації, охоплюючи державні реєстри, дані фінансового моніторингу та міжнародну правову допомогу. Окремо регламентовано роль прокурора як процесуального керівника, який забезпечує координацію розслідування, контроль за його ефективністю, а також ухвалення рішень щодо арешту майна та застосування спеціальної конфіскації.

Отже, зазначений нормативний акт[44] формує сучасну модель фінансових розслідувань в Україні, що базується на поєднанні кримінальних процесуальних інструментів, фінансового аналізу та міжнародної співпраці. Його застосування сприяє підвищенню ефективності протидії фінансовим правопорушенням і забезпеченню економічної безпеки держави.

Зі свого боку, згідно із статтею 558 Митного кодексу України (далі – МКУ), митний орган під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє, зокрема через обмін інформацією, з правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством.

Взаємодія між органами влади в Україні з питань фінансових розслідувань здійснюється як відповідно до зазначених вище спеціальних нормативно-правових актів (перелік їх не є вичерпним), так і з дотриманням таких нормативно-правових актів: КПК України, КК України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», міжнародне законодавство, угоди про співробітництво тощо.

Підсумовуючи наведене, варто зауважити, що нове законодавство України актуалізує інформацію у сфері фінансових розслідувань для практики в різних галузях права. У цьому контексті оглядово було розглянуто окремі нормативно-правові акти, що стосуються національного регулювання у сфері фінансових розслідувань, перелік яких не є вичерпним.

---

[44] Про затвердження Порядку організації та забезпечення досудового розслідування злочинів, у результаті вчинення яких одержано майно (доходи) : наказ Офісу Генерального прокурора від 28.10.2024 № 254/724/520/401/177/185 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v254_905-24

2.2. Міжнародні стандарти та рекомендації (FATF, OECD, ЄС)

Фінансові розслідування часто виходять за межі національних кордонів, тому важливо забезпечити своєчасне використання компетентними органами можливостей формального та неофіційного міжнародного співробітництва під час слідчих дій.

Важливими в контексті міжнародного співробітництва є такі нормативно-правові акти:

1. Конвенція про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 08.11.1990 – визнала кримінальним правопорушенням дії, пов'язані з відмиванням грошей, отриманих не тільки від незаконного обігу наркотиків, але й від інших видів злочинної діяльності (ст. 6)[45].

2. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і про фінансування тероризму від 16.05.2005[46], яка містить низку положень щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема увага приділена питанням допомоги в проведенні розслідування через надання відповіді на запити про банківські рахунки та банківські операції, а також про моніторинг банківських операцій.

3. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей і фінансування тероризму від 20.05.2015[47].

На сьогодні міжнародне співробітництво постає важливим елементом фінансових розслідувань, а застосування наявних механізмів встановлення такого співробітництва може бути максимально ефективним.

---

[45] Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text

[46] Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

[47] Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму від 20.05.2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text

Міжнародні стандарти (FATF, OECD, ЄС) формують глобальну систему протидії відмиванню коштів (AML) та фінансуванню тероризму (CFT).

Так, Сорок Рекомендацій FATF є базовими, вимагаючи ризик-орієнтованого підходу, прозорості бенефіціарів і цифрової відповідності. Зі свого боку OECD фокусується на податковій прозорості, а Директиви ЄС і рішення ЄСПЛ посилюють ці вимоги для європейського простору.

Потрібно розглянути міжнародні стандарти (FATF, OECD, ЄС) детальніше.

FATF

FATF – це міжурядовий орган, який визначає стандарти та розробляє політику з метою боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму[48].

FATF є ключовим органом, що встановлює глобальні стандарти AML/CFT. У своїй діяльності FATF застосовує ризик-орієнтований підхід, проводить моніторинг виконання рекомендацій країнами-учасницями.

Надані FATF Сорок Рекомендації охоплюють криміналізацію відмивання коштів, замороження активів, діяльність фінансових установ, прозорість юридичних осіб, а також заходи щодо віртуальних активів.

Основною метою ухвалення цих рекомендацій можна назвати створення уніфікованого правового бар'єру проти відмивання брудних коштів і фінансування деструктивних процесів. Для України дотримання цих рекомендацій є не просто формальністю, а критичною умовою для підтримки міжнародної репутації та інвестиційної привабливості.

Згідно з Рекомендаціями FATF фінансові розслідування зазвичай ведуть до виявлення інших, раніше не відомих злочинів, а також активів, які були придбані на доходи від злочинної діяльності і, як наслідок, можуть підлягати конфіскації.

---

[48] Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text

Отже, Рекомендація 30 FATF вказує, що стосовно будь-якого предикатного до відмивання коштів злочину та злочину, пов'язаного з фінансуванням тероризму, правоохоронним органам потрібно ініціативно проводити паралельне фінансове розслідування. Під час проведення паралельного розслідування досвід і знання з різних сфер розслідування доповнюють один одного, що сприяє більш повному розслідуванню злочинів.

Також Рекомендація 30 FATF закликає країни призначати слідчих у кримінальних справах для розслідування злочинів у сфері відмивання коштів і тероризму.

Рекомендація 31 FATF наголошує на потребі в доступі слідчих до всіх відповідних документів. Це містить наявність повноважень вимагати виготовляти фінансові документи й отримувати докази. Рекомендація розроблена для того, щоб дати змогу використання широкого спектра методів розслідування, які охоплюють таємні операції, зняття інформації з каналів зв'язку, доступ до комп'ютерних систем і контрольовані поставки. Рекомендація 40 FATF чітко пояснює, що фінансове розслідування може бути використане як інструмент для виявлення нерозкритих предикатних злочинів та ідентифікації інших осіб чи компаній[49, 50].

Рекомендації OECD
(Організація економічного співробітництва та розвитку)

OECD зосереджується на податковій прозорості, автоматичному обміні інформацією та боротьбі з ухиленням від сплати податків.

OECD рекомендує країнам-членам та іншим Сторонам Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом ефективно заборонити податкове вирахування хабарів іноземним посадовим особам для всіх цілей оподаткування. Така заборона повинна бути встановлена законом або за допомогою будь-якого іншого обов'язкового засобу, що має таку саму силу.

---

[49] Звіт FATF «Керівництво щодо операційних питань фінансових розслідувань». URL : http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/operationalissues-financialinvestigationsguidance.htm

[50] Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF, 2012. URL : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf

Отже, якщо витрата незаконна за своєю суттю (неправомірна вигода), вона не може вважатися «діловими витратами». Заборона стосується не лише прямих хабарів, а й супутніх витрат (наприклад, оплата фіктивних консультаційних послуг, які маскують корупцію).

Також OECD рекомендує країнам-членам та іншим Сторонам Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом, відповідно до їхніх правових систем, створити ефективну правову та адміністративну базу й надати вказівки для полегшення повідомлення податковими органами про підозри в підкупі іноземних посадових осіб, що виникають під час виконання ними своїх обов'язків, відповідним національним правоохоронним органам.

OECD є унікальним форумом, де уряди спільно працюють над вирішенням економічних, соціальних та екологічних питань глобалізації. ОЕСР також існує ініціатором зусиль, спрямованих на те, щоб зрозуміти й допомогти урядам реагувати на нові події та проблеми, як-от корпоративне управління, інформаційна економіка й проблеми населення, яке старіє [51].

Стандарти Європейського Союзу

Європейський Союз впроваджує стандарти FATF через обов'язкові Директиви, які є суворішими.

Так, Директиви з боротьби з відмиванням коштів запроваджують реєстри бенефіціарних власників і посилюють вимоги до фінансового моніторингу.

Крім того, ЄС створює централізовані органи нагляду за боротьбою з відмиванням коштів.

Рішення Європейського суду з прав людини

Нині практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) має велике значення у сфері фінансових розслідувань і матиме ще більше значення для правових систем, які зустрічаються із складнощами в правовому регулюванні та правозастосуванні на національному рівні. Беручи до увагу положення ст. 17 Закону

[51] Рекомендація Ради щодо податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. Правові інструменти ОЕСР 2022 р. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/OECD_Tax_Measures_Bribery.pdf

України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якого суди застосовують практику ЄСПЛ як джерело права, вона сприятиме вирішенню проблемних і колізійних питань, які, на жаль, характерні для результатів правотворчості в нашій країні.

Рішення Європейського суду з прав людини давно вийшли за межі тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). У сучасному європейському правовому полі вони розглядаються як джерело загальнообов'язкових стандартів, що мають враховуватися всіма державами – учасницями Конвенції незалежно від їхньої участі в конкретній справі.

Імплементація рішень ЄСПЛ в Україні, безперечно, сприятиме покращенню міжнародного іміджу України[52].

Враховуючи важливість рішень ЄСПЛ як загалом, так і під час фінансових розслідувань, цікавим і вагомим видається аналіз їхньої сутності, зокрема обґрунтування та мотивів суду під час ухвалення певного рішення. Далі розглянемо окремі рішення ЄСПЛ, що ухвалювались у справах і мають причинно-наслідковий зв'язок із фінансовими розслідуваннями.

Рішення ЄСПЛ «Тіммерманс проти Бельгії» (12162/07) від 2 травня 2017. Варто зазначити, що в справах, пов'язаних з відмиванням грошей, практика Європейського суду сформована так, що засудження за відмивання грошей можливе без точної кваліфікації предикатних діянь, від яких кошти були отримані.

Крім того, Європейський суд мотивує свої рішення, серед іншого, положеннями Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і про фінансування тероризму, згідно з якою сторони забезпечують відсутність визнання попереднього або одночасного засудження за предикатний злочин як передумови для засудження за відмивання грошей, а також, відповідно до якої, криміналізованим є недбале

[52] Фоменко А. Імплементація рішень ЄСПЛ у національні правові системи: міжнародний досвід і перспективи України / Scientia [Internet]. 2026 Jan. 25 [cited 2026 Apr. 17]; (January 23, 2026; Lisbon, Portugal): 185-93. URL : ttps://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/3497

ставлення обвинуваченим до походження майна, що отримане в результаті злочину[53].

Рішення ЄСПЛ «SAQUETTI IGLESIAS v. Spain» (Заява № 50514/13) від 30.06.2020[54]

Обставини справи

Заявник у справі є громадянином Іспанії, який народився 1948 року. Він проживає попеременно в Мадриді (Іспанія) та Буенос-Айресі (Аргентина). У березні 2011 року представники департаменту митних платежів та акцизних зборів перед посадкою на літак з Іспанії до Буенос-Айреса перевірили багаж заявника й виявили грошові кошти в розмірі 154 800 євро, які, крім 1 000 євро, конфіскували.

Оцінювання суду в цій справі

Заявника зобов'язали сплатити штраф у розмірі 153 800 євро, що загалом могло бути навіть більше максимальної межі (вдвічі більше тієї суми). Сума штрафу була еквівалентна загальним особистим заощадженням, які заявник, який не був притягнутий до відповідальності, мав можливість накопичити під час своїх регулярних візитів до Іспанії. Оскільки не було доведено, що спірні грошові кошти отримані заявником у результаті діяльності, пов'язаної з відмиванням грошей, суворість покарання повинна відповідати серйозності єдиного зафіксованого порушення – недекларування коштів, а не ступеню ймовірного правопорушення – відмивання коштів чи ухилення від сплати податків, що не було зазначено на цій стадії.

Рішення ЄСПЛ KURBAN v. Turkey (№ 75414/10) від 24.11.2020[55]

Обставини справи

Ця справа стосувалася скасування державного закупівельного контракту та відмови в поверненні завдатку заявникові у зв'язку з тим, що органи влади дізналися про факт пред'явлення

---

[53] Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). С. 22. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf

[54] Рішення ЄСПЛ «SAQUETTI IGLESIAS v. Spain» від 30.06.2020 (Заява № 50514/13). URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-208648

[55] Рішення ЄСПЛ KURBAN v. Turkey (№ 75414/10) від 24.11.2020. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:%22001-208609%22

заявникові обвинувачення у вчиненні правопорушення, пов'язаного із закупівлями, на момент його участі в тендері. 2006 року заявника було допитано, а пізніше йому пред'явлено обвинувачення стосовно маніпулювання угодами з державних закупівель. Заявник стверджував, що не знав про ці обвинувачення.

2007 року офіс губернатора міста поінформував агентство з управління гідроенергетикою, що особи, які обвинувачуються у вчиненні злочинів, пов'язаних із державними закупівлями, не можуть брати участі в публічних тендерах. Коли агентство дізналося про обвинувачення заявника, ним було скасовано контракт і відмовлено останньому в поверненні суми завдатку згідно з положеннями відповідного законодавства. Заявник оскаржив таке рішення до суду, аргументувавши, що не став би брати участі в тендері, знаючи про обвинувачення.

Оцінювання суду в цій справі

Втручання в майнові права заявника було передбачено законом і переслідувало легітимні цілі запобігання змовам і захисту державного бюджету, а також заохочення справедливої конкуренції. Залишалося визначити, чи мало таке втручання розумний пропорційний зв'язок із пропорційністю між використаними засобами та переслідуваною метою.

ЄСПЛ виокремив декілька особливостей, зокрема:

– по-перше, коли було оголошено проведення торгів, обвинувачення стосовно заявника вже було пред'явлено та ухвалено кримінальним судом. За звичайних обставин і згідно з національним законодавством заявнику ніколи б не дозволялося брати участь у тендері. Хоча національне законодавство вимагало, щоб обвинувачення невідкладно інформувало закупівельні органи про будь-яку особу, яку було обвинувачено у вчиненні правопорушення, пов'язаного із закупівлями, таке повідомлення було отримано вчасно. Тому органи влади проявили недбалість у передачі важливої інформації, яка вплинула на кваліфікацію учасників закупівельного процесу;

– по-друге, заявник ніколи не повідомлявся про обвинувачення проти нього, незважаючи на вимогу національного законодавства;

– по-третє, ЄСПЛ також узяв до уваги той факт, що розглядуваний захід застосовувався як автоматичний наслідок факту пред'явлення заявникові обвинувачення; а також незворотного та постійного характеру оскаржуваного заходу за відсутності в заявника можливості вимагати повернення завдатку в тому разі, якщо кримінальне провадження проти нього завершилось іншим результатом, ніж засудженням.

Зважаючи на конкретні обставини справи, які мали вирішальне значення для ситуації заявника, та незалежно від свободи розсуду держав у виборі найдоцільнішої реакції в таких випадках, скасування контракту заявника з наслідками зворотної дії разом з утриманням завдатку були непропорційними. Зокрема, навіть якщо припинення контракту було потрібним і невідворотним, принцип справедливого балансу принаймні вимагав би застосування менш жорстких заходів із полегшення фінансового тягаря, покладеного на заявника, як-от повернення його завдатку та відшкодування частини чи всіх його витрат. Щодо пункту 2 статті 6 Конвенції, ЄСПЛ визнав відсутність її порушення, оскільки національні суди, що вирішували спір про скасування контракту, не передбачали й не коментували вину заявника.

Отже, потрібно не забувати про положення ЄКПЛ, яке гарантує, що всі порушення прав, відповідно до статті 8, мають відповідають законодавчим повноваженням, а також бути належно виправдані та пропорційні[56].

Рішення ЄСПЛ «ДЕНИСЮК ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» від 13.02.2025

Обставини справи

Перший, другий і третій заявники скаржилися, що негласні слідчі (розшукові) дії, про які їх повідомили 08 жовтня 2018 року, 21 грудня 2019 року та 16 грудня 2019 року, відповідно, порушили їхні гарантовані статтею 8 Конвенції права, враховуючи, зокрема, стверджувальну відсутність належних гарантій у чинному законодавстві

[56] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

та практичних засобів їхньої реалізації в їхніх відповідних справах. Вони посилалися на статтю 8 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Оцінювання Суду в цій справі

У контексті наведеного Суд вважає, що втручання в права першого, другого та третього заявників, захищені статтею 8 Конвенції, не було здійснено «згідно із законом» з таких причин:

– не маючи доступу до судових ухвал про надання дозволу на проведення оскаржуваних негласних дій, Суд не може дійти висновку, що вони були постановлені «законно», включно із вимогою проведення попереднього оцінювання «необхідності» таких негласних слідчих (розшукових) дій;

– під час проведення оскаржуваних негласних слідчих (розшукових) дій спілкування заявників з їхніми захисниками не було достатньою мірою захищене конкретними та детальними нормами й процедурами, які визначали спосіб виявлення й обробки такого спілкування в разі випадкового прослуховування, а також у зв'язку з відсутністю незалежного наглядового органу з достатньою компетенцією для захисту заявників від зловживань або помилок з боку працівників правоохоронних органів;

– заявники не змогли отримати достатньо інформації та документів, щоб змістовно оскаржити законність і потребу в проведенні оскаржуваних негласних слідчих (розшукових) дій після їхнього завершення, і не мали в своєму розпорядженні ефективної національної процедури для своєчасного розгляду сутності їхніх скарг за статтею 8 Конвенції.

Четвертий заявник, адвокат, скаржився, що його права за статтею 8 Конвенції були порушені, оскільки національне законодавство, застосовне до негласного прослуховування телефонного зв'язку, не містило належних гарантій захисту його конфіденційного спілкування з клієнтами. Він також наголосив, що, хоча обвинувачені в кримінальних провадженнях мали щонайменше деякі формальні засоби подання скарг за статтею 8 Конвенції у межах кримінального провадження щодо них, не існувало жодних суттєвих механізмів захисту для захисників чи інших третіх сторін, спілкування яких із суб'єктами негласних слідчих (розшукових) дій піддавалося випадковому прослуховуванню.

Суд також звернув увагу, що, оскільки будь-яке спілкування захисників з їхніми клієнтами має право на посилений захист за Конвенцією, для цілей статті 8 Конвенції не є вирішальним, чи уклав на момент конкретної розмови захисник з клієнтом офіційний договір про надання правової допомоги.

У контексті наведених міркувань Суд вирішив, що було втручання в право четвертого заявника на повагу до його приватного життя та кореспонденції за статтею 8 Конвенції.

Відповідно до сумарного оцінювання Судом зазначено, що було порушено статтю 8 Конвенції щодо всіх заявників[57].

Рішення ЄСПЛ Silickienė проти Литви – 20496/02 [Секція II] від 10.4.2012[58]

Обставини справи

Рішення стосується конфіскації майна, що належало вдові обвинуваченого.

Оцінювання Суду в цій справі

Суд звертає увагу, що кримінальна відповідальність триває тільки за життя особи, яка, як припускається, скоїла протиправні діяння, і що кримінальне покарання інших осіб за діяння, явно скоєні померлою особою, вимагають ретельної перевірки з боку Суду. У цьому разі, як уточнив апеляційний суд, безпосередньо обізнаний

[57] Рішення ЄСПЛ «ДЕНИСЮК ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» від 13.05.2025. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-244801%22]}

[58] Рішення ЄСПЛ Silickienė проти Литви – 20496/02 [Секція II] від 10.4.2012. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-179186%22]}

із фактами справи дохід, за який було придбано конфісковане майно, походив не тільки від злочинної діяльності M.S., але й від діяльності всього злочинного об'єднання, яким він керував, і члени якого були остаточно визнані винними.

Оспорювана конфіскація була передбачена законом і переслідувала законну ціль, оскільки мала на меті перешкодити заявниці отримати майнову вигоду від користування конфіскованим майном на шкоду суспільству. Потрібно встановити, чи було забезпечено справедливу рівновагу між цією метою та основоположними правами заявниці з огляду, зокрема, на її поведінку. У зв'язку із цим Суд нагадав, що, як встановив апеляційний суд, заявниця знала, що кошти, за які було придбано конфісковане майно, могли походити тільки від доходу незаконної діяльності злочинного об'єднання, а під час іншого кримінального провадження вона зізналася, що скоювала правопорушення, щоб допомогти чоловіку уникнути кримінальної відповідальності, коли він перебував під вартою. Питання щодо законності й правомірності конфіскації було вивчене в процесі провадження, внаслідок якого було постановлено про застосування цього заходу і яке дало змогу встановити, що все конфісковане майно було набуте завдяки доходу, отриманому за рахунок згаданої злочинної діяльності. Зрештою, беручи до уваги обсяг, а також систематичний характер і організованість цієї діяльності, оскаржена конфіскація може вважатись основним заходом у боротьбі проти організованої злочинності. Щодо можливості розсуду, надану державам-учасницям у галузі боротьби проти тяжких правопорушень, втручання в право власності заявниці не було диспропорційним з огляду на переслідувану законну мету.

Висновок Суду: відсутність порушення (одноголосно), а отже, конфіскація застосована правомірно.

Також у справі «Бальсамо проти Сан-Марино» (№ 20319/17 та № 21414/17) – рішення від 08.10.2019, ЄСПЛ зазначив превентивний характер конфіскації майна незаконного походження в близьких родичів, що є способом запобігти подальшій злочинній діяльності.

Отже, варто звернути увагу, що ЄСПЛ визнає потребу в конфіскації незаконних активів не лише в засуджених, але й близьких осіб, які отримали у володіння майно, здобуте в процесі злочинної діяльності[59].

Підсумовуючи наведене, варто зауважити, що розслідування у фінансовій сфері можуть надавати цінну інформацію щодо вчинюваних злочинів у фінансовій сфері. Така інформація не завжди має доказове значення в конкретному провадженні (справі), але вона є надзвичайно важливою, зокрема, для розуміння механізму функціонування та структури організованих злочинних груп, їхніх учасників, пов'язаних юридичних осіб, а також сфери їхньої діяльності. Аналіз цієї інформації може бути використаний як у конкретній ситуації, так і під час стратегічного аналізу для оцінювання найбільш небезпечних для суспільства сфер злочинності, визначення пріоритетів діяльності в межах протидії злочинності загалом.

Питання для самоконтролю

1. Законодавство України під час розслідувань у фінансовій сфері.
2. Система та суб'єкти фінансового моніторингу.
3. Поняття й значення фінансового моніторингу в Україні.
4. Повноваження Держфінмоніторингу в частині аналізу фінансових операцій.
5. Взаємодія між органами під час розслідувань у фінансовій сфері.
6. Міжнародні стандарти й рекомендації під час розслідувань у фінансовій сфері.
7. Рекомендації FATF та їхня характеристика.
8. Рекомендації OECD та їхня характеристика.

[59] Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). С. 10. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf

9. Стандарти Європейського Союзу під час розслідувань у фінансовій сфері.

10. Значення рішень ЄСПЛ під час розслідувань у фінансовій сфері.

Тести для самоконтролю

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначає підозру як:

а) припущення, що ґрунтується на результатах аналізу наявної інформації та може свідчити про те, що фінансова операція або її учасники, їхня діяльність і джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи пов'язані із вчиненням іншого суспільно-небезпечного діяння, яке визначене Кримінальним кодексом України як злочин або за яке передбачено міжнародні санкції;

б) припущення, що ґрунтується на результатах оперативно-розшукової діяльності та може свідчити про те, що фінансова операція або її учасники, їхня діяльність і джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;

в) доведений факт, що ґрунтується на достатності доказів про те, що фінансова операція або її учасники, їхня діяльність і джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи пов'язані із вчиненням іншого суспільно-небезпечного діяння, яке визначене Кримінальним кодексом України як злочин або за яке передбачено міжнародні санкції.

2. Чи є суб'єктом державного фінансового моніторингу Національний банк України:

а) ні;

б) так;

в) так, лише в разі отримання ним запиту про надання інформації про рух коштів, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму.

3. Вкажіть джерела, із яких відшкодовується шкода, заподіяна юридичній або фізичній особі незаконними діями державних органів, унаслідок здійснення ними заходів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»:

а) за рахунок відповідного державного органу;

б) з державного бюджету;

в) за рахунок відповідної посадової особи;

г) за рахунок спеціального фонду, утвореного для відшкодування такої шкоди.

4. У які терміни суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомляти спеціально уповноважений орган про підозрілі фінансові операції (діяльність) або спроби їхнього проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться:

а) негайно після виникнення підозри або достатніх підстав для підозри;

б) упродовж трьох годин після виникнення підозри або достатніх підстав для підозри;

в) упродовж доби після виникнення підозри або достатніх підстав для підозри;

г) упродовж трьох днів після виникнення підозри або достатніх підстав для підозри.

5. З яких рівнів складається система фінансового моніторингу в Україні відповідно до статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»:

а) банківського, страхового та інвестиційного;

б) національного й міжнародного (FATF, ЄС);

в) первинного та державного;

г) судового, правоохоронного й адміністративного.

6. На який період суб'єкт первинного фінансового моніторингу, що здійснює або забезпечує здійснення фінансових операцій, має право зупинити здійснення таких операцій клієнтом, якщо вони є підозрілими:

а) на 48 годин з моменту зупинення;

б) на два робочі дні з дня зупинення включно;

в) на три робочі дні з дня зупинення включно;

г) на сім робочих днів з дня зупинення включно.

7. Які наслідки передбачені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» для юридичних осіб, що здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення:

а) примусова реорганізація;

б) ліквідація за рішенням суду;

в) безоплатна передача в державну власність;

г) закриття банківських рахунків за рішенням Державної служби фінансового моніторингу.

8. Для чого можуть бути підставою узагальнені матеріали відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»:

а) для початку досудового розслідування, а також здійснення правоохоронними й розвідувальними органами України оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності;

б) виключно для здійснення правоохоронними й розвідувальними органами України оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності;

в) виключно для здійснення правоохоронними та розвідувальними органами України контррозвідувальної діяльності;

г) виключно для початку досудового розслідування.

9. Міжурядовим органом, який визначає стандарти та розробляє політику з метою боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, є:

а) ЄС;

б) Держфінмоніторинг;

в) FATF;

г) ЄСПЛ.

10. Які основні напрями діяльності Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) у сфері фінансових розслідувань:

а) виконує правоохоронну функцію у сфері охорони громадського порядку;

б) зосереджується на податковій прозорості, автоматичному обміні інформацією та боротьбі з ухиленням від сплати податків;

в) здійснює досудове розслідування злочинів, вчинених у фінансовій сфері.

11. Який нормативно-правовий акт є базовим у сфері протидії легалізації доходів в Україні:

а) Кримінальний кодекс України;

б) Закон України «Про Бюро економічної безпеки України»;

в) Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів…»;

г) Податковий кодекс України.

12. Ключовою ланкою державного фінансового моніторингу є:

а) Національна поліція України;

б) Державна митна служба України;

в) Держфінмоніторинг;

г) Міністерство економіки України.

13. Які з перелічених органів належить до суб'єктів первинного фінансового моніторингу:

а) органи прокуратури;

б) банки та страхові компанії;

в) Кабінет Міністрів України;

г) Верховна Рада України.

14. Яка стаття КК України передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом:

а) стаття 190;

б) стаття 209;

в) стаття 212;

г) стаття 255.

15. Порядок досудового розслідування фінансових правопорушень визначає:

а) Цивільний кодекс України;

б) Господарський кодекс України;

в) Кримінальний процесуальний кодекс України;

г) Митний кодекс України.

16. Який міжнародний орган формує глобальні стандарти AML/CFT:

а) OECD;

б) FATF;

в) Інтерпол;

г) Світовий банк.

17. Ризик-орієнтований підхід FATF передбачає:

а) повну заборону фінансових операцій;

б) однаковий контроль усіх клієнтів;

в) посилений контроль операцій із підвищеним ризиком;

г) скасування фінансового моніторингу.

18. Який орган в Україні має право зупиняти фінансові операції за наявності підозри:

а) Державна податкова служба України;

б) Держфінмоніторинг;

в) Верховний Суд;

г) Міністерство юстиції України.

19. Основною метою фінансового розслідування є:

а) підготовка статистичної інформації;

б) виявлення та відстеження незаконних активів;

в) реєстрація суб’єктів господарювання;

г) проведення аудиту підприємств.

20. Який міжнародний документ запровадив криміналізацію відмивання доходів від різних видів злочинної діяльності:

а) Конвенція Ради Європи 1990 року;

б) Статут ООН;

в) Конвенція МОП;

г) Митний кодекс ЄС.

ТЕМА 3
РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Сутність і значення форензік-розслідувань у системі фінансового контролю.

3.2. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у системі фінансових правопорушень.

3.1. Сутність і значення форензік-розслідувань у системі фінансового контролю

У сучасних умовах здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства функціонують у середовищі підвищених ризиків, пов'язаних із можливими проявами шахрайства, фінансових зловживань, корупційних схем та інших неправомірних дій як з боку персоналу, так і контрагентів. Традиційні методи аудиту часто виявляються недостатньо ефективними для своєчасного виявлення таких порушень, оскільки сучасні шахрайські практики характеризуються складністю, прихованістю та використанням спеціальних механізмів маскування.

У зв'язку із цим особливого значення набуває застосування форензік-розслідувань (forensic accounting), які існують як комплексний інструмент спеціалізованого фінансового контролю. Форензік – це інтегрована система методів, інструментів і підходів, спрямованих на виявлення, аналіз і документування фактів економічних правопорушень, а також розроблення заходів щодо їхнього запобігання та мінімізації наслідків.

На відміну від класичного аудиту форензік-розслідування охоплює не лише аналіз фінансової звітності, але й дослідження нефінансових аспектів діяльності підприємства, охоплюючи корпоративні зв'язки, поведінкові чинники, а також зовнішнє середовище функціонування суб'єкта господарювання. Значна увага приділяється вивченню психології шахрайства, що дає змогу ідентифікувати причини й передумови виникнення протиправної поведінки.

Методологічна база форензік охоплює широкий спектр інструментів: від аналізу фінансових показників і тестування даних до застосування статистичних методів, цифрових технологій та криміналістичних підходів (зокрема, експертизи документів і непрямих доказів). Важливу роль відіграє використання інтерв'ювання як способу отримання інформації, а також оцінювання доцільності передачі матеріалів розслідування до правоохоронних органів.

Практичне застосування форензік дає змогу виявляти широкий спектр порушень, зокрема несанкціоновані фінансові операції, маніпуляції зі звітністю, корупційні схеми, конфлікти інтересів, використання фіктивних контрагентів, а також приховані механізми виведення коштів з підприємства.

Суттєвим елементом сучасних форензік-розслідувань є використання цифрових технологій, а саме систем електронного виявлення доказів (e-Discovery). Вони забезпечують ефективний збір, обробку та аналіз великих масивів даних, охоплюючи відновлення видаленої інформації, автоматизований пошук і класифікацію документів, а також збереження ланцюга доказів. Це значно підвищує якість розслідувань, скорочує часові та трудові витрати та забезпечує надійність отриманих результатів.

Окремим напрямом є комерційна розвідка, яка спрямована на перевірку контрагентів, виявлення афілійованості, конфліктів інтересів і ризикованих зв'язків. Використання спеціалізованих інструментів дає нагоду здійснювати комплексний аналіз інформації з різноманітних джерел, включно із державними реєстрами, судовими базами та міжнародними інформаційними ресурсами, що забезпечує об'єктивність і достовірність результатів.

Отже, форензік-розслідування є важливим елементом системи управління ризиками підприємства, сприяючи підвищенню прозорості діяльності, зміцненню фінансової безпеки та формуванню ефективних механізмів протидії економічним правопорушенням.

Форензік у широкому розумінні являє собою системну діяльність, спрямовану на дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання з метою виявлення фактів шахрайства, викривлення звітності, неправомірних дій персоналу або третіх

осіб, а також встановлення причин і умов їхнього виникнення. Водночас цей інструмент використовується не лише для виявлення порушень, а й для врегулювання фінансових і комерційних спорів між діловими партнерами та мінімізації економічних ризиків.

На відміну від традиційного аудиту форензік поєднує елементи фінансового, слідчого та аналітичного контролю, застосовуючи методи аудиту ефективності (value for money audit), аудиту законності (regularity audit), слідчого та фінансового аудиту. Основною метою є встановлення достовірності фінансової інформації, оцінювання законності господарських операцій і виявлення можливих фактів шахрайства.

У практиці факторингових компаній форензік виконує важливу функцію інструменту превентивного та реактивного управління ризиками. Його застосування дає змогу виявляти навмисні викривлення фінансової звітності клієнтів, оцінювати їх платоспроможність, перевіряти ділову репутацію контрагентів і запобігати співпраці з ризикованими суб'єктами господарювання. Зарубіжний досвід свідчить, що компанії готові нести додаткові витрати на проведення незалежних економічних розслідувань з метою мінімізації потенційних фінансових втрат і репутаційних ризиків.

Функціонально форензік охоплює декілька ключових напрямів. По-перше, це запобігання та розслідування шахрайства через ідентифікації ризиків, удосконалення систем внутрішнього контролю, впровадження ефективних процедур перевірки контрагентів і розроблення механізмів реагування на виявлені порушення. По-друге, важливим напрямом є супровід судових процесів, що передбачає аналіз фінансових аспектів спорів і формування доказової бази.

Крім того, форензік охоплює корпоративну розвідку, спрямовану на комплексне дослідження ділової репутації та благонадійності партнерів, а також комп'ютерну криміналістику, яка забезпечує збір, аналіз і збереження електронних доказів, відновлення видалених даних і дослідження цифрових слідів. Окреме місце займає забезпечення дотримання антикорупційного законодавства через оцінювання ризиків, розроблення комплаєнс-програм і проведення внутрішніх розслідувань.

Методологічно форензік-розслідування базуються на аналізі фінансової звітності, аудиторських висновків, договірних зобов'язань, структури підприємства, а також на дослідженні взаємозв'язків між суб'єктами господарювання. Додатково використовуються методи інтерв'ювання персоналу, аналізу судової практики та обробки великих масивів даних, що дає нагоду комплексно оцінити внутрішні та зовнішні ризики, включно із ризиками легалізації незаконних доходів.

Отже, форензік є важливим елементом системи управління ризиками факторингового бізнесу, забезпечуючи своєчасне виявлення загроз, підвищення прозорості фінансової діяльності та ухвалення обґрунтованих управлінських рішень. Його впровадження сприяє мінімізації фінансових втрат, підвищенню ефективності діяльності компаній і зміцненню їхніх конкурентних позицій на ринку.

Форензік-розслідування як інструмент виявлення та запобігання економічним правопорушенням базується на системному та поетапному підході, що дає нагоду забезпечити комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Його ефективність досягається через поєднання аналітичних, організаційних, інформаційних і криміналістичних методів дослідження.

Методологія форензік передбачає послідовну реалізацію декількох взаємопов'язаних етапів. На підготовчому етапі здійснюється первинне оцінювання діяльності підприємства, аналіз організаційної структури, визначення потенційних ризиків шахрайства, а також перевірка взаємозв'язків із контрагентами. Важливим елементом є формалізація взаємодії із замовником через узгодження умов співпраці, доступу до інформації та ресурсів.

Аналітичний етап є ключовим у процесі розслідування, оскільки саме на цьому рівні здійснюється збір, систематизація та глибокий аналіз інформації. Застосовуються інтерв'ювання персоналу, аналітичні процедури, а також інструменти обробки великих масивів даних (data mining). Особливу роль відіграє формування системи очікувань і виявлення відхилень від них, що дає змогу ідентифікувати потенційні ознаки шахрайства.

Оціночний етап спрямований на дослідження ефективності системи внутрішнього контролю підприємства, охоплюючи контрольне середовище, оцінювання ризиків, контрольні процедури, інформаційні потоки та механізми моніторингу. На цьому етапі визначаються слабкі місця організації, що можуть сприяти виникненню фінансових правопорушень.

Завершальним етапом є формування рекомендацій і звітності, що охоплює розроблення заходів щодо вдосконалення системи управління ризиками, запобігання шахрайству й підвищення ефективності внутрішнього контролю. Результати форензік оформлюються як комплексна документація, яка містить докази, аналітичні висновки та пропозиції щодо подальших дій.

У таблиці 3.1 систематизовано ключові етапи проведення форензік-розслідувань, розкрито їхнє змістовне наповнення, визначено основні методи, що застосовуються на кожному з етапів, а також узагальнено результати їхньої реалізації та значення для системи управління ризиками підприємства.

Структуризація процесу форензік за етапами дає змогу розглядати його як логічно послідовну та інтегровану систему фінансового контролю, в межах якої забезпечується не лише виявлення фактів шахрайства, але й формування ефективних механізмів їхнього попередження.

Таблиця відображає взаємозв’язок між аналітичними процедурами, оцінюванням внутрішнього контролю та розробкою управлінських рішень, що спрямовані на мінімізацію ризиків і підвищення фінансової безпеки підприємства. Отже, вона є узагальненою моделлю застосування форензік-інструментарію в практиці сучасного ризик-менеджменту.

Форензік-розслідування є багаторівневим процесом, який забезпечує не лише виявлення фактів шахрайства, але й формує основу для стратегічного управління ризиками, підвищення прозорості діяльності підприємства та ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

Таблиця 3.1 – Етапи, методика й аналітичне значення форензік-розслідувань у системі правління ризиками підприємств

Етап форензік	Зміст етапу	Ключові методи	Результат	Значення для управління ризиками
Попередній (підготовчий)	Первинне оцінювання бізнесу, аналіз структури, перевірка контрагентів, узгодження умов співпраці	Аналіз документів, органіграм, conflict check, engagement letter	Визначення ризикових зон та умов розсліду-вання	Формує базу для ефективного виявлення ризиків
Аналітичний	Збір і глибокий аналіз інформа-ції, виявлення відхилень та аномалій	Інтерв'ю, аналітичні процедури, data mining, аналіз звітності	Виявлення ознак шахрайства та схем зловживань	Дає змогу ідентифіку-вати реальні загрози
Оціночний	Аналіз системи внутрішнього контролю та управління	Оцінювання control environment, risk assessment, контрольних процедур	Виявлення слабких місць системи контролю	Забезпечує попере-дження майбутніх ризиків
Рекоменда-ційний	Розробка заходів щодо усунення пору-шень і мініміза-ції ризиків	Моделювання сценаріїв, розробка політик і процедур	План удоскона-лення системи управління	Сприяє підвищенню ефективності управління
Звітний (фінальний)	Документування результатів розслідування	Формування звітів, доказо-вої бази, висновків	Комплексний звіт з доказами й рекоменда-ціями	Основа для ухвалення управлінсь-ких та юридичних рішень

Окремим напрямом є цифровий форензік (IT-forensic), який передбачає використання сучасних технологій для збору, обробки й аналізу великих масивів даних, охоплюючи електронну переписку, фінансові транзакції, інформацію з ERP-систем і мобільних пристроїв. Використання інструментів аналітики, як-от SAP, 1С і системи e-Discovery, дає змогу виявляти аномалії та приховані закономірності, що можуть свідчити про шахрайство.

Форензік також активно застосовується у сфері юридичного супроводу бізнесу, зокрема під час вирішення комерційних спорів, оцінювання збитків, супроводу арбітражних процесів і проведення експертних фінансових досліджень. Його результати формують доказову базу, що може використовуватися в судових і регуляторних процедурах.

Таблиця 3.2 – Систематизація послуг, напрямів і функціонального значення форензік-розслідувань

Напрям форензік	Зміст діяльності	Основні інструменти	Результат	Практичне значення
1	2	3	4	5
Фінансові розслідування	Виявлення шахрайства, аналіз звітності, оцінювання збитків	Аудит, аналіз звітності, перевірка документів	Виявлення порушень і фінансових втрат	Захист активів і фінансової стабільності
Корпоративна розвідка	Аналіз контрагентів, перевірка репутації, зв’язків	Due diligence, аналіз баз даних	Виявлення ризикових партнерів	Зниження ризиків співпраці
Комплаєнс та антикорупція	Контроль відповідності законодавству, політикам	Комплаєнс-аудит, внутрішні регламенти	Виявлення порушень і слабких місць	Запобігання санкціям і штрафам
IT-форензік	Аналіз цифрових даних, відновлення інформації	e-Discovery, SAP, 1С, data mining	Виявлення цифрових доказів	Підвищення ефективності розслідувань

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5
Управління ризиками шахрайства	Ідентифікація ризиків, оцінювання контролю	Risk mapping, аналітика бізнес-процесів	Карта ризиків, рекомендації	Оптимізація системи управління
Юридичний супровід	Підтримка судових і арбітражних процесів	Експертні висновки, фінансова експертиза	Доказова база для суду	Захист прав та інтересів
Аналітика і консалтинг	Аналіз даних, стратегічні рекомендації	BI, статистичний аналіз, моделювання	Оптимізація бізнес-процесів	Підвищення ефективності бізнесу
AML (протидія відмиванню коштів)	Виявлення незаконних фінансових операцій	Моніторинг транзакцій, регуляторний аналіз	Виявлення підозрілих операцій	Забезпечення фінансової безпеки

Узагальнення показує, що форензік є багатофункціональною системою, яка інтегрує фінансовий контроль, IT-аналітику, юридичний супровід і ризик-менеджмент. Його ключова перевага полягає в здатності не лише реагувати на вже здійснені правопорушення, а й формувати превентивну систему захисту бізнесу, що відповідає сучасним вимогам корпоративного управління.

Форензік-розслідування в сучасних умовах трансформуються з інструменту реагування на правопорушення в комплексну систему превентивного управління ризиками. Практика провідних міжнародних компаній і державних органів демонструє, що інтеграція фінансового аналізу, цифрових технологій та юридичного супроводу дає змогу не лише виявляти складні шахрайські схеми, але й формувати стійкі механізми захисту бізнесу. Це забезпечує підвищення прозорості діяльності, зміцнення довіри до компанії та довгострокову фінансову стабільність.

Таблиця 3.3 – Форензік як інструмент управління ризиками: напрями, інструменти та практичні кейси

Напрям	Інструменти	Що виявляє	Кейс	Практичний ефект
Фінансові розслідування	Аналіз транзакцій, аудит	Шахрайство, зловживання	KPMG	Виявлення схем виведення коштів
IT-форензік	e-Discovery, data mining	Цифрові сліди, зміну даних	Deloitte	Докази для судових процесів
AML (відмивання коштів)	Аналіз потоків, блокчейн-аналітика	Незаконні операції	Federal Bureau of Investigation	Повернення активів
Корпоративна розвідка	Due diligence, OSINT	Ризикові контрагенти	KPMG / Deloitte	Зниження ризиків партнерства
Комплаєнс	Політики, контроль процедур	Порушення законодавства	Deloitte	Уникнення штрафів
Управління ризиками	Risk mapping, аналітика	Слабкі місця системи	Усі кейси	Побудова ефективного контролю

3.2. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у системі фінансових правопорушень

Актуальні статистичні дані[60] свідчать про суттєве зростання обсягів фінансового моніторингу в Україні, що є індикатором активізації як фінансової діяльності, так і заходів держави у сфері протидії фінансовим правопорушенням. Зокрема, за три квартали 2025 року до Державної служби фінансового моніторингу України (далі – ДСФМ України) надійшло понад 1,4 млн повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, що на 10 % більше порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

[60] Опендатабот / Офіційний вебсайт. URL : https://opendatabot.ua/analytics/financial-monitoring-2025

Динаміка зростання кількості таких повідомлень має стійкий характер. Після певного зниження 2022 року, обумовленого впливом воєнних чинників, спостерігається поступове відновлення та нарощування обсягів фінансового моніторингу. Так, 2024 року приріст становив приблизно 22 %, а 2025 року середньомісячна кількість повідомлень досягла майже 160 тисяч. Це свідчить про підвищення ефективності роботи суб'єктів первинного фінансового моніторингу та розширення їхніх аналітичних можливостей.

Структурний аналіз показує, що переважна більшість повідомлень (понад 99 %) надходить від банківських установ, що підкреслює їх ключову роль у системі фінансового контролю. Водночас небанківські фінансові установи залишаються менш активними учасниками цього процесу.

За характером операцій домінують так звані порогові фінансові операції, частка яких становить приблизно 83 % від загального обсягу. Такі операції підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу у зв'язку з перевищенням встановленого законодавством порогу (400 тис. грн) та наявністю визначених ризикових ознак. Підозрілі фінансові операції, які визначаються не за сумою, а за поведінковими та аналітичними критеріями, становлять майже 17 %.

Важливим показником ефективності фінансового моніторингу є передача матеріалів до правоохоронних органів. За аналізований період було передано 794 матеріали на загальну суму 150,46 млрд грн, що свідчить про суттєве зростання обсягів потенційно незаконних фінансових операцій. Водночас значна частка таких матеріалів (понад третина) була спрямована до Бюро економічної безпеки України, що підтверджує його ключову роль у розслідуванні економічних злочинів.

Аналіз розподілу матеріалів між правоохоронними органами демонструє інституційну спеціалізацію: найбільші за обсягом фінансові порушення концентруються у сфері діяльності БЕБ України, тоді як інші органи (Національна поліція, СБУ, ДБР, НАБУ) опрацьовують більш вузькі категорії проваджень.

Особливої уваги заслуговує зростання сум підозрілих операцій, що передаються до правоохоронних органів. Незважаючи на

відносну стабільність кількості матеріалів, їхній фінансовий обсяг збільшився майже втричі, що свідчить про ускладнення фінансових схем і концентрацію значних фінансових потоків у межах окремих правопорушень.

Крім того, суттєво зросла кількість матеріалів, пов'язаних із податковими правопорушеннями. За 2025 рік їхній обсяг перевищив 157 млрд грн, що в 14 разів більше порівняно з попереднім роком. Це вказує на посилення контролю у сфері оподаткування та підвищення ефективності аналітичної роботи.

Важливим трендом є перехід до превентивної моделі фінансового моніторингу, за якої уповноважені органи самостійно ініціюють виявлення ризиків і передачу матеріалів правоохоронним органам. Частка таких ініціативних матеріалів зросла до 70 %, що свідчить про підвищення рівня проактивності державної політики в цій сфері.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – це складний, багатоетапний і динамічний процес, що охоплює сукупність фінансових операцій, які здійснюються із застосуванням різноманітних методів і постійно еволюціонують відповідно до змін у фінансово-економічному середовищі та механізмах державного контролю. На підставі узагальнення значного масиву емпіричних даних у науковій літературі виокремлюють декілька концептуальних моделей цього процесу, зокрема двофазну, трифазну та чотирифазну.

Згідно із двофазною моделлю легалізація злочинних доходів здійснюється в два основні етапи. Перший етап, який традиційно визначається як, власне, «відмивання» (money laundering), передбачає трансформацію коштів, безпосередньо отриманих унаслідок вчинення злочину. На цьому етапі відбувається їхнє первинне очищення через здійснення короткострокових фінансових операцій, зокрема обміну готівкових коштів на банкноти великого номіналу або конвертації в інші валюти.

Другий етап – так зване «повернення в економічний обіг» (recycling) – характеризується здійсненням середньо- та довгострокових операцій, спрямованих на надання відмитим коштам ознак легального походження. У межах цієї стадії відбувається

інтеграція фінансових ресурсів у легальну економіку, що забезпечує можливість їхнього подальшого використання без виклику підозри з боку контролюючих органів.

Розвиваючи положення щодо двофазної моделі, варто зазначити, що вона відображає спрощений підхід до розуміння механізму легалізації доходів і не завжди дає змогу повною мірою охопити складність сучасних фінансових схем. Саме тому в науковій і практичній площині більшого поширення набула трифазова модель відмивання доходів, яка деталізує окремі етапи та розкриває внутрішню логіку процесу.

Згідно із трифазовою моделлю легалізація злочинних доходів охоплює три послідовні стадії: розміщення (placement), розшарування (layering) та інтеграцію (integration). На стадії розміщення здійснюється первинне введення незаконно отриманих коштів у фінансову систему. Це може відбуватися через внесення готівки на банківські рахунки, придбання фінансових інструментів або використання підприємницьких структур, що мають значний готівковий обіг. Основною метою цього етапу є відокремлення коштів від їхнього злочинного джерела.

Наступна стадія – розшарування, яка передбачає здійснення складної серії фінансових операцій, спрямованих на ускладнення відстеження походження коштів. У межах цього етапу використовуються різноманітні транзакції, а саме багаторазові перекази між рахунками, зокрема в різних юрисдикціях, інвестування у фінансові активи, використання офшорних компаній та інших інструментів фінансової інженерії. Саме на цій стадії формується складна мережа операцій, що унеможливлює або суттєво ускладнює встановлення первинного джерела походження коштів.

Завершальною стадією є інтеграція, яка полягає в поверненні відмитих коштів у легальний економічний обіг під виглядом законних доходів. Це може здійснюватися через інвестування в нерухомість, бізнес-проєкти, цінні папери або інші активи, що забезпечують зовнішню легітимність фінансових ресурсів. На цьому етапі кошти фактично втрачають зв’язок із їхнім кримінальним походженням і можуть вільно використовуватися суб’єктами господарювання чи фізичними особами.

Водночас у сучасній науковій літературі також виокремлюється чотирифазна модель легалізації доходів, яка є ще більш деталізованою та враховує специфіку новітніх фінансових інструментів і цифрових технологій. У межах цієї моделі додатково виділяється стадія підготовки або акумулювання коштів, що передує їхньому безпосередньому розміщенню у фінансовій системі. Ця стадія охоплює дії, спрямовані на концентрацію незаконно отриманих доходів, їхнє первинне маскування й вибір оптимальних каналів для подальшої легалізації.

Отже, аналіз різних моделей легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, свідчить про багаторівневий характер цього явища та його здатність адаптуватися до змін у фінансовому середовищі. Зазначені моделі не лише відображають теоретичні підходи до структурування процесу відмивання коштів, а й мають важливе практичне значення для розроблення ефективних механізмів протидії цьому явищу, зокрема у сфері фінансового моніторингу, кримінального переслідування та міжнародного співробітництва.

Подальший розвиток наукових підходів до дослідження легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, зумовлений не лише ускладненням фінансових інструментів, але й глобалізацією економічних процесів, цифровізацією фінансової системи та зростанням ролі транснаціональних фінансових потоків. У зв’язку із цим сучасні дослідження дедалі частіше акцентують увагу не лише на етапності процесу відмивання коштів, а й на інституційних, правових і технологічних чинниках, що впливають на його ефективність і латентність.

Особливого значення набуває використання новітніх фінансових технологій, зокрема електронних платіжних систем, віртуальних активів і децентралізованих фінансових платформ (DeFi), які істотно ускладнюють ідентифікацію суб’єктів фінансових операцій та відстеження руху коштів. Анонімність або псевдонімність таких інструментів створює додаткові виклики для суб’єктів фінансового моніторингу й правоохоронних органів, знижуючи ефективність традиційних методів контролю.

У цьому контексті важливо підкреслити, що сучасні схеми легалізації доходів дедалі частіше мають транснаціональний характер, що передбачає використання різних юрисдикцій із сприятливими регуляторними режимами, зокрема офшорних зон. Це дає змогу суб'єктам протиправної діяльності мінімізувати ризики викриття через розпорошення фінансових потоків і використання прогалин у законодавстві окремих держав. Відповідно, ефективна протидія легалізації доходів потребує координації зусиль на міжнародному рівні, гармонізації законодавства та обміну фінансовою інформацією між державами.

Крім того, значну роль у запобіганні та протидії відмиванню коштів відіграє система фінансового моніторингу, яка охоплює як первинний, так і державний рівні контролю. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу (банки, фінансові установи, суб'єкти господарювання) здійснюють ідентифікацію клієнтів, аналіз фінансових операцій і виявлення підозрілих транзакцій. Водночас державні органи забезпечують координацію, аналітичну обробку інформації та реагування на виявлені порушення.

Важливим елементом сучасної антивідмивальної політики є ризик-орієнтований підхід (risk-based approach), який передбачає концентрацію ресурсів на найбільш вразливих сегментах фінансової системи та операціях із підвищеним рівнем ризику. Такий підхід дає змогу підвищити ефективність контролю та оптимізувати використання наявних ресурсів, зокрема через впровадження автоматизованих систем аналізу даних та алгоритмів штучного інтелекту.

Отже, еволюція моделей легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, свідчить про постійне ускладнення цього явища та потребу в комплексному підході до його дослідження й протидії. Поєднання теоретичних моделей із сучасними технологічними інструментами аналізу та міжнародною координацією створює передумови для формування ефективної системи запобігання й боротьби з відмиванням коштів у глобальному масштабі.

Відповідно до положень КК України кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів передбачена статтею 209, яка визначає такі діяння, як суспільно небезпечні та карані. Об'єктом кримінального правопорушення існують суспільні

відносини у сфері забезпечення законності економічної діяльності, фінансової стабільності та протидії організованій злочинності.

Важливу роль у протидії легалізації доходів відіграє система фінансового моніторингу, що функціонує відповідно до вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів». Вона передбачає комплекс заходів, спрямованих на виявлення підозрілих фінансових операцій, ідентифікацію клієнтів, аналіз ризиків і передачу відповідної інформації до компетентних органів.

Типологічні дослідження, які здійснює Державна служба фінансового моніторингу України, відіграють важливу роль у виявленні, систематизації та аналізі актуальних схем легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансування тероризму, сепаратизму та інших кримінальних правопорушень. Їхнє проведення ґрунтується на узагальненні значного масиву практичних кейсів фінансових розслідувань, що дає змогу виокремлювати найбільш поширені моделі злочинної діяльності та визначати ключові ризики для фінансової системи.

З криміналістичного погляду розслідування легалізації доходів характеризується підвищеною складністю, що обумовлено використанням сучасних фінансових інструментів, міжнародним характером операцій, а також високим рівнем конспірації злочинної діяльності. Ефективне розслідування потребує застосування спеціальних знань у сфері фінансів, бухгалтерського обліку, цифрових технологій, а також активної міжнародної співпраці.

Отже, легалізація (відмивання) доходів є багатоаспектним явищем, що поєднує кримінально-правові, економічні та криміналістичні характеристики. Її дослідження та протидія мають важливе значення для забезпечення фінансової безпеки держави, ефективного функціонування економіки й утвердження принципів верховенства права.

У межах реалізації повноважень, визначених законодавством, Національний банк України, керуючись положеннями частини восьмої статті 18 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів», а також статтею 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність», на підставі результатів

аналізу інформації, отриманої під час здійснення наглядових заходів щодо банків, вважає за доцільне акцентувати увагу на окремих аспектах.

Зокрема, відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів» одним із базових принципів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів є пріоритетність превентивних заходів над реактивними, а також обов'язковість застосування ризик-орієнтованого підходу під час здійснення фінансового моніторингу.

З урахуванням цього Національний банк України реалізує функції регулювання та нагляду у сфері протидії відмиванню доходів із застосуванням ризик-орієнтованого підходу, оцінюючи ефективність заходів, які впроваджуються банками для мінімізації відповідних ризиків у їхній діяльності. Водночас у процесі нагляду виявляються численні випадки неналежного виконання банками вимог щодо первинного фінансового моніторингу. Зокрема, це стосується недостатньої ідентифікації критеріїв ризику, які можуть свідчити про належність клієнта до так званих компаній-оболонок[61], а також неналежного здійснення подальших процедур перевірки з метою підтвердження або спростування такого статусу клієнта, охоплюючи документування та фіксацію результатів відповідних заходів.

З урахуванням того, що Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів» встановлює пріоритетність превентивних заходів у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення над заходами реагування, особливого значення набуває належна організація внутрішніх процедур управління ризиками в банківських установах.

---

[61] Компанія-оболонка – юридична особа, траст або інше подібне правове утворення, щодо якої (якого) в банку є обґрунтовані підозри, що її (його) діяльність може бути фіктивною : Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65 (зі змінами) (підпункт 21 пункту 5 розділу I).

У цьому контексті доцільним є закріплення у внутрішніх документах банків чіткого переліку обов'язкових заходів із управління ризиками у сфері ПВК / ФТ щодо клієнтів, які характеризуються підвищеним рівнем ризику, а саме мають ознаки так званих компаній-оболонок. Вказані заходи повинні застосовуватися вже на етапі встановлення ділових відносин із клієнтом, тобто до моменту здійснення фінансових операцій. Водночас ключове значення має впровадження посилених заходів належної перевірки (enhanced due diligence) стосовно клієнтів, яким притаманний високий рівень ризику, особливо в разі наявності обґрунтованих підозр щодо їхнього використання як інструментів легалізації незаконно отриманих доходів.

Серед таких заходів, передбачених нормативно-правовими актами, зокрема додатком 6 до Положення № 65 регулятора, важливе місце посідає обов'язковість отримання підтвердних документів або інформації щодо окремих фінансових операцій до моменту їхнього здійснення. Такий підхід сприяє мінімізації ризиків залучення банківської системи до протиправної діяльності.

Крім того, відповідно до пункту 6 частини другої статті 8 зазначеного Закону банки зобов'язані забезпечувати своєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу[62], зокрема із застосуванням автоматизованих систем. Виявлення таких операцій має здійснюватися на всіх етапах взаємодії з клієнтом до проведення операції, у процесі її здійснення, у день виникнення підозри, після завершення операції, а також у разі спроби її проведення або відмови клієнта від її здійснення.

Отже, ефективна реалізація ризик-орієнтованого підходу та своєчасне застосування превентивних заходів фінансового моніторингу є ключовими передумовами забезпечення прозорості фінансових операцій і запобігання використанню банківської системи в протиправних цілях.

Упродовж останніх років типологічні дослідження охоплювали різні аспекти протиправної фінансової діяльності, зокрема податкові правопорушення, корупцію, привласнення державних

[62] Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, – порогові фінансові операції, підозрілі фінансові операції (діяльність).

ресурсів, використання непрозорих структур власності, готівкових коштів, а також фінансування терористичної діяльності. Водночас сучасні виклики, зумовлені глобальними кризовими явищами, зокрема пандемією COVID-19, спричинили трансформацію економічних процесів та активізацію використання цифрових технологій, що зі свого боку розширило можливості для вчинення економічних злочинів.

Суттєво зросла кількість кіберзлочинів, шахрайських схем, а також випадків використання віртуальних активів та онлайн-платформ для здійснення незаконних фінансових операцій. Це зумовлює появу нових ризиків, пов'язаних із недостатнім рівнем регулювання цифрових фінансових інструментів, складністю ідентифікації суб'єктів операцій та обмеженістю ефективного контролю за транскордонними фінансовими потоками.

У цьому контексті типологічні дослідження виконують не лише аналітичну, але й превентивну функцію, оскільки дають змогу формувати узагальнені алгоритми відмивання коштів, виявляти типові невідповідності у фінансових операціях та підвищувати ефективність фінансового моніторингу.

Продовжуючи характеристику наведеної таблиці, доцільно підкреслити, що її структура відображає еволюцію підходів до виявлення та аналізу схем легалізації злочинних доходів. Кожна із виділених категорій не є ізольованою, а, навпаки, перебуває у взаємозв'язку з іншими, формуючи комплексні, багаторівневі моделі протиправної фінансової діяльності.

Зокрема, такі категорії, як податкові правопорушення, корупційні діяння та привласнення бюджетних коштів, часто є первинними джерелами формування незаконних доходів, які в подальшому підлягають легалізації. Натомість інструменти, пов'язані з використанням готівки, непрозорих структур власності або фінансових інновацій (зокрема, віртуальних активів), виконують функцію механізмів маскування походження таких коштів.

Таблиця 3.4 – Систематизація типологічних досліджень у сфері легалізації (відмивання) злочинних доходів і пов’язаних фінансових правопорушень

Категорія досліджень	Основний зміст	Період / актуальність	Ключові ризики та особливості
Загальні методи відмивання та фінансування тероризму	Аналіз сучасних способів, інструментів і механізмів легалізації доходів	2021	Ускладнення схем, використання фінансових інновацій
Податкові злочини	Відмивання коштів, отриманих через ухилення від оподаткування	2020	Використання фіктивних операцій, мінімізація податкових зобов’язань
Привласнення державних ресурсів	Незаконне використання бюджетних коштів та активів державних підприємств	2019	Корупційні схеми, нецільове використання коштів
Непрозора структура власності	Використання компаній із прихованими бенефіціарами	2018	Ускладнення ідентифікації власників, маскування походження коштів
Використання готівки	Операції з готівковими коштами поза контролем фінансової системи	2017	Високий рівень анонімності, складність відстеження
Фінансування тероризму та сепаратизму	Канали фінансування незаконних формувань	2017	Транснаціональний характер, приховані джерела
Корупційні доходи	Легалізація коштів, отриманих унаслідок корупційних правопорушень	2016	Зловживання службовим становищем
Кібер-злочинність і шахрайство	Використання цифрових технологій для незаконного отримання доходів	Актуально	Онлайн-шахрайство, фішинг, віддалені операції
Віртуальні активи	Відмивання коштів через криптоактиви та DeFi	Актуально	Анонімність, слабке регулювання
Інші кримінальні джерела	Наркоторгівля, торгівля зброєю, торгівля людьми	Постійно	Висока латентність, міжнародний характер

Особливої уваги заслуговує тенденція до цифровізації злочинної діяльності, що знайшла своє відображення у виокремленні категорій, пов'язаних із кіберзлочинністю та використанням онлайн-платформ. У сучасних умовах саме ці сегменти демонструють найбільш динамічне зростання, що обумовлено як розвитком технологій, так і недостатнім рівнем їхнього нормативно-правового регулювання. Віртуальні активи, електронні платіжні системи та децентралізовані фінансові сервіси створюють принципово нові можливості для переміщення капіталу поза традиційними каналами фінансового контролю.

Крім того, наведена класифікація дає змогу ідентифікувати ключові вразливості фінансової системи. До них належать: обмежені можливості контролю за операціями поза межами офіційного фінансового сектору, складність встановлення кінцевих бенефіціарних власників, низький рівень фінансової грамотності окремих категорій населення, а також фрагментарність регулювання новітніх фінансових інструментів. Сукупність цих чинників створює сприятливе середовище для реалізації складних схем відмивання доходів.

Водночас таблиця має не лише описовий, але й прикладний характер, оскільки може використовуватися як аналітичний інструмент у діяльності суб'єктів фінансового моніторингу та правоохоронних органів. Вона сприяє систематизації інформації про типові сценарії легалізації коштів, виявленню ризик-індикаторів і формуванню профілів підозрілих фінансових операцій.

Перекази іноземної валюти за межі України та в Україну за участю фізичних осіб

Перекази іноземної валюти за межі України та в Україну за дорученням і на користь фізичних осіб регулюються нормами валютного та фінансового законодавства, зокрема Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів» та Положенням про здійснення операцій із валютними цінностями. Встановлені правила спрямовані на забезпечення прозорості валютних операцій, а також запобігання використанню фінансової системи з протиправною метою.

1. Перекази іноземної валюти за межі України

Фізичні особи мають право здійснювати транскордонні перекази іноземної валюти як із відкриттям поточного рахунку, так і без нього. Водночас порядок здійснення таких операцій залежить від суми переказу.

У разі здійснення переказу без відкриття поточного рахунку в іноземній валюті операція може бути проведена, зокрема, із застосуванням систем дистанційного обслуговування. Водночас сума такого переказу впродовж одного операційного (робочого) дня не повинна перевищувати встановлений законодавством пороговий показник, що становить еквівалент 400 000 гривень.

Якщо сума переказу перевищує зазначений поріг, його здійснення можливе виключно з поточного рахунку в іноземній валюті. У цьому разі також допускається використання дистанційних каналів обслуговування за умови дотримання вимог ідентифікації та верифікації клієнта.

Для проведення транскордонного переказу фізична особа подає відповідну платіжну інструкцію (зокрема, на переказ готівки або міжнародний поштовий переказ), а також документ, що посвідчує особу, якщо інше не передбачено умовами дистанційного обслуговування.

2. Отримання переказів із-за кордону

Отримання фізичними особами переказів іноземної валюти із-за кордону також може здійснюватися в двох формах: через зарахування коштів на поточний рахунок або в готівковій формі без відкриття рахунку.

У разі якщо сума переказу впродовж одного операційного дня перевищує еквівалент 400 000 гривень, кошти підлягають зарахуванню на поточний рахунок фізичної особи з подальшою можливістю їхнього використання або зняття. Якщо ж сума не перевищує встановлений поріг, допускається виплата готівкою без відкриття рахунку.

Для отримання переказу особа зобов’язана подати відповідну платіжну інструкцію (або інший документ, передбачений нормативними актами) та пред’явити документ, що посвідчує особу.

3. Фінансовий моніторинг валютних операцій

Особливу увагу законодавець приділяє питанням фінансового моніторингу транскордонних валютних операцій. Зокрема, фінансові операції підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу в разі, якщо їхня сума дорівнює або перевищує 400 000 гривень (або еквівалент в іноземній валюті) та відповідає встановленим законом критеріям ризиковості.

Такі заходи спрямовані на своєчасне виявлення підозрілих операцій, запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

Отже, порядок здійснення та отримання транскордонних переказів іноземної валюти фізичними особами є чітко регламентованим і залежить насамперед від суми операції, способу її здійснення та рівня ризику. Дотримання встановлених вимог є важливою умовою забезпечення законності валютних операцій і ефективного функціонування системи фінансового моніторингу в Україні.

Здійснення фінансового моніторингу Національним банком України

Національний банк України є центральним банком держави та особливим органом державного управління, який відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи, зокрема через здійснення державного фінансового моніторингу .

У межах своїх повноважень Національний банк здійснює нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а саме банків та інших фінансових установ, з метою забезпечення дотримання ними вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів.

Діяльність Національного банку у сфері фінансового моніторингу ґрунтується на положеннях законів України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів», «Про Національний банк України», а також спеціальних нормативно-правових актах, які визначають порядок організації та здійснення нагляду, застосування заходів впливу й функціонування системи фінансового моніторингу.

Національний банк реалізує наглядові повноваження в двох основних формах:

– виїзні перевірки, які можуть бути плановими або позаплановими;

– безвиїзний нагляд, що полягає в постійному дистанційному аналізі діяльності суб'єктів фінансового моніторингу.

Планові перевірки здійснюються відповідно до річних планів, сформованих із урахуванням ризик-орієнтованого підходу, тоді як позапланові проводяться в разі виявлення ознак порушень або отримання відповідної інформації від інших органів чи підрозділів.

Виїзні перевірки проводяться інспекційними групами, які формуються з працівників Національного банку України та наділяються широкими повноваженнями, зокрема щодо доступу до документів, інформаційних систем і приміщень суб'єкта перевірки.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу завчасно повідомляються про проведення планових перевірок. Строк їхнього проведення зазвичай становить до 60 робочих днів для планових та до 45 робочих днів для позапланових перевірок.

Результати перевірок оформлюються у формі відповідних довідок, що містять оцінювання дотримання суб'єктом законодавчих вимог.

Особливістю діяльності Національного банку України є здійснення постійного безвиїзного нагляду, який полягає в дистанційному аналізі звітності, документів та іншої інформації, отриманої від суб'єктів фінансового моніторингу або інших органів. Такий підхід дає змогу оперативно виявляти ризики та реагувати на потенційні порушення без безпосереднього втручання в діяльність установ.

Водночас активно використовуються сучасні інформаційні технології, автоматизовані системи аналізу даних, а також інструменти обробки електронних документів.

У процесі здійснення нагляду особлива увага приділяється: належній ідентифікації та верифікації клієнтів; оцінюванню ризиків клієнтів і фінансових операцій; дотриманню внутрішніх процедур фінансового моніторингу; ефективності систем управління ризиками.

Зазначені аспекти регулюються спеціальними нормативними актами Національного банку, які визначають порядок здійснення фінансового моніторингу банками та іншими фінансовими установами.

У разі виявлення порушень законодавства у сфері фінансового моніторингу Національний банк України застосовує до суб'єктів відповідні заходи впливу, серед яких: письмові застереження; накладення штрафів; відкликання ліцензій; відсторонення посадових осіб; укладення письмових угод щодо усунення порушень.

Застосування таких заходів здійснюється у визначені законодавством строки та відповідно до встановленої процедури.

Отже, діяльність Національного банку України у сфері фінансового моніторингу є комплексною та системною, поєднуючи різні форми контролю та сучасні аналітичні інструменти. Її ефективна реалізація забезпечує своєчасне виявлення порушень, мінімізацію фінансових ризиків і сприяє зміцненню стабільності фінансової системи держави. Узагальнення типологічних досліджень у табличній формі забезпечує комплексне розуміння сучасних тенденцій у сфері відмивання злочинних доходів, дає змогу простежити їх трансформацію в часі та слугує підґрунтям для розроблення ефективних механізмів протидії цьому явищу на національному та міжнародному рівнях.

Отже, систематизація типологічних досліджень свідчить про постійне розширення спектра загроз у сфері легалізації злочинних доходів і трансформацію відповідних схем під впливом глобальних економічних і технологічних змін. Використання типологічного підходу дає змогу не лише ідентифікувати характерні моделі злочинної діяльності, але й формувати ефективні інструменти їхнього попередження та виявлення в межах системи фінансового моніторингу.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність форензік-розслідувань як інструменту фінансового контролю?
2. Які основні відмінності між форензік-розслідуванням і традиційним аудитом?
3. Які види ризиків дає змогу виявляти форензік у діяльності підприємства?
4. Які методи та інструменти використовуються у форензік-розслідуваннях?
5. Яка роль цифрових технологій (e-Discovery, data mining) у форензік?
6. Які основні етапи проведення форензік-розслідування та їх зміст?
7. У чому полягає значення корпоративної розвідки у форензік?
8. Як форензік сприяє управлінню ризиками підприємства?
9. Яке практичне значення форензік у судових та арбітражних процесах?
10. Які напрями застосування форензік-розслідувань у сучасному бізнесі та державному контролі?
11. У чому полягає сутність легалізації (відмивання) доходів як фінансового правопорушення?
12. Які основні моделі легалізації доходів виділяються в науковій літературі?
13. У чому полягає зміст двофазової моделі відмивання коштів?
14. Які етапи охоплює трифазова модель легалізації доходів та яка їхня характеристика?
15. Яке значення має стадія «розшарування» в процесі відмивання коштів?
16. Які особливості чотирифазової моделі легалізації доходів?
17. Які сучасні фінансові інструменти ускладнюють розслідування відмивання коштів?
18. Яка роль фінансового моніторингу в протидії легалізації доходів?

19. У чому полягає сутність ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового контролю?

20. Які повноваження Національного банку України у сфері фінансового моніторингу?

Тести для самоконтролю

1. Форензік-розслідування – це:

а) лише перевірка фінансової звітності;

б) комплекс методів виявлення та документування економічних правопорушень;

в) аналіз бухгалтерського обліку;

г) фінансовий аудит.

2. Основною відмінністю форензік від аудиту є:

а) відсутність аналізу звітності;

б) орієнтація лише на законодавство;

в) дослідження як фінансових, так і нефінансових аспектів;

г) використання тільки статистичних методів.

3. До інструментів форензік належать:

а) тільки бухгалтерські документи;

б) лише інтерв'ювання;

в) data mining, аналіз транзакцій, e-Discovery;

г) тільки фінансові звіти.

4. Який етап форензік передбачає первинне оцінювання діяльності підприємства:

а) аналітичний;

б) оціночний;

в) підготовчий;

г) звітний.

5. Результатом аналітичного етапу є:

а) фінансовий план;

б) виявлення ознак шахрайства;

в) аудит звітності;

г) формування бюджету.

6. IT-форензік передбачає:

а) аналіз паперових документів;

б) аналіз цифрових даних та електронних доказів;

в) перевірку податкових декларацій;

г) лише інтерв'ю персоналу.

7. Корпоративна розвідка спрямована на:

а) підготовку звітності;

б) перевірку контрагентів та їхніх зв'язків;

в) ведення бухгалтерського обліку;

г) складання договорів.

8. Який напрям форензік пов'язаний із дотриманням законодавства:

а) AML;

б) комплаєнс;

в) IT-форензік;

г) корпоративна розвідка.

9. Основна мета форензік:

а) зменшення витрат підприємства;

б) виявлення та запобігання економічним правопорушенням;

в) збільшення доходу;

г) оптимізація персоналу.

10. Форензік у сучасних умовах виконує:

а) лише реактивну функцію;

б) тільки аналітичну функцію;

в) превентивну та реактивну функції;

г) лише юридичну функцію.

11. Яка стадія відмивання коштів є найбільш вразливою для виявлення правоохоронними органами:

а) інтеграція;

б) розшарування;

в) розміщення;

г) інвестування.

12. Основна мета стадії «layering»:

а) легалізація доходів;

б) відокремлення коштів від джерела;

в) ускладнення відстеження фінансових потоків;

г) інвестування в активи.

13. Який інструмент є найбільш ефективним для аналізу складних транзакцій:

а) бухгалтерський облік;

б) data mining;

в) касова книга;

г) податковий аудит.

14. Основна проблема використання DeFi в розслідуваннях:

а) висока вартість;

б) складність використання;

в) анонімність і відсутність централізованого контролю;

г) низька швидкість транзакцій.

15. Яка ознака найбільш характерна для «компаній-оболонок»:

а) великий штат працівників;

б) активна господарська діяльність;

в) відсутність реальної економічної діяльності;

г) високий рівень податків.

16. Який підхід застосовується в сучасному фінансовому моніторингу:

а) тотальний контроль;

б) вибірковий контроль;

в) ризик-орієнтований підхід;

г) ручний аналіз.

17. Яка дія банку є обов'язковою в разі підозри на відмивання:

а) закриття рахунку;

б) повідомлення клієнта;

в) подання повідомлення до фінмоніторингу;

г) блокування всіх операцій.

18. Який чинник найбільше ускладнює міжнародні розслідування:

а) різниця валют;

б) різниця часових зон;

в) різниця законодавства та юрисдикцій;

г) мовний бар'єр.

19. Ключовим доказом у справах про відмивання є:

а) покази свідків;

б) фінансові потоки та їхній аналіз;

в) договори;

г) податкові декларації.

20. Який орган в Україні координує фінансовий моніторинг:

а) Мінфін;

б) НБУ;

в) Держфінмоніторинг;

г) БЕБ України.

ТЕМА 4
МІЖНАРОДНІ ТА ТРАНСКОРДОННІ ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ

4.1. Особливості міжнародної фінансової злочинності в контексті транскордонних фінансових розслідувань.

4.2. Міжнародна правова допомога у сфері протидії фінансовим правопорушенням: правові засади та механізми реалізації.

4.1. Особливості міжнародної фінансової злочинності в контексті транскордонних фінансових розслідувань

Сучасний розвиток глобальної економіки, цифровізація фінансових послуг і зростання мобільності капіталу зумовили трансформацію фінансової злочинності в складне транснаціональне явище. У цих умовах фінансові розслідування дедалі частіше виходять за межі національної юрисдикції, що потребує застосування міжнародних механізмів співпраці, уніфікації підходів та ефективної координації між державами.

Міжнародна фінансова злочинність у сучасних умовах характеризується високим рівнем складності, динамічністю та здатністю до швидкої адаптації до змін у глобальному економічному та правовому середовищі. Її ключовою ознакою є транснаціональний характер, що проявляється в здійсненні фінансових операцій через декілька юрисдикцій із використанням різних правових режимів, банківських систем та інструментів фінансового посередництва.

Однією із визначальних рис міжнародної фінансової злочинності є використання глобалізованої фінансової інфраструктури, яка забезпечує швидкий і порівняно безперешкодний рух капіталу. Злочинні суб'єкти активно застосовують механізми міжнародних переказів, офшорні юрисдикції, складні корпоративні структури та фінансові інструменти з метою приховування походження коштів і ускладнення їхнього відстеження. У таких умовах значно зростає роль так званих «ланцюгів транзакцій», що охоплюють численні етапи переміщення коштів із метою розриву зв'язку між злочинним джерелом і кінцевим бенефіціаром.

Суттєвою особливістю є також інтеграція традиційних форм фінансової злочинності з новітніми технологічними рішеннями. Використання електронних платіжних систем, криптоактивів, цифрових платформ і децентралізованих фінансових сервісів створює додаткові можливості для анонімізації операцій і мінімізації ризику викриття. Це зі свого боку ускладнює застосування класичних інструментів фінансового моніторингу та потребує впровадження інноваційних методів аналізу, включно із автоматизованими системами обробки великих даних.

Окремої уваги заслуговує висока латентність міжнародної фінансової злочинності, що зумовлена як складністю ідентифікації протиправних операцій, так і обмеженими можливостями координації між державами. Різниця в національних правових системах, рівні розвитку фінансового контролю та доступі до інформації створює прогалини, які активно використовують злочинні групи.

Крім того, міжнародна фінансова злочинність тісно пов'язана з іншими видами транснаціональної злочинної діяльності, як-от корупція, торгівля наркотичними засобами, зброєю, людьми, а також кіберзлочинність. У більшості випадків легалізація доходів є завершальним етапом злочинної діяльності, який забезпечує можливість подальшого використання незаконно отриманих фінансових ресурсів у легальній економіці.

Отже, особливості міжнародної фінансової злочинності обумовлюють потребу у формуванні комплексної системи протидії, що поєднує міжнародне співробітництво, уніфікацію правових підходів, розвиток фінансового моніторингу та впровадження сучасних технологічних рішень для виявлення й запобігання відповідним правопорушенням.

У сучасних умовах глобалізації легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансування тероризму розглядаються як одні з найбільш серйозних викликів міжнародній безпеці та стабільності світової фінансової системи. Зазначені явища підривають довіру до фінансових інститутів, знижують прозорість економічних процесів і створюють передумови для поширення організованої злочинності на транснаціональному рівні.

У відповідь на ці загрози міжнародне співтовариство ініціювало формування розгалуженої системи міжнародних і міжурядових інституцій, діяльність яких спрямована на запобігання та протидію легалізації злочинних доходів, фінансуванню тероризму, а також фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Функціонування таких інституцій забезпечує розроблення уніфікованих стандартів, координацію зусиль держав та обмін інформацією з метою підвищення ефективності боротьби із вказаними правопорушеннями.

Зазначаючи учасників, які залучені до протиправної діяльності у сфері відмивання коштів і фінансування тероризму, активно використовують переваги відкритості глобальної фінансової системи, зокрема спрощені механізми міжнародного руху капіталу, для маскування походження незаконних доходів та їхнього подальшого використання. Така діяльність характеризується високим рівнем мобільності фінансових потоків, складністю ідентифікації кінцевих бенефіціарів і використанням різних юрисдикцій із будь-яким рівнем регулювання[63].

З огляду на транснаціональну природу цих кримінальних правопорушень ефективна протидія їм можлива виключно за умови консолідації зусиль держав на міжнародному рівні. Це передбачає активну участь країн у міжнародних ініціативах, імплементацію загальновизнаних стандартів, гармонізацію національного законодавства, а також налагодження ефективних механізмів обміну інформацією та взаємодії між компетентними органами. Лише за умов комплексного й скоординованого підходу можливо забезпечити належний рівень протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

[63] Гужій С. Г., Клюшке С. М., Кірсанов В. М. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму : навчальний посібник. Київ : Такі справи, 2008. 560 с.

4.2. Міжнародна правова допомога у сфері протидії фінансовим правопорушенням: правові засади та механізми реалізації

Міжнародна правова допомога ґрунтується на принципі взаємності та здійснюється відповідно до національного законодавства України, зокрема спеціального закону у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, а також міжнародно-правових договорів, ратифікованих Верховною Радою України (далі – ВРУ).

Враховуючи транснаціональний характер міжнародної фінансової злочинності, що проявляється в переміщенні незаконних фінансових потоків через різні юрисдикції, особливого значення набуває інституційна взаємодія між компетентними органами держав. У цьому контексті провідну роль відіграє ДСФМ України, яка забезпечує міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав як на засадах взаємності, так і з власної ініціативи. Така взаємодія реалізується передусім через обмін інформацією, аналітичними матеріалами та практичним досвідом у сфері виявлення й припинення фінансових правопорушень.

Однією із важливих особливостей міжнародної фінансової злочинності є потреба в обігу інформації, що має обмежений доступ. Передання таких даних між підрозділами фінансової розвідки різних держав здійснюється за умови дотримання вимог конфіденційності та забезпечення належного рівня захисту інформації, еквівалентного національним стандартам. Водночас використання отриманої інформації обмежується виключно цілями кримінального судочинства у справах, пов’язаних із легалізацією злочинних доходів, фінансуванням тероризму або розповсюдженням зброї масового знищення.

Суттєвою рисою сучасної міжнародної фінансової злочинності є її інституціоналізований характер, що обумовлює потребу у співпраці не лише між окремими державами, але й із провідними міжнародними організаціями. Україна, зокрема через національну систему фінансового моніторингу, активно взаємодіє з такими структурами, як FATF, MONEYVAL, Європейський Союз, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Egmont Group та Організація Об’єднаних Націй. Участь у діяльності зазначених інституцій сприяє

гармонізації національної системи протидії фінансовим злочинам із міжнародними стандартами та підвищує ефективність боротьби з транснаціональними правопорушеннями.

Аналіз міжнародного досвіду дає змогу виокремити низку характерних напрямів протидії міжнародній фінансовій злочинності, що одночасно відображають її специфічні риси. До них належать: розвиток спеціалізації та координації діяльності державних органів у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності; формування ефективних механізмів взаємодії підрозділів фінансової розвідки з міжнародними структурами; удосконалення систем ідентифікації та моніторингу осіб, пов'язаних із злочинною діяльністю; посилення контролю за валютними операціями; а також розширення співпраці між банківським сектором, правоохоронними органами й міжнародними інституціями.

Отже, особливості міжнародної фінансової злочинності зумовлюють потребу в комплексному, скоординованому та інституційно забезпеченому міжнародному співробітництві. Активна інтеграція України в глобальну систему протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму свідчить про поступове зміцнення національної спроможності ефективно реагувати на сучасні виклики в цій сфері.

Подальший аналіз особливостей міжнародної фінансової злочинності свідчить про її тісний зв'язок із процесами глобалізації та цифровізації економіки. Відкритість фінансових ринків, лібералізація руху капіталу та розвиток міжнародних платіжних систем створюють сприятливі умови не лише для законної економічної діяльності, але й для реалізації складних схем легалізації злочинних доходів. У таких умовах фінансові потоки можуть швидко переміщуватися між країнами, що значно ускладнює їхнє відстеження та ідентифікацію джерел походження.

Важливою характеристикою міжнародної фінансової злочинності є її висока адаптивність до змін у нормативно-правовому середовищі. Злочинні угруповання активно реагують на посилення державного контролю, трансформуючи свої схеми та використовуючи нові фінансові інструменти. Зокрема, дедалі ширше застосовуються складні багаторівневі корпоративні структури, номінальні

власники, транзитні рахунки, а також юрисдикції з лояльним регуляторним режимом.

Окремо варто зазначити зростання ролі технологічного чинника у формуванні сучасних моделей фінансової злочинності. Використання цифрових активів, електронних гаманців, онлайн-платформ та інших інноваційних інструментів дає змогу мінімізувати прямий контакт між суб'єктами фінансових операцій, що значно підвищує рівень їхньої анонімності. Це створює додаткові труднощі для суб'єктів фінансового моніторингу, оскільки традиційні методи контролю виявляються недостатньо ефективними.

Крім того, міжнародна фінансова злочинність характеризується високим рівнем організованості та професіоналізації. У її реалізації беруть участь не лише представники кримінального середовища, але й особи, які мають спеціальні знання у сфері фінансів, права, інформаційних технологій. Така міждисциплінарна взаємодія сприяє створенню складних і стійких схем, спрямованих на приховування незаконного походження активів.

З урахуванням зазначеного ефективна протидія міжнародній фінансовій злочинності потребує подальшого розвитку механізмів міжнародного співробітництва, а саме розширення обміну фінансовою інформацією, уніфікації підходів до ідентифікації ризиків і впровадження сучасних технологій аналізу даних. Особливого значення набуває впровадження ризик-орієнтованого підходу, який дає змогу концентрувати ресурси на найбільш вразливих сегментах фінансової системи та підвищувати ефективність виявлення підозрілих операцій.

Інституціоналізація відповідних механізмів відбулася 1989 року зі створенням FATF – міжурядової організації, діяльність якої спрямована на формування міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів.

Первинно діяльність FATF була зосереджена на боротьбі з легалізацією доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів, однак у подальшому її мандат було розширено відповідно до еволюції міжнародної фінансової злочинності. Важливим досягненням стало розроблення системи рекомендацій, що сформували основу глобального режиму.

Таблиця 4.1 – Інституційне забезпечення протидії міжнародній фінансовій злочинності та її ключові особливості

Організація / інституція	Основний напрям діяльності	Зв'язок із особливостями міжнародної фінансової злочинності	Практичне значення
FATF	Розробка глобальних стандартів (40 рекомендацій); моніторинг виконання; аналіз нових схем	Відображає динамічність і еволюцію фінансової злочинності	Формування глобальної антивідмивальної системи
MONEYVAL	Оцінювання ефективності національних систем ПВК / ФТ; розробка рекомендацій	Відображає потребу в контролі та стандартизації на міжнародному рівні	Підвищення відповідності держав міжнародним стандартам
Egmont Group (Група підрозділів фінансової розвідки «Егмонт» (Егмонтська група)	Забезпечення оперативного обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки; підтримка національних систем фінмоніторингу	Відображає транснаціональний характер злочинності й потребу в швидкому обміні даними	Підвищення ефективності розслідувань і виявлення фінансових потоків
Wolfsberg Group Міжбанківське об'єднання «Вольфсберзька група»	Розробка стандартів протидії відмиванню коштів у банківському секторі; регулювання кореспондентських відносин	Відображає роль банків у міжнародних схемах відмивання коштів	Посилення внутрішнього комплаєнсу та фінансового контролю
Світовий банк	Надання фінансової та консультативної допомоги; розробка стратегій розвитку	Враховує економічну основу фінансової злочинності та нерівномірність розвитку країн	Підвищення інституційної спроможності держав
Базельський комітет	Забезпечення ефективного банківського нагляду; контроль внутрішніх процедур банків	Відображає використання банків як інструменту легалізації доходів	Встановлення міжнародних стандартів банківського контролю
Організація Об'єднаних Націй	Формування глобальної політики безпеки; розробка міжнародних конвенцій	Враховує глобальний і системний характер фінансової злочинності	Створення міжнародно-правової бази

Сучасна міжнародна фінансова злочинність характеризується складною інституційною взаємодією, що обумовлює потребу у функціонуванні широкого кола міжнародних організацій. Вони здійснюють координацію, моніторинг, обмін інформацією та розробку стандартів, спрямованих на нейтралізацію транснаціональних фінансових загроз.

Аналіз діяльності міжнародних організацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів дає змогу дійти висновку, що сучасна міжнародна фінансова злочинність має комплексний, багаторівневий і транснаціональний характер. Це зумовлює потребу у функціонуванні розгалуженої інституційної системи, яка забезпечує координацію дій держав, уніфікацію стандартів та оперативний обмін інформацією.

Ключовими особливостями міжнародної фінансової злочинності, що відображенів діяльності зазначених організацій, є:

– транснаціональність фінансових потоків, що потребує міжнародної взаємодії;

– висока латентність і складність схем, що зумовлює потребу в аналітичних і моніторингових механізмах;

– інтеграція фінансових інституцій у злочинні процеси, що обумовлює посилення банківського нагляду;

– динамічність і технологічна адаптивність, що потребує постійного оновлення стандартів;

– інституціоналізація протидії, яка проявляється в створенні спеціалізованих міжнародних організацій.

Крім того, міжнародний досвід свідчить, що ефективна система протидії фінансовій злочинності передбачає: укладення міжнародних договорів, гармонізацію національного законодавства, розвиток фінансового моніторингу та активну участь держав у діяльності міжнародних організацій.

Україна, інтегруючись у глобальну систему протидії легалізації доходів, поступово імплементує міжнародні стандарти, що позитивно впливає на розвиток національної системи фінансового моніторингу та підвищує ефективність боротьби з фінансовими правопорушеннями.

Отже, міжнародна фінансова злочинність є складним, багатовимірним явищем, що постійно трансформується під впливом економічних, технологічних і правових чинників. Це обумовлює потребу в системному вдосконаленні як національних, так і міжнародних механізмів протидії, спрямованих на забезпечення прозорості фінансових потоків і зміцнення глобальної фінансової безпеки.

Міжнародна правова допомога у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму є фундаментальним елементом глобальної системи безпеки. Її сутність полягає у формуванні уніфікованої нормативно-правової бази, що забезпечує взаємодію держав у питаннях криміналізації відповідних правопорушень, конфіскації незаконно одержаних активів, обміну інформацією та координації діяльності компетентних органів.

Сучасна міжнародна фінансова злочинність, що характеризується транснаціональністю, високим рівнем організованості та використанням складних фінансових механізмів, зумовлює потребу в узгодженому правовому реагуванні на міжнародному рівні. У зв’язку із цим провідну роль відіграють міжнародно-правові акти, які встановлюють єдині стандарти протидії та формують механізми міжнародної правової допомоги.

Основні міжнародно-правові акти у сфері міжнародної правової допомоги щодо протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму наведені в таблиці 4.2.

Отже, система міжнародно-правових актів у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму формує цілісну правову основу міжнародної правової допомоги. Вона забезпечує уніфікацію кримінально-правових підходів, сприяє ефективному обміну інформацією та створює передумови для координації діяльності правоохоронних і фінансових органів різних держав.

Таблиця 4.2 – Міжнародно-правові акти
у сфері протидії легалізації доходів та їхнє значення
для міжнародної правової допомоги

Нормативно-правовий акт	Дата ухвалення	Основні положення	Значення для міжнародної правової допомоги
Конвенція Ради Європи про відмивання доходів 1990	08.11.1990	Розширено перелік предикатних злочинів; визначено механізми арешту й конфіскації активів	Сприяє взаємному визнанню заходів забезпечення кримінального провадження
Конвенція ООН проти транс-національної організованої злочинності	15.11.2000	Визначено відмивання коштів як міжнародний злочин; регламентовано конфіскацію та превентивні заходи	Забезпечує правову основу для міжнародного розслідування та співпраці
FATF (40+9 Рекомендацій)	20.06.2003	Уніфіковано стандарти боротьби з відмиванням коштів; визначено механізми криміналізації та конфіскації	Формує універсальні стандарти міжнародної правової допомоги
Конвенція ООН проти корупції	31.10.2003	Встановлено механізми повернення активів; передбачено ідентифікацію клієнтів і міжнародну співпрацю	Розширює інструменти правової допомоги й повернення активів
Конвенція Ради Європи про відмивання доходів та фінансування тероризму 2005	16.05.2005	Визначено вимоги фінансового моніторингу; встановлено правила ідентифікації клієнтів; регламентовано діяльність фінансової розвідки	Забезпечує комплексний механізм взаємодії держав у сфері ПВК / ФТ (протидія відмиванню коштів / фінансуванню тероризму)

Для України ключовим завданням залишається подальша гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, що обумовлено інтеграцією в європейський і світовий правовий простір. Імплементація міжнародних норм сприяє підвищенню прозорості фінансових операцій, зміцненню системи фінансового моніторингу та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку держави.

Продовжуючи аналіз ролі міжнародних організацій у проведенні фінансових розслідувань, доцільно акцентувати увагу на функціонально-інструментальному аспекті їхньої діяльності, а також на практичних механізмах реалізації міжнародної правової допомоги.

Таблиця 4.3 – Інструменти та механізми участі міжнародних організацій у фінансових розслідуваннях

Напрям діяльності	Зміст механізму	Суб'єкти реалізації	Значення для фінансових розслідувань
1	2	3	4
Обмін фінансовою інформацією	Передача даних про підозрілі операції, бенефіціарів, транзакції	Egmont Group, підрозділи фінансової розвідки	Забезпечує оперативне виявлення транскордонних схем
Взаємна правова допомога	Виконання запитів щодо збору доказів, арешту й конфіскації активів	Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи	Дає змогу реалізувати процесуальні дії за межами однієї юрисдикції
Моніторинг і оцінювання	Аналіз ефективності національних систем протидії	FATF, MONEYVAL	Підвищує якість фінансових розслідувань через стандартизацію
Аналітична підтримка	Дослідження схем відмивання, типології злочинів	UNODC, Світовий банк	Формує методологічну базу розслідувань
Підготовка кадрів	Навчання фахівців фінансової розвідки та правоохоронних органів	Міжнародний валютний фонд, ОБСЄ	Підвищує професійний рівень розслідувань

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4
Технічна допомога	Впровадження ІТ-рішень, систем фінансового моніторингу	Світовий банк, EUACI	Підвищує ефективність аналізу фінансових потоків
Координація розслідувань	Узгодження дій правоохоронних органів різних країн	Інтерпол	Забезпечує синхронність міжнародних операцій
Регіональне співробітництво	Обмін досвідом і спільні ініціативи	ГУАМ	Посилює взаємодію на регіональному рівні

Міжнародні організації виконують багатовекторну функцію у сфері фінансових розслідувань, поєднуючи нормативно-правове регулювання, аналітичну діяльність і практичну координацію дій держав. Їхня роль полягає не лише у формуванні стандартів, але й у забезпеченні реального функціонування механізмів міжнародної правової допомоги.

Особливого значення набуває інститут обміну фінансовою інформацією, який дає змогу оперативно ідентифікувати підозрілі транзакції, встановлювати зв’язки між суб’єктами злочинної діяльності та виявляти складні багаторівневі схеми відмивання коштів. Водночас механізми взаємної правової допомоги забезпечують можливість здійснення процесуальних дій за межами національної юрисдикції, що є критично важливим в умовах транснаціональної злочинності.

Варто також зазначити, що ефективність фінансових розслідувань значною мірою залежить від рівня технологічного забезпечення та професійної підготовки кадрів. У цьому контексті міжнародні організації існують провідниками сучасних практик, інноваційних рішень і методологій аналізу фінансових даних.

Особливістю сучасних фінансових розслідувань є їхній міждержавний характер, що передбачає інтеграцію інформаційних, правових та інституційних ресурсів різних країн. У цьому контексті міжнародні організації є ключовими платформами для

обміну інформацією, координації дій і впровадження уніфікованих стандартів.

Важливим аспектом є також забезпечення ефективної взаємодії між підрозділами фінансової розвідки та правоохоронними органами різних держав. Саме така взаємодія дає нагоду своєчасно виявляти складні фінансові схеми, документувати злочинну діяльність і забезпечувати притягнення винних осіб до відповідальності.

Отже, роль міжнародних організацій у фінансових розслідуваннях є системоутворювальною, оскільки саме вони забезпечують інтеграцію національних механізмів у єдину глобальну систему протидії фінансовій злочинності. Подальший розвиток міжнародного співробітництва, розширення інформаційного обміну та впровадження сучасних аналітичних інструментів залишаються ключовими умовами підвищення ефективності боротьби з легалізацією злочинних доходів. Міжнародні організації не лише сприяють підвищенню ефективності фінансових розслідувань, але й забезпечують формування глобальної системи протидії легалізації злочинних доходів, що відповідає сучасним викликам фінансової безпеки.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає транснаціональний характер міжнародної фінансової злочинності?
2. Які основні особливості сучасної міжнародної фінансової злочинності?
3. Чому глобалізація фінансових ринків сприяє розвитку фінансової злочинності?
4. Яку роль відіграють офшорні юрисдикції в схемах легалізації доходів?
5. У чому полягає значення фінансового моніторингу в протидії фінансовим правопорушенням?
6. Які труднощі виникають під час проведення транскордонних фінансових розслідувань?

7. Які міжнародні організації беруть участь у протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму?

8. Яка роль FATF у глобальній системі протидії легалізації злочинних доходів?

9. У чому полягає значення Egmont Group для міжнародного обміну інформацією?

10. Які міжнародно-правові акти регулюють міжнародну правову допомогу у сфері фінансових розслідувань?

11. Що таке взаємна правова допомога у сфері протидії фінансовим правопорушенням?

12. Яке значення має гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами?

13. Як цифрові активи та криптовалюти впливають на сучасні фінансові розслідування?

14. У чому полягає ризик-орієнтований підхід у системі фінансового моніторингу?

15. Яке значення міжнародного співробітництва для протидії фінансовій злочинності?

Тести для самоконтролю

1. Міжнародна фінансова злочинність характеризується:

а) локальним характером;

б) транснаціональністю;

в) відсутністю фінансових операцій;

г) виключно адміністративними правопорушеннями.

2. Основною метою легалізації злочинних доходів є:

а) сплата податків;

б) приховування незаконного походження коштів;

в) підтримка державного бюджету;

г) валютний контроль.

3. FATF – це:

а) міжнародна судова установа;

б) міжурядова організація з протидії відмиванню коштів;

в) банківська корпорація;

г) митний союз.

4. Egmont Group забезпечує:

а) валютне регулювання;

б) обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки;

в) митне оформлення товарів;

г) ліцензування банків.

5. До міжнародної фінансової злочинності належить:

а) відмивання коштів;

б) порушення правил дорожнього руху;

в) трудовий спір;

г) дисциплінарний проступок.

6. Який чинник ускладнює фінансові розслідування:

а) прозорість операцій;

б) цифровізація фінансових сервісів;

в) спрощення бухгалтерського обліку;

г) зменшення міжнародної торгівлі.

7. Основою міжнародної правової допомоги є:

а) принцип взаємності;

б) комерційна вигода;

в) валютна інтеграція;

г) політична конкуренція.

8. До сучасних інструментів анонімізації фінансових операцій належать:

а) криптоактиви;

б) касові чеки;

в) податкові декларації;

г) сертифікати походження.

9. MONEYVAL здійснює:

а) оцінювання національних систем ПВК / ФТ;

б) емісію валюти;

в) страхування депозитів;

г) ліцензування криптобірж.

10. Міжнародна фінансова злочинність часто пов'язана з:

а) кіберзлочинністю;

б) освітньою діяльністю;

в) туризмом;

г) патентуванням.

11. Основною функцією фінансового моніторингу є:

а) виявлення підозрілих операцій;

б) кредитування населення;

в) страхування ризиків;

г) аудит.

12. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності була ухвалена:

а) 1989 р.;

б) 1990 р.;

в) 2000 р.;

г) 2010 р.

13. Транснаціональний характер фінансової злочинності проявляється в:

а) здійсненні операцій через декілька юрисдикцій;

б) роботі лише в межах однієї держави;

в) використанні виключно готівки;

г) відсутності міжнародних зв'язків.

14. Яка організація формує міжнародні стандарти банківського нагляду:

а) FATF;

б) Базельський комітет;

в) Інтерпол;

г) Європол.

15. Механізм «єдиного вікна» спрямований на:

а) спрощення процедур;

б) збільшення кількості документів;

в) посилення бюрократії;

г) обмеження міжнародної торгівлі.

16. Однією з ознак міжнародної фінансової злочинності є:

а) висока латентність;

б) повна відкритість;

в) відсутність організованості;

г) локальність.

17. Ризик-орієнтований підхід передбачає:

а) концентрацію ресурсів на найбільш ризикових операція;

б) випадковий контроль;

в) скасування фінансового моніторингу;

г) зменшення міжнародного співробітництва.

18. Міжнародна правова допомога охоплює:

а) обмін інформацією;

б) арешт та конфіскацію активів;

в) виконання процесуальних дій;

г) усі відповіді правильні.

19. Яка міжнародна організація координує міжнародні поліцейські операції:

а) FATF;

б) Інтерпол;

в) MONEYVAL;

г) Світовий банк.

20. Ефективна протидія міжнародній фінансовій злочинності потребує:

а) міжнародного співробітництва;

б) ізоляції держав;

в) скасування фінансового контролю;

г) відмови від цифрових технологій.

ТЕМА 5
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ

5.1. Віртуальні активи в системі фінансових розслідувань: політико-правові виклики цифрової епохи.

5.2. Децентралізація фінансових інструментів: складники екосистеми віртуальних активів.

5.1. Віртуальні активи в системі фінансових розслідувань: політико-правові виклики цифрової епохи

Сучасний етап розвитку фінансових відносин характеризується активною цифровізацією економіки, що суттєво трансформує як форми фінансових правопорушень, так і методи їхнього виявлення та розслідування. Використання цифрових технологій у фінансових розслідуваннях стає вагомою умовою ефективної протидії економічній злочинності, оскільки дає змогу обробляти значні обсяги інформації, ідентифікувати складні фінансові зв'язки та оперативно реагувати на нові загрози.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій упродовж останніх десятиліть зумовив суттєву трансформацію суспільних процесів, зокрема у сфері економічної безпеки та фінансових розслідувань. Розширення інформаційного простору, зростання обсягів даних, швидкість їхньої обробки й глобальний характер поширення інформації стали визначальними чинниками формування сучасного цифрового середовища, що безпосередньо впливає на методологію та інструментарій фінансових розслідувань.

Цифровізація економіки сприяла появі нових форм фінансових правопорушень, зокрема кіберзлочинів, шахрайських схем із використанням електронних платіжних систем, криптоактивів та інших цифрових інструментів. Водночас вона відкрила нові можливості для підвищення ефективності діяльності органів фінансового контролю й правоохоронних органів через впровадження

сучасних аналітичних технологій, автоматизованих систем обробки інформації та інструментів аналізу великих даних (Big Data).

Рівень розвитку інформаційного суспільства є важливим індикатором економічної безпеки держави, оскільки визначає її здатність ефективно протидіяти сучасним кіберзагрозам і забезпечувати належний рівень фінансового контролю. У цьому контексті цифрові технології стають невід'ємною складовою системи фінансових розслідувань, забезпечуючи оперативне виявлення підозрілих транзакцій, аналіз складних фінансових схем та ідентифікацію суб'єктів протиправної діяльності.

Нормативно-правове забезпечення цифровізації фінансових розслідувань в Україні формувалося поступово й охоплює низку законодавчих актів, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства. Зокрема, важливе значення мають закони України «Про Національну програму інформатизації», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», а також нормативні акти, що регулюють захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах. Вони створюють правову основу для використання цифрових технологій у фінансових розслідуваннях, зокрема в частині обробки, зберігання та передачі електронних даних.

Важливим елементом розвитку цифрових технологій у фінансових розслідуваннях є формування інституційного середовища, що забезпечує інтеграцію України в глобальний інформаційний простір. Це передбачає участь у міжнародних ініціативах, гармонізацію національного законодавства із міжнародними стандартами та впровадження сучасних технологічних рішень.

Оцінювання рівня цифрового розвитку держави здійснюється за допомогою міжнародних індексів, серед яких особливе значення мають індекс мережевої готовності (NRI), індекс розвитку електронного урядування (EGDI), індекс електронної участі (EPART) та індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (IDI). Ці показники дають змогу визначити рівень готовності держави до впровадження цифрових технологій, зокрема у сфері фінансових розслідувань.

Отже, цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації системи фінансових розслідувань, забезпечуючи підвищення їх ефективності, оперативності та точності. Водночас їхнє впровадження потребує подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання, розвитку кадрового потенціалу та посилення міжнародної співпраці з метою протидії сучасним викликам фінансової злочинності.

Сучасний етап розвитку цифрової економіки характеризується стрімким зростанням ролі віртуальних активів як нового фінансового інструменту, що функціонує поза межами традиційних банківських систем. У контексті євроінтеграційних процесів Україна взяла на себе зобов'язання щодо посилення співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності, охоплюючи кіберзлочинність, фінансові правопорушення та корупцію, що прямо пов'язано з потребою в регулюванні ринку віртуальних активів.

Віртуальні активи, зокрема криптовалюти, характеризуються децентралізацією, псевдонімністю та високою швидкістю транзакцій, що робить їх привабливими як для легального використання, так і для злочинної діяльності. Вони активно застосовуються в схемах відмивання доходів, фінансування тероризму, незаконної торгівлі, кіберзлочинності та корупційних практик. Водночас публічний характер блокчейн-технологій створює нові можливості для фінансових розслідувань, даючи змогу відстежувати рух коштів і формувати доказову базу.

Особливістю сучасної фінансової злочинності є формування паралельних цифрових фінансових систем, які функціонують поза державним контролем. Вони охоплюють криптовалютні біржі, децентралізовані фінансові платформи (DeFi), міксери, сервіси обміну та інші інструменти, що забезпечують високий рівень анонімізації транзакцій. Це суттєво ускладнює процес ідентифікації суб'єктів злочинної діяльності та потребує впровадження нових підходів до фінансових розслідувань.

Водночас розвиток цифрових технологій зумовлює появу нових інструментів протидії фінансовій злочинності. Зокрема, використання блокчейн-аналітики, програмного забезпечення для відстеження транзакцій (наприклад, Chainalysis), а також міжнародне

співробітництво дають змогу ефективно ідентифікувати злочинні мережі навіть у складних умовах цифрового середовища.

Важливим аспектом є також роль криптовалютних бірж, які існують ключовими вузлами у фінансових потоках. У юрисдикціях із належним рівнем регулювання вони зобов'язані дотримуватися процедур KYC та AML, що значно підвищує можливості правоохоронних органів щодо отримання інформації про користувачів. Водночас існування юрисдикцій із низьким рівнем регулювання створює суттєві ризики для ефективності фінансових розслідувань.

Таблиця 5.1 – Ключові аспекти використання віртуальних активів у фінансових розслідуваннях

Аспект	Характеристика	Виклики	Можливості розслідування
Природа віртуальних активів	Децентралізованість, глобальність, псевдонімність	Складність ідентифікації користувачів	Відстеження транзакцій у блокчейні
Використання в злочинній діяльності	Відмивання коштів, фінансування тероризму, даркнет	Масштабність і латентність злочинів	Виявлення фінансових потоків
Технології анонімізації	Міксери, chain-hopping, приватні монети	Ускладнення трасування транзакцій	Розробка аналітичних інструментів
Роль криптобірж	Посередники між фіатними й цифровими активами	Нерівномірність регулювання	Отримання даних через KYC
DeFi та цифрові платформи	Відсутність централізованого контролю	Нормативно-правова невизначеність	Моніторинг через смартконтракти
Міжнародний характер	Транскордонні операції	Різниця правових систем	Міжнародне співробітництво
Корупційні ризики	Використання цифрових активів для хабарів	Підрив довіри до інституцій	Виявлення цифрових слідів
Інструменти розслідування	Blockchain-аналіз, Big Data, AI	Потреба у високій кваліфікації	Підвищення ефективності розслідувань

Аналіз сучасного стану використання віртуальних активів у фінансових розслідуваннях свідчить про їхній подвійний характер. З одного боку, вони значно ускладнюють процес виявлення й документування фінансових правопорушень через анонімність, децентралізацію та глобальність; з іншого – цифрова природа цих активів створює унікальні можливості для відстеження транзакцій і побудови доказової бази.

Основними викликами залишаються:

– відсутність уніфікованого міжнародного правового регулювання;

– використання юрисдикцій із низьким рівнем контролю;

– швидка адаптація злочинних мереж до нових технологій;

– розвиток паралельних фінансових систем.

Водночас ключовими напрямами підвищення ефективності фінансових розслідувань є:

– впровадження сучасних цифрових інструментів аналізу;

– посилення міжнародного співробітництва;

– гармонізація законодавства з міжнародними стандартами;

– розвиток інституційної спроможності держави.

Отже, віртуальні активи стають одним із центральних елементів сучасної фінансової злочинності й водночас важливим інструментом її викриття. Ефективне поєднання правового регулювання та цифрових технологій є ключовою умовою забезпечення економічної безпеки держави в умовах цифрової трансформації.

Сучасні тенденції розвитку цифрової економіки зумовлюють потребу у формуванні комплексної системи державного регулювання ринку віртуальних активів, яка б поєднувала правові, організаційні та технологічні інструменти. Враховуючи євроінтеграційний курс України, ключовим орієнтиром є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у сфері протидії легалізації доходів і фінансуванню тероризму.

Особливу роль у цьому процесі відіграють:

– впровадження регулювання діяльності провайдерів послуг, пов’язаних із віртуальними активами (VASPs);

– застосування процедур KYC (Know Your Customer) та AML (Anti-Money Laundering);

– створення правового режиму електронних доказів;

– інтеграція цифрових інструментів у діяльність правоохоронних органів.

У цьому контексті важливим є також розвиток національної системи кібербезпеки, яка забезпечує захист цифрової інфраструктури та створює умови для ефективного проведення фінансових розслідувань.

Таблиця 5.2 – Основні напрями вдосконалення системи фінансових розслідувань у сфері віртуальних активів

Напрям	Зміст	Очікуваний результат
Нормативно-правове регулювання	Визначення правового статусу віртуальних активів, ліцензування VASP	Зменшення правової невизначеності
Фінансовий моніторинг	Впровадження AML / KYC процедур	Підвищення прозорості транзакцій
Цифрова криміналістика	Використання blockchain-аналітики, AI, Big Data	Ефективне виявлення злочинних схем
Міжнародне співробітництво	Обмін інформацією між державами	Виявлення транскордонних злочинів
Інституційний розвиток	Підготовка кадрів, створення спеціалізованих підрозділів	Підвищення якості розслідувань
Кібербезпека	Захист цифрової інфраструктури	Мінімізація кіберзагроз
Контроль криптобірж	Регулювання й нагляд за платформами	Доступ до даних користувачів
Антикорупційні механізми	Контроль цифрових фінансових потоків	Зниження корупційних ризиків

Аналіз розвитку цифрових фінансових інструментів свідчить про формування нової моделі фінансової злочинності, яка базується на використанні технологій для створення складних, багаторівневих схем. Водночас ефективність фінансових розслідувань у цифровому середовищі значною мірою залежить від рівня

технологічного розвитку держави та її здатності інтегрувати сучасні аналітичні інструменти. Подальший розвиток фінансових розслідувань у сфері віртуальних активів залежить від здатності держави забезпечити баланс між інноваційним розвитком цифрової економіки та ефективною протидією фінансовій злочинності. Віртуальні активи існують як каталізатор трансформації кримінальних практик, так і потужний інструмент їхнього викриття. Отже, ефективна інтеграція правових і технологічних підходів дасть змогу сформувати сучасну систему фінансових розслідувань, здатну адекватно реагувати на виклики цифрової епохи.

З політико-правового погляду ринок віртуальних активів є сферою, у якій темпи технологічного розвитку випереджають темпи правового регулювання. Це створює ситуацію нормативної асиметрії, за якої державні інституції змушені реагувати на вже наявні ризики постфактум. Для України ця проблема має особливе значення з огляду на одночасну дію кількох чинників: цифровізацію економіки, євроінтеграційні зобов'язання, потребу в протидії фінансуванню тероризму, а також підвищені ризики у зв'язку з воєнним станом.

У цьому аспекті позитивним є те, що Україна вже сформувала політичний курс на гармонізацію свого законодавства із правом Європейського Союзу, а також на посилення кібербезпекового та антикримінального компонентів державної політики.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що віртуальні активи вже не можуть розглядатися як маргінальний сегмент цифрової економіки. Вони стали повноцінним елементом сучасної фінансової системи, а отже – і предметом державного регулювання, фінансового моніторингу та кримінального переслідування. У системі фінансових розслідувань їхнє значення є подвійним: вони, з одного боку, є інструментом легалізації злочинних доходів, а з іншого – джерелом цифрових слідів, які за належного аналітичного супроводу можуть бути використані для викриття злочинної діяльності.

Таблиця 5.3 – Оцінювання ризиків використання віртуальних активів у фінансових правопорушеннях

Група ризиків	Характеристика	Рівень впливу на фінансові розслідування	Оціночний висновок
Правові	Прогалини, колізії, відсутність деталізації процедур	Високий	Потребує невідкладної законодавчої конкретизації
Інституційні	Недостатня спеціалізація органів і фахівців	Високий	Потреба в створенні спеціалізованої експертизи
Технологічні	Швидка еволюція інструментів анонімізації	Досить високий	Потрібне постійне технічне оновлення системи
Міжнародні	Транскордонність і різнорівневе регулювання	Високий	Критично важливе міжнародне співробітництво
Корупційні	Використання цифрових активів для прихованих платежів	Середній / високий	Потребує посилення цифрового контролю
Кібер-кримінальні	Поєднання криптоактивів із кіберзлочинами	Досить високий	Потрібна інтеграція кібер- та фінрозслідувань

Отже, віртуальні активи є одним із найбільш складних об’єктів сучасних фінансових розслідувань, оскільки поєднують у собі інноваційний потенціал цифрової економіки та високий криміногенний ризик. Їхнє використання в злочинних схемах обумовлює потребу в перегляді традиційних підходів до фінансового контролю, доказування та міжнародної правової допомоги. Водночас саме цифрова природа таких активів створює передумови для формування новітніх методів фінансового розслідування, заснованих на блокчейн-аналітиці, цифровій криміналістиці та міждержавній кооперації.

5.2. Децентралізація фінансових інструментів: складники екосистеми віртуальних активів

Однією із ключових особливостей віртуальних активів як об'єкта фінансового розслідування є те, що вони одночасно існують і предметом злочинного посягання, і засобом вчинення фінансових правопорушень, і джерелом цифрових доказів. Така багатофункціональність істотно ускладнює процес доказування, оскільки потребує поєднання традиційних процесуальних інструментів із сучасними засобами цифрової криміналістики.

У межах фінансових розслідувань особливого значення набуває питання ідентифікації належності криптогаманців конкретним особам, встановлення зв'язку між ончейн-операціями та реальними суб'єктами правовідносин, а також доведення контролю особи над відповідними цифровими активами. Формальна відкритість блокчейну не усуває проблеми атрибуції, оскільки публічність транзакцій не тотожна прозорості особи користувача. Саме тому ефективне розслідування у цій сфері потребує комплексного поєднання даних із криптовалютних бірж, результатів KYC-процедур, цифрових слідів у мережі «Інтернет», даних із мобільних пристроїв, електронної пошти, месенджерів та інших джерел.

Водночас суттєво ускладнює доказування використання злочинцями спеціальних засобів анонімізації, зокрема криптовалютних міксерів, сервісів chain-hopping, DeFi-протоколів, приватних монет і багаторівневих транзакцій через численні юрисдикції. У таких випадках доказове значення має не лише сама транзакція, а й контекст її здійснення: час, спосіб, маршрут переміщення активів, зв'язок із конкретними платформами, наявність або відсутність ознак маскування походження коштів.

У сучасних умовах цифровізації фінансових відносин використання віртуальних активів суттєво трансформує підходи до здійснення фінансових розслідувань. Це обумовлено як специфічними властивостями віртуальних активів, так і особливостями технологій, на яких вони функціонують. Відповідно, процес доказування в справах, пов'язаних із такими активами, набуває комплексного, міждисциплінарного характеру, поєднуючи елементи кримінального процесу, фінансового моніторингу та цифрової криміналістики.

Таблиця 5.4 – Основні процесуальні та доказові проблеми в розслідуванні операцій з віртуальними активами

№	Проблема	Сутність	Наслідки для розслідування	Можливі способи вирішення
1.	Атрибуція криптогаманця	Складність встановлення особи, що контролює адресу	Ускладнення персоніфікації підозрюваного	Отримання даних з бірж, аналіз цифрових слідів
2.	Анонімізація транзакцій	Використання міксерів, приват-них монет, DeFi	Ускладнення відстеження руху коштів	Blockchain-аналіз, міжнародні запити
3.	Транскордонність операцій	Рух активів через різні юрисдикції	Юрисдикційні колізії, затримки в зборі доказів	Міжнародна правова допомога
4.	Електронні докази	Відсутність уніфікованого процесуального режиму	Ризик-втрати або недопусти-мості доказів	Законодавче врегулювання статусу е-доказів
5.	Відсутність централізованого посередника	Операції здійснюються без банків чи контрольованих інститутів	Обмеження можливостей запиту інформації	Посилення регулювання VASP
6.	Швидкість операцій	Миттєве переміщення активів	Ускладнення накладення арешту	Оперативне реа-гування та цифро-вий моніторинг
7.	Технічна складність	Потреба в спеціальних знаннях	Низька ефективність без фахівців	Підготовка спеціалізованих кадрів
8.	Нерівномірність міжнародного регулювання	Різні стандарти AML / KYC	Використання «слабких» юрисдикцій	Гармонізація стандартів

Проведений аналіз дає змогу констатувати, що основні процесуальні й доказові труднощі мають системний характер і формують взаємопов’язаний комплекс проблем, який суттєво ускладнює ефективне розслідування фінансових правопорушень у цифровому середовищі. Ключовими серед них є проблеми атрибуції

криптогаманців, анонімізації транзакцій і транскордонності фінансових операцій.

Проблема атрибуції полягає в складності встановлення зв'язку між криптографічною адресою та конкретною фізичною або юридичною особою. Незважаючи на відкритість блокчейн-реєстрів, ідентифікація суб'єкта, який здійснює операції, потребує залучення додаткових джерел інформації, зокрема даних криптовалютних бірж, результатів процедур ідентифікації клієнтів (KYC), а також аналізу цифрових слідів у мережі «Інтернет». Відсутність такого зв'язку унеможливлює встановлення суб'єкта злочину, що істотно обмежує можливості кримінального переслідування.

Не менш важливою є проблема анонімізації фінансових операцій, що досягається через використання спеціалізованих інструментів, як-от міксери, сервіси обфускації транзакцій, технології chain-hopping, а також приватні криптовалюти. Зазначені механізми дають змогу приховувати походження коштів і розривати логічні зв'язки між транзакціями, що значно ускладнює їх трасування та аналіз. У результаті доказування вимагає застосування складних аналітичних інструментів і спеціалізованих методик.

Транскордонний характер операцій із віртуальними активами зумовлює виникнення юрисдикційних колізій, пов'язаних із визначенням компетентного органу для розслідування, а також ускладнює отримання доказів. Переміщення цифрових активів через декілька юрисдикцій створює додаткові бар'єри для оперативного реагування, зокрема в частині накладення арешту на активи та їхньої подальшої конфіскації. У таких умовах ключове значення набуває міжнародна правова допомога й ефективна координація між державами.

Окремої уваги заслуговує проблема правового статусу електронних доказів. Відсутність уніфікованого підходу до їхнього процесуального закріплення, збирання та оцінювання створює ризики визнання таких доказів недопустимими в судовому провадженні. Це зі свого боку негативно впливає на результати фінансових розслідувань і знижує ефективність боротьби з фінансовою злочинністю.

Суттєвим чинником є також відсутність централізованих фінансових посередників у більшості операцій із віртуальними активами, що обмежує можливості правоохоронних органів щодо отримання інформації традиційними методами. Водночас швидкість здійснення транзакцій у цифровому середовищі значно перевищує швидкість реагування державних інституцій, що створює додаткові труднощі для забезпечення збереження активів та їхнього арешту.

Проведений аналіз свідчить, що зазначені проблеми мають не лише процесуальний, але й концептуальний характер, оскільки вони відображають невідповідність традиційних правових механізмів особливостям функціонування цифрових фінансових систем. У зв'язку із цим постає потреба у формуванні нової моделі фінансових розслідувань, яка базувалася б на інтеграції правових і технологічних інструментів.

Отже, ефективність фінансових розслідувань у сфері віртуальних активів безпосередньо залежить від здатності держави адаптувати правову систему до умов цифрової економіки, забезпечити інтеграцію сучасних технологій у правоохоронну діяльність і налагодити ефективну міжнародну взаємодію.

У сучасних умовах цифрової трансформації глобальної економіки відбувається суттєва зміна природи фінансових відносин, що супроводжується появою нових інструментів обігу вартості, зокрема віртуальних активів. Розвиток технології блокчейн і концепції Web3 сприяв формуванню децентралізованого фінансового середовища, в якому операції здійснюються без участі традиційних посередників, із застосуванням криптографічних механізмів захисту та автоматизованих алгоритмів виконання. Такі процеси, з одного боку, відкривають нові можливості для інноваційного розвитку, а з іншого – створюють принципово нові виклики для системи фінансового контролю та правового регулювання.

Особливої актуальності набуває дослідження ролі віртуальних активів у системі фінансових розслідувань, оскільки їхні специфічні властивості – децентралізація, псевдонімність, глобальність і незворотність транзакцій – ускладнюють застосування традиційних механізмів виявлення й документування фінансових

правопорушень. В умовах зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням цифрових активів, зокрема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, кіберзлочинності та фінансування незаконної діяльності, постає потреба у формуванні нових підходів до організації фінансових розслідувань.

Водночас варто наголосити, що технологія блокчейн як така не є джерелом загроз, а існує інноваційним інструментом із високим рівнем криптографічної надійності та прозорості. Проблематика виникає в площині її використання в протиправних цілях, що зумовлює потребу в комплексному аналізі політико-правових аспектів регулювання ринку віртуальних активів та їхньої інтеграції в систему фінансового моніторингу.

На початковому етапі дослідження доцільно сформувати концептуальне підґрунтя для розуміння ролі технології блокчейн у сучасних фінансових відносинах. Принципово важливо підкреслити, що сама собою технологія блокчейн не становить загрози для фінансової безпеки. Навпаки, вона базується на криптографічних алгоритмах високого рівня надійності та забезпечує прозорість, незмінність і верифікованість даних. Проблематика виникає не на рівні технології як такої, а в площині її використання суб'єктами, які застосовують її можливості з протиправною метою.

Однією із ключових характеристик блокчейн-систем є їхня децентралізована природа, яка існує водночас і перевагою, і джерелом підвищених ризиків. Відсутність централізованого посередника означає, що в системі немає єдиного суб'єкта, уповноваженого здійснювати контроль, верифікацію або зупинення транзакцій. На відміну від традиційної банківської системи, де функції контролю покладені на фінансові установи та регуляторів, у блокчейн-мережах транзакції виконуються автоматично й без можливості зовнішнього втручання. Це суттєво ускладнює застосування класичних механізмів фінансового моніторингу та реагування на підозрілі операції.

Окрему групу становлять технологічні ризики, пов'язані із функціонуванням смартконтрактів. Смартконтракти є програмним кодом, який автоматично виконує закладені алгоритми, що, з одного боку, забезпечує ефективність та автономність фінансових

операцій, а з іншого – створює потенційні вразливості. Наявність помилок або недоліків у коді може бути використана зловмисниками для здійснення атак, зокрема через несанкціоноване виведення активів. Додатковим ускладнювальним чинником є незворотність транзакцій у блокчейн-мережах: після їхнього підтвердження відсутні механізми скасування або коригування, що значно підвищує рівень фінансових ризиків.

Ще одним важливим аспектом є поєднання псевдонімності користувачів із глобальним характером функціонування цифрових активів. У більшості блокчейн-систем ідентифікація учасників обмежується криптографічними адресами, що не містять безпосередніх персональних даних. Це дає змогу здійснювати фінансові операції без розкриття реальної особи користувача. Одночасно відсутність територіальних обмежень забезпечує можливість миттєвого переміщення активів між різними юрисдикціями. Така комбінація створює сприятливі умови для використання віртуальних активів у схемах легалізації доходів, фінансування незаконної діяльності та обходу механізмів державного фінансового контролю.

У ширшому контексті розвиток концепції Web3, що передбачає децентралізацію цифрової економіки та зменшення ролі традиційних посередників, відкриває нові можливості для інноваційного розвитку фінансових ринків. Водночас це супроводжується появою принципово нових ризиків, які на сучасному етапі не повною мірою охоплені чинними механізмами правового регулювання та державного контролю.

Отже, блокчейн і пов’язані з ним технології не є джерелом загрози самі собою, однак їхні специфічні властивості – децентралізація, технологічна складність, незворотність транзакцій і псевдонімність – формують нову групу викликів для системи фінансових розслідувань. Це зумовлює потребу в розробці адаптованих політико-правових механізмів, здатних забезпечити баланс між підтримкою інновацій та ефективною протидією фінансовим правопорушенням у цифровому середовищі.

У сучасних умовах цифровізації фінансових відносин кіберфінансові злочини набувають домінантного значення серед загроз економічній безпеці. Їхня специфіка полягає у використанні

інформаційно-комунікаційних технологій для незаконного заволодіння фінансовими ресурсами, доступу до цифрових активів або маніпулювання фінансовими системами. Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті розвитку Web3, де традиційні механізми контролю та захисту значною мірою замінюються децентралізованими моделями взаємодії.

Аналіз сучасної практики дає змогу виокремити кілька ключових груп кіберфінансових злочинів, серед яких найбільш поширеними є атаки, орієнтовані на людський чинник. До них належать фішинг (phishing) і соціальна інженерія (social engineering), що ґрунтуються на маніпулюванні поведінкою користувача. У таких випадках зловмисники не зламують систему безпосередньо, а створюють умови, за яких сама особа добровільно розкриває конфіденційні дані або ініціює транзакцію, що призводить до втрати активів. Це підтверджує тезу про те, що найбільш вразливим елементом цифрових фінансових систем є не технологія, а людина як її користувач.

Другу групу становлять технологічно складні атаки, спрямовані безпосередньо на інфраструктуру цифрових фінансів. До них належать зломи смартконтрактів, децентралізованих фінансових протоколів (DeFi), а також криптовалютних бірж. Такі атаки зазвичай є результатом глибокого аналізу програмного коду та експлуатації вразливостей у логіці його функціонування. Вони характеризуються високим рівнем організованості, значними фінансовими наслідками та складністю розслідування, оскільки часто мають транскордонний характер.

Особливістю кіберфінансових злочинів у середовищі Web3 є також обмеженість можливостей відновлення порушених прав. Незворотність транзакцій у блокчейн-мережах означає, що після їхнього підтвердження відсутні механізми скасування або повернення коштів. Це формує нову модель розподілу відповідальності, за якої значна частина ризиків покладається безпосередньо на користувача, який повинен самостійно забезпечувати належний рівень захисту своїх активів.

Отже, кіберфінансові злочини в цифровому середовищі характеризуються поєднанням технологічних і поведінкових чинників ризику, що потребує комплексного підходу до їхньої протидії.

Таблиця 5.5 – Типологія кіберфінансових злочинів у середовищі Web3

№	Категорія злочинів	Характеристика	Основний вектор атаки	Рівень складності	Наслідки
1.	Соціальна інженерія (phishing, scam)	Маніпуляція поведінкою користувача	Людський чинник	Низький / середній	Втрата доступу до активів
2.	Злом смартконт-рактів	Використання помилок у коді	Програмне забезпечення	Високий	Масові фінансові втрати
3.	Атаки на DeFi-протоколи	Експлуатація логіки алгоритмів	Фінансова інфраструк-тура	Досить високий	Системні збої та втрати
4.	Злом криптобірж	Доступ до централізованих платформ	Інфраструк-тура	Високий	Викрадення коштів користувачів
5.	Комбіновані атаки	Поєднання технічних і психологічних методів	Людина + технологія	Досить високий	Комплексні фінансові збитки

Проведений аналіз свідчить, що ключовою особливістю кіберфінансових правопорушень є їхня гібридна природа, яка поєднує технологічні вразливості та поведінкові чинники. Водночас найбільш ефективним інструментом злочинців залишається вплив на користувача, що підтверджує пріоритетність людського чинника в структурі ризиків.

Отже, кіберфінансові правопорушення формують нову парадигму фінансових ризиків, у якій ключову роль відіграє не лише рівень технологічного розвитку, але й рівень цифрової грамотності користувачів. Це зумовлює потребу в поєднанні правових, технологічних та освітніх заходів у системі протидії таким правопорушенням.

Розвиток ринку віртуальних активів супроводжується формуванням специфічного сегмента фінансових правопорушень – криптошахрайства, яке є складовою ширшого явища кіберфінансової злочинності. Його поширення обумовлене високою волатильністю

крипторинку, низьким рівнем регуляторного контролю в окремих юрисдикціях, а також асиметрією інформації між організаторами проєктів і потенційними інвесторами.

Однією з найбільш поширених форм криптошахрайства є інвестиційні схеми, що функціонують за принципами класичних фінансових пірамід, адаптованих до цифрового середовища. До них належать так звані Ponzi-схеми, «rug pull» та фіктивні криптопроєкти, метою яких є створення ілюзії інноваційності, високої прибутковості та перспективності. У таких випадках інвесторам фактично пропонується не реальний продукт або технологія, а концепція, що підкріплюється агресивним маркетингом і маніпуляцією очікуваннями. На початкових етапах відбувається штучне зростання вартості активу за рахунок притоку нових вкладень, після чого організатори припиняють діяльність і привласнюють кошти.

Іншою поширеною формою є маніпуляції ринком, зокрема схеми типу «pump and dump», які передбачають штучне підвищення ціни активу з подальшим його масовим продажем. Такі дії часто супроводжуються використанням каналів масової комунікації, соціальних мереж та інфлюенсерів для формування хибного попиту. Додатковим ускладнювальним чинником є застосування сервісів анонімізації, зокрема криптовалютних міксерів, що дає змогу приховувати походження коштів і ускладнює їхнє відстеження в межах фінансових розслідувань.

За наявними оцінками, обсяги фінансових втрат від криптоправопорушень щорічно вимірюються мільярдами доларів, що свідчить про високий рівень криміногенності цього сегмента цифрової економіки. У зв’язку із цим крипторинок потрібно розглядати не лише як інноваційний інструмент інвестування, але й як середовище підвищених фінансових ризиків, що потребує належного правового регулювання та контролю.

Аналіз механізмів вчинення криптошахрайства дає нагоду виділити типову модель злочинної діяльності, яка, попри використання новітніх технологій, відтворює класичну структуру відмивання доходів, адаптовану до цифрового середовища.

Відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, у середовищі Web3 є еволюційною трансформацією класичних фінансових схем, адаптованих до умов цифрової економіки. Попри

використання новітніх технологій, базова логіка таких процесів зберігає традиційну трифазну структуру: розміщення (placement), маскування (layering) та інтеграцію (integration), однак реалізується за допомогою децентралізованих інструментів, що істотно ускладнює їх виявлення та правову кваліфікацію.

У цифровому середовищі Web3 відмивання коштів набуває складнішого характеру через відсутність централізованих посередників, високий рівень псевдонімності та транскордонність фінансових операцій. Віртуальні активи є не лише засобом збереження вартості, але й ефективним інструментом для побудови багаторівневих схем легалізації незаконних доходів. Зокрема, незаконно отримані кошти можуть інтегруватися в криптоекономіку через P2P-обмін, OTC-брокерів, фіктивні акаунти або підставних осіб, після чого проходять складний маршрут переміщення між різними адресами, блокчейн-мережами та сервісами.

Згідно з підходами FATF характерними ознаками (так званими «червоними прапорцями») таких операцій є відсутність економічної логіки в транзакціях, швидке розпорошення активів на значну кількість адрес, використання декількох постачальників послуг, пов'язаних із віртуальними активами (VASPs), а також взаємодія із юрисдикціями з низьким рівнем фінансового контролю, міксерами або darknet-сервісами.

Перший етап полягає в заволодінні активами, що може здійснюватися за рахунок фішингових атак, соціальної інженерії, технічного зламу або інвестиційного шахрайства. На цьому етапі ключову роль відіграє доступ до цифрових гаманців або довіра користувачів.

Другий етап – маскування (layering) – передбачає ускладнення відстеження фінансових потоків. Для цього застосовуються такі механізми, як дроблення коштів на значну кількість транзакцій (smurfing), переміщення активів між різними блокчейн-мережами (cross-chain), а також використання міксерів і DeFi-протоколів.

Третій етап – інтеграція (integration) – полягає в поверненні «очищених» коштів у легальний економічний обіг. Це здійснюється через криптовалютні біржі, P2P-платформи або конвертацію у фіатні кошти, що ускладнює подальше виявлення їхнього незаконного походження.

Таблиця 5.6 – Етапи та інструменти відмивання коштів у Web3

Етап	Назва	Характеристика	Основні інструменти	Криміналістичне значення
Перший	Розміщення	Введення незаконних коштів у криптосистему	P2P, OTC, фіктивні акаунти	Встановлення джерела походження
Другий	Маскування	Ускладнення відстеження транзакцій	Smurfing, multi-wallets, mixers, cross-chain, DeFi	Найскладніший етап для аналізу
Третій	Інтеграція	Виведення коштів у легальну економіку	Біржі, обмінники, фіат	Встановлення кінцевого вигодонабувача

Отже, технологія блокчейн не забезпечує повної анонімності злочинної діяльності, однак створює значні труднощі для її розслідування через складність, децентралізованість і швидкість фінансових операцій. Це зумовлює потребу у формуванні нових підходів до фінансових розслідувань, які поєднують правові, технологічні та аналітичні інструменти, а також посилення міжнародного співробітництва у сфері протидії легалізації доходів у цифровому середовищі.

Таблиця 5.7 узагальнює основні види криптошахрайства та відповідні фінансові ризики, систематизуючи їх за механізмом реалізації, характером загрози та наслідками.

Таблиця 5.7 – Типологія криптошахрайства та фінансових ризиків

№	Вид злочину	Механізм реалізації	Основний ризик	Наслідки
1.	Ponzi-схеми	Залучення нових інвесторів для виплат попереднім	Фінансова піраміда	Масові втрати інвесторів
2.	Rug pull	Раптове виведення ліквідності проєкту	Шахрайство розробників	Повна втрата інвестицій
3.	Фейкові криптопроєкти	Створення уявного продукту	Інформаційна маніпуляція	Введення в оману інвесторів
4.	Pump & dump	Штучне завищення ціни активу	Маніпуляція ринком	Фінансові збитки учасників
5.	Використання міксерів	Анонімізація транзакцій	Приховування походження коштів	Ускладнення розслідування

Вона демонструє, що більшість схем (Ponzi, rug pull, фейкові проєкти) базуються на маніпуляції довірою інвесторів, тоді як такі механізми, як *pump & dump* і використання міксерів, спрямовані на маніпуляцію ринком і приховування фінансових потоків.

Проведений аналіз свідчить, що криптошахрайство є еволюційним продовженням традиційних фінансових злочинів, адаптованих до умов цифрової економіки. Його ключовими особливостями є високий рівень технологічної складності, глобальний характер та поєднання фінансових і поведінкових чинників.

Водночас логіка функціонування таких злочинів зберігає класичну трифазну структуру відмивання коштів (розміщення – маскування – інтеграція), що свідчить про спадковість кримінальних механізмів у новому технологічному середовищі.

Отже, криптошахрайство варто розглядати як один із ключових викликів сучасної фінансової безпеки, що потребує комплексного підходу, який поєднує правове регулювання, технологічні рішення й підвищення фінансової грамотності користувачів.

У сучасних умовах розвитку цифрової економіки протидія фінансовим правопорушенням у сфері віртуальних активів набуває комплексного, міждисциплінарного характеру. Ефективне розслідування таких кримінальних правопорушень неможливе в межах одного інструменту або підходу, оскільки сама природа Web3 поєднує технологічні, правові, поведінкові та міжнародні аспекти. Відповідно, система протидії формується як інтегрована модель, яка містить щонайменше чотири ключові компоненти: blockchain-аналітику, KYC/AML-механізми, OSINT-розвідку та оперативну процесуальну взаємодію із цифровими сервісами.

1. *Blockchain-аналітика як базовий інструмент цифрових фінансових розслідувань* є фундаментальним інструментом сучасних фінансових розслідувань, оскільки дає змогу здійснювати системний аналіз руху цифрових активів у публічних реєстрах. Йдеться не лише про перегляд транзакцій, а про побудову складних аналітичних моделей, що враховують взаємозв’язки між адресами, часові патерни, маршрути переміщення коштів і взаємодію з різними цифровими сервісами.

Застосування blockchain-аналітики забезпечує можливість:

– ідентифікації первинних джерел надходження коштів;

– реконструкції повного маршруту їхнього переміщення;

– виявлення взаємодії з високоризиковими об'єктами (міксери, darknet, gambling-платформи);

– встановлення кластерів пов'язаних адрес;

– фіксації транзакційних закономірностей і поведінкових патернів.

Водночас варто підкреслити, що результати такого аналізу мають імовірнісний характер і не можуть самостійно бути процесуальним доказом. Вони формують слідчі версії, які повинні бути підтверджені іншими джерелами доказової інформації.

2. *KYC/AML як ключовий механізм ідентифікації суб'єктів.* Незважаючи на децентралізовану природу Web3, у більшості випадків злочинні фінансові потоки взаємодіють із централізованими сервісами – криптовалютними біржами, обмінниками або платіжними провайдерами. Саме на цьому етапі реалізується потенціал механізмів ідентифікації користувачів.

У цьому контексті особливе значення мають стандарти, розроблені FATF, зокрема вимоги щодо процедур KYC, AML / CFT та впровадження так званого «Travel Rule».

З практичного погляду взаємодія з VASP (Virtual Asset Service Providers) дає змогу отримати:

– ідентифікаційні дані клієнта;

– документи верифікації;

– IP-адреси та технічні параметри пристроїв (device fingerprints);

– історію транзакцій і входів у систему;

– інформацію про пов'язані банківські рахунки й платіжні інструменти.

Отже, KYC / AML є одним із найбільш ефективних інструментів деанонімізації криптоопераций.

3. *OSINT і цифрова розвідка як інструмент встановлення зв'язків.* Важливим доповненням до технічного аналізу є використання методів відкритої розвідки (OSINT), які дають змогу поєднати дані блокчейну з інформацією з відкритих джерел. Оскільки більшість криптопроєктів функціонує в публічному цифровому середовищі, їхня діяльність залишає численні інформаційні сліди.

OSINT-аналіз дає змогу:

– встановити зв’язок між криптоадресами й реальними особами;

– зіставити різні цифрові ідентифікатори (email, nickname, ENS-імена);

– відтворити хронологію подій (запуск проєкту, рух коштів);

– ідентифікувати інфраструктуру (домени, хостинг, рекламні акаунти);

– виявити коло потерпілих і масштаби злочину.

Так, OSINT є критично важливим «містком» між псевдонімною цифровою активністю та реальною ідентичністю суб’єкта.

4. *Оперативна взаємодія з VASP і процесуальна швидкість.* Четвертим ключовим компонентом є оперативна процесуальна взаємодія з цифровими сервісами. У криптосередовищі швидкість реагування має вирішальне значення, оскільки активи можуть бути миттєво переміщені та розпорошені.

Ефективне розслідування передбачає швидке отримання:

– даних акаунтів користувачів;

– журналів авторизацій;

– історії KYC;

– IP-логів і технічних даних;

– інформації про пов’язані адреси;

– можливості заморожування (freeze) або блокування активів.

Критично важливо розуміти, що значна частина доказової інформації перебуває поза блокчейном, зокрема в провайдерів послуг, що обслуговують цифрову інфраструктуру.

Таблиця 5.8 – Комплексна модель протидії загрозам у сфері віртуальних активів

Компонент	Сутність	Основна функція	Обмеження
Blockchain analytics	Аналіз транзакцій у блокчейні	Відстеження руху коштів	Ймовірнісний характер висновків
KYC / AML	Ідентифікація користувачів	Деанонімізація	Нерівномірна імплементація
OSINT	Аналіз відкритих джерел	Встановлення зв’язків	Потребує верифікації
Процесуальна взаємодія	Робота з VASP та сервісами	Отримання доказів, заморозка активів	Залежність від швидкості реагування

Проведений аналіз дає змогу сформулювати такі ключові положення. Протидія кіберфінансовим правопорушенням є системною та комплексною, що потребує інтеграції технологічних, правових і аналітичних інструментів. Жоден окремий інструмент не забезпечує повноцінного результату, а ефективність досягається лише через їхнє комбіноване застосування. Основною точкою деанонімізації є взаємодія з централізованими сервісами, що підтверджує важливість регуляторних механізмів. Час існує критичним чинником, оскільки затримка в реагуванні значно знижує ймовірність виявлення та блокування активів. Блокчейн не забезпечує повної анонімності, а лише ускладнює аналіз, що відкриває можливості для ефективного розслідування за умови належного інструментарію.

Отже, протидія загрозам у сфері віртуальних активів базується на формуванні комплексної системи фінансових розслідувань, у якій ключову роль відіграє синергія технологій, правового регулювання та аналітичних підходів. Ефективність такої системи визначається не лише наявністю інструментів, але й здатністю державних органів оперативно їх застосовувати, координувати дії на міжнародному рівні та адаптуватися до динаміки цифрового середовища.

У сучасному цифровому середовищі ефективна протидія фінансовим правопорушенням у сфері віртуальних активів можлива виключно за умови системної інтеграції трьох ключових елементів – технологій, державних інституцій і поведінки користувачів. Така триєдина модель формує нову парадигму безпеки у Web3, де кожен із компонентів виконує взаємодоповнювальну функцію.

З одного боку, технологічні інструменти (blockchain-аналітика, штучний інтелект, кіберзахист) забезпечують можливість виявлення, відстеження й аналізу фінансових потоків. З іншого – держава формує нормативно-правове середовище та інституційну спроможність для реагування на загрози. Третім елементом є користувач, рівень цифрової грамотності й обережності якого безпосередньо впливає на ефективність усієї системи.

Світова практика демонструє поступовий перехід від фрагментарного реагування на кіберфінансові правопорушення до формування спеціалізованої інституційної інфраструктури. Йдеться

про створення окремих підрозділів, розвиток навчальних програм, впровадження міжнародних платформ співпраці та проведення спільних операцій.

Показовими є кейси 2025–2026 років, зокрема попередження FBI щодо атак на криптовалютні платформи, пов'язаних із державними загрозами, а також розслідування масштабних схем соціальної інженерії із викраденням значних обсягів цифрових активів. Ці приклади підтверджують, що сучасна модель протидії набуває проактивного характеру, коли правоохоронні органи не лише фіксують правопорушення, а й намагаються запобігти їм на ранніх стадіях, зокрема через інформування потенційних жертв.

Світові підходи до регулювання ринку віртуальних активів є неоднорідними та відображають різні стратегії балансування між інноваціями й безпекою.

Таблиця 5.9 – Порівняльна характеристика міжнародних моделей правового регулювання криптоактивів

Юрисдикція	Модель	Характеристика
Європейський Союз	Регуляторна	Впровадження комплексного правового режиму (MiCA)
США	Контрольна	Регулювання через фінансові регулятори (SEC, FinCEN)
Сінгапур	Балансована	Поєднання підтримки інновацій та жорсткого нагляду
Китай	Обмежувальна	Повна або часткова заборона криптоактивів

Особливу роль у формуванні глобальних стандартів відіграє FATF, яка визначає ключові принципи регулювання діяльності VASP, вимоги AML / CFT та індикатори ризикових операцій. Водночас основною проблемою сучасного етапу є не відсутність стандартів, а їхня нерівномірна імплементація в різних країнах.

Україна перебуває на етапі активного формування власної моделі регулювання й протидії криптозлочинності, що поєднує елементи міжнародного досвіду та національних особливостей. Практика правоохоронних органів уже охоплює широкий спектр

правопорушень: криптошахрайство під виглядом інвестиційних платформ; незаконний обіг і обмін віртуальних активів; легалізацію коштів через криптоінфраструктуру; кіберзлочини, пов'язані з вимаганням або майнінгом.

Інституційно важливим кроком є створення спеціалізованих підрозділів, зокрема в структурі кіберполіції, що займаються злочинами, пов'язаними з віртуальними активами, а також розвиток міжвідомчої взаємодії між правоохоронними та фінансовими органами.

Проведений аналіз дає змогу сформулювати кілька ключових висновків:

1. Синергія є базовою умовою ефективності – жоден окремий елемент (технологія, право чи користувач) не може забезпечити належний рівень безпеки без взаємодії з іншими.

2. Світ переходить до проактивної моделі правоохоронної діяльності, що передбачає раннє виявлення загроз і запобігання злочинам.

3. Регуляторна конкуренція між державами посилюється, оскільки ефективність регулювання Web3 стає чинником економічної та безпекової переваги.

4. Віртуальні активи трансформують фінансові розслідування, вимагаючи переходу від традиційних підходів до цифрово-аналітичних методів.

5. Ключовим завданням стає побудова доказового ланцюга, що поєднує цифровий актив із конкретною особою, її наміром і способом вчинення правопорушення.

Отже, віртуальні активи є невід'ємною складовою сучасної фінансової системи, що одночасно створює нові можливості та генерує нові загрози. Їх ефективне регулювання й контроль можливі лише за умови досягнення балансу між інноваційним розвитком, безпекою та правовим регулюванням.

Принципово важливим є усвідомлення того, що блокчейн не усуває сліди злочинної діяльності, а лише змінює їх форму. Відповідно, основним завданням сучасних фінансових розслідувань є здатність ідентифікувати, інтерпретувати та процесуально закріплювати ці цифрові сліди, трансформуючи їх у належні й допустимі докази.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає вплив цифровізації економіки на трансформацію фінансових розслідувань?
2. Які нові види фінансових правопорушень виникли в умовах розвитку цифрових технологій?
3. Яку роль відіграють Big Data та аналітичні технології у виявленні фінансових злочинів?
4. Які основні нормативно-правові акти України регулюють використання цифрових технологій у фінансових розслідуваннях?
5. Які міжнародні індекси використовуються для оцінювання рівня цифрового розвитку держави?
6. У чому полягає подвійна природа віртуальних активів у контексті фінансових розслідувань?
7. Які основні ризики пов’язані з використанням криптовалют у злочинній діяльності?
8. Як блокчейн-технології можуть використовуватися як інструмент фінансового розслідування?
9. Які проблеми виникають під час ідентифікації суб’єктів фінансових правопорушень у цифровому середовищі?
10. Які ключові напрями підвищення ефективності фінансових розслідувань у сфері віртуальних активів?
11. У чому полягає багатофункціональність віртуальних активів у фінансових розслідуваннях?
12. Які основні труднощі виникають під час атрибуції криптогаманців конкретним особам?
13. Чому публічність блокчейн-транзакцій не гарантує прозорості користувачів?
14. Які технології анонімізації використовуються в криптовалютних операціях та як вони впливають на розслідування?
15. У чому полягає проблема транскордонності операцій з віртуальними активами?
16. Які особливості електронних доказів у справах, пов’язаних із криптоактивами?
17. Як відсутність централізованого посередника впливає на можливості фінансового контролю?

18. Які основні види кіберфінансових злочинів існують у середовищі Web3?

19. У чому полягає трифазна модель відмивання коштів у цифровому середовищі (Web3)?

20. Які ключові інструменти використовуються для протидії фінансовим правопорушенням у сфері віртуальних активів?

Тести для самоконтролю

1. Ключовою ознакою сучасного етапу розвитку фінансових відносин є:

а) зменшення ролі інформації;

б) цифровізація економіки;

в) відмова від технологій;

г) локалізація фінансових систем.

2. Яка технологія дає змогу обробляти великі обсяги даних у фінансових розслідуваннях:

а) Blockchain;

б) Big Data;

в) VPN;

г) Cloud Storage.

3. Яка з наведених характеристик притаманна віртуальним активам:

а) централізованість;

б) повна прозорість користувачів;

в) псевдонімність;

г) повільні транзакції.

4. Ідентифікацію суб'єктів у криптовалютних операціях ускладнює:

а) відсутність інтернету;

б) централізоване управління;

в) анонімізація транзакцій;

г) повільність систем.

5. Яка функція блокчейну є корисною для розслідувань:

а) приховування даних;

б) видалення транзакцій;

в) відстеження фінансових потоків;

г) обмеження доступу.

6. Що означає процедура KYC:

а) контроль криптовалют;

б) ідентифікація клієнта;

в) захист серверів;

г) управління транзакціями.

7. Який із наведених ризиків є технологічним:

а) корупція;

б) нестача кадрів;

в) швидкий розвиток інструментів анонімізації;

г) відсутність законів.

8. Яка роль криптобірж у фінансових розслідуваннях:

а) повністю приховують дані;

б) є посередниками між фіатними та цифровими активами;

в) лише зберігають дані;

г) не мають значення.

9. Який напрям підвищує ефективність фінансових розслідувань:

а) зменшення контролю;

б) ізоляція держав;

в) міжнародне співробітництво;

г) відмова від технологій.

10. У чому полягає основна проблема правового регулювання криптоактивів:

а) надмірне регулювання;

б) повна визначеність;

в) відставання права від технологій;

г) відсутність користувачів.

11. У чому полягає проблема атрибуції криптогаманця:

а) неможливість здійснення транзакцій;

б) складність встановлення власника адреси;

в) відсутність блокчейну;

г) повільність операцій.

12. Що означає термін «chain-hopping»:

а) зміна криптовалюти вручну;

б) переміщення активів між різними блокчейнами;

в) блокування транзакцій;

г) створення нових токенів.

13. Який інструмент використовується для анонімізації криптотранзакцій:

а) VPN;

б) смартконтракт;

в) криптовалютний міксер;

г) біржа.

14. Яка основна проблема електронних доказів у крипто-справах:

а) надмірна кількість;

б) відсутність уніфікованого правового статусу;

в) висока швидкість обробки;

г) відсутність даних.

15. Ключовою характеристикою блокчейн-технології є:

а) централізація;

б) контроль державою;

в) децентралізація;

г) повільність.

16. Який етап відмивання коштів є найскладнішим для розслідування:

а) розміщення;

б) маскування (layering);

в) інтеграція;

г) конвертація.

17. Яка основна мета KYC / AML процедур:

а) прискорення транзакцій;

б) ідентифікація користувачів і запобігання злочинам;

в) збільшення прибутку бірж;

г) створення криптовалюти.

18. Який чинник найбільше ускладнює фінансові розслідування у Web3:

а) висока вартість транзакцій;

б) псевдонімність і транскордонність;

в) повільність інтернету;

г) малий обсяг даних.

19. Характерною рисою кіберфінансових злочинів є:

а) лише технічні атаки;

б) відсутність людського чинника;

в) поєднання технологічних і поведінкових чинників;

г) локальний характер.

20. Який інструмент допомагає встановити зв'язок між криптоадресою та особою:

а) Firewall;

б) OSINT;

в) VPN;

г) Cloud Storage.

ГЛОСАРІЙ

AML (Anti-Money Laundering) – система заходів і процедур, спрямованих на протидію відмиванню доходів.

Big Data – великі масиви даних, що потребують спеціальних методів обробки.

Blockchain-аналітика – сукупність методів і програмних засобів для аналізу транзакцій у блокчейні.

Chain-hopping – переміщення цифрових активів між різними блокчейн-мережами з метою ускладнення їхнього відстеження.

Cross-chain операції – транзакції, що здійснюються між різними блокчейн-системами.

Darknet – прихована частина інтернету, що використовується для анонімної діяльності, зокрема незаконної.

DeFi (Decentralized Finance) – децентралізована фінансова система, яка функціонує без традиційних посередників (банків, фінансових установ).

Due diligence – комплексна перевірка фінансового стану та діяльності суб'єкта.

Integration (інтеграція) – повернення «очищених» коштів у легальну економіку.

KYC (Know Your Customer) – процедура ідентифікації клієнта фінансовою установою для запобігання незаконним операціям.

Layering (маскування) – етап відмивання коштів, що передбачає ускладнення їхнього відстеження через численні операції.

OSINT (Open Source Intelligence) – метод збору та аналізу інформації з відкритих джерел для цілей розслідування.

OSINT-аналіз – системне дослідження відкритих джерел інформації для виявлення зв'язків, ідентифікації осіб і підтвердження фактів.

Placement (розміщення) – введення незаконних коштів у фінансову систему.

Ponzi-схема – фінансова піраміда, де виплати здійснюються за рахунок нових інвесторів.

Pump and dump – маніпуляція ринком через штучне підвищення ціни активу з подальшим його продажем.

Rug pull – шахрайська схема в криптосфері, коли розробники раптово виводять кошти з проєкту.

Smurfing (дроблення транзакцій) – поділ великої суми коштів на дрібні операції для уникнення контролю.

Travel Rule – міжнародний стандарт FATF, що зобов'язує передавати інформацію про відправника й отримувача під час фінансових операцій.

VASPs (Virtual Asset Service Providers) – постачальники послуг, пов'язаних із віртуальними активами (біржі, обмінники, гаманці тощо).

Активи – грошові кошти, майно, цінні папери, цифрові активи та інші ресурси, що мають економічну цінність.

Аналіз підозрілих операцій – дослідження фінансових транзакцій з метою виявлення ознак правопорушень.

Аналітика ризиків – оцінювання ймовірності та наслідків фінансових правопорушень.

Арешт активів – обмеження права розпорядження майном з метою його збереження.

Арешт майна – тимчасове обмеження права власності на активи з метою забезпечення їхнього збереження.

Атрибуція – встановлення зв'язку між цифровими активами або транзакціями та конкретною особою.

База даних – структурована сукупність інформації, що використовується для аналізу та розслідування.

Бенефіціар – кінцевий отримувач вигоди від фінансової операції або активу.

Бенефіціарний власник – фізична особа, яка фактично контролює активи або діяльність юридичної особи та отримує від цього вигоду.

Бенчмаркінг (benchmarking) – порівняльний аналіз показників для оцінювання діяльності.

Блокчейн – децентралізована технологія збереження даних у формі послідовного ланцюга блоків, що забезпечує прозорість і незмінність інформації.

Бюджетні правопорушення – незаконні дії у сфері використання бюджетних коштів.

Верифікація – підтвердження достовірності даних.

Віртуальні активи – цифрові форми вартості, які можуть бути передані або використані як засіб обміну чи інвестицій (наприклад, криптовалюти).

Державна служба фінансового моніторингу – спеціально уповноважений орган, що здійснює фінансову розвідку в Україні.

Державні реєстри – офіційні інформаційні системи, що містять дані про майно, суб'єктів і операції.

Документування злочину – процес фіксації доказів у встановленому законом порядку.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, на якій здійснюється збирання доказів і встановлення обставин правопорушення.

Економічна безпека – здатність держави забезпечувати стабільний розвиток економіки та протидіяти економічним загрозам.

Електронний доказ – цифрова інформація, яка використовується як доказ у кримінальному провадженні.

Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) – державна база даних кримінальних проваджень.

Заморожування активів – тимчасове блокування фінансових ресурсів для запобігання їхньому переміщенню.

Ідентифікація особи – встановлення особи суб'єкта фінансових операцій.

Інтеграція даних – об'єднання інформації з різних джерел для аналізу.

Інформаційно-аналітичні системи – програмні комплекси для обробки та аналізу фінансових даних.

Кіберзлочинність – злочини, що здійснюються з використанням інформаційних технологій.

Комплаєнс (compliance) – система внутрішнього контролю, що забезпечує відповідність діяльності організації законодавству та стандартам.

Конвертаційні центри – незаконні структури, що використовуються для переведення безготівкових коштів у готівку.

Конфіскація майна – примусове безоплатне вилучення активів за рішенням суду на користь держави.

Корупційні правопорушення – це умисне діяння що містить ознаки корупції. Вчинене спеціально-уповноваженою особою (посадовцем). За яке встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову чи дисциплінарну відповідальність.

Криптовалюта – різновид віртуального активу, що використовує криптографію для забезпечення безпеки транзакцій.

Криптовалютний міксер (mixer) – сервіс, що змішує транзакції різних користувачів для приховування походження коштів.

Ланцюг доказів (chain of evidence) – послідовність збирання, збереження та передачі доказів.

Легалізація (відмивання) доходів – процес приховування незаконного походження активів за рахунок їхньої трансформації, переміщення або інтеграції в легальну економіку.

Міжнародна правова допомога – співробітництво між державами у сфері розслідування злочинів, зокрема щодо обміну інформацією та доказами.

Міжнародні слідчі групи (JITs) – тимчасові об'єднання правоохоронних органів різних держав для розслідування злочинів.

Податкове ухилення – незаконне зменшення податкових зобов'язань.

Псевдонімність – властивість блокчейн-систем, за якої користувачі ідентифікуються не за особистими даними, а за криптографічними адресами.

Ризик-орієнтований підхід – метод управління ризиками, який передбачає зосередження уваги на найбільш ризикованих операціях.

Розшук активів – встановлення місцезнаходження майна, одержаного злочинним шляхом.

Смартконтракт – програмний алгоритм у блокчейні, який автоматично виконує умови угоди між сторонами.

Соціальна інженерія – психологічні методи впливу на людину з метою отримання доступу до інформації або активів.

Спеціальна конфіскація – вилучення майна, яке було отримане внаслідок злочину або використовувалося для його вчинення, незалежно від того, кому воно належить.

Судово-економічна експертиза – дослідження фінансово-господарської діяльності з метою встановлення фактів правопорушень.

Тіньова економіка – економічна діяльність, що здійснюється поза офіційним обліком і контролем.

Транскордонні фінансові операції – фінансові операції, що здійснюються між суб'єктами різних держав.

Трасування транзакцій – процес відстеження руху фінансових активів між рахунками або адресами.

Управління активами – діяльність щодо збереження та ефективного використання арештованого майна.

Фіктивне підприємництво – створення суб'єктів господарювання без наміру здійснювати реальну діяльність.

Фінансова безпека – стан захищеності фінансової системи держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Фінансова поведінка – сукупність дій суб'єкта у сфері управління фінансами.

Фінансова прозорість – відкритість інформації про фінансову діяльність суб'єктів.

Фінансова розвідка (Financial Intelligence) – діяльність щодо збору, аналізу та використання фінансової інформації для виявлення злочинів.

Фінансове розслідування – сукупність процесуальних, аналітичних та оперативних дій, спрямованих на виявлення, аналіз, відстеження руху й документування активів, одержаних злочинним шляхом, з метою їхньої подальшої конфіскації.

Фінансовий аналіз (у розслідуваннях) – дослідження фінансових потоків, операцій і документів для встановлення ознак правопорушень та зв'язків між суб'єктами.

Фінансовий аудит – незалежна перевірка фінансової звітності.

Фінансовий контроль – система заходів, спрямованих на перевірку законності, доцільності й ефективності фінансових операцій.

Фінансовий моніторинг – система заходів щодо виявлення підозрілих фінансових операцій з метою запобігання відмиванню доходів і фінансуванню тероризму.

Фінансовий профайлінг – аналіз поведінки суб'єкта на основі фінансових операцій для виявлення ризиків.

Фінансові інструменти – фінансові активи, зобов'язання та інші засоби, що використовуються у фінансових операціях (цінні папери, деривативи тощо).

Фінансові потоки – рух грошових коштів та інших фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання чи фізичними особами.

Фінансові правопорушення – протиправні дії у сфері фінансів, спрямовані на незаконне отримання, використання або приховування фінансових ресурсів.

Фінансові розслідування в публічному секторі – розслідування правопорушень, пов'язаних із бюджетними коштами та державними ресурсами.

Фішинг (phishing) – метод шахрайства, спрямований на отримання конфіденційних даних користувачів.

Форензік (forensic investigation) – спеціалізований вид фінансового розслідування, спрямований на виявлення шахрайства, корупції та інших економічних злочинів із використанням експертних методів.

Цифрова криміналістика – галузь, що займається збором і аналізом цифрових доказів.

Цифровий слід – інформація, що залишається в електронному середовищі після дій користувача.

Цифрові докази – інформація в електронній формі, яка може бути використана як доказ у кримінальному провадженні.

Штучний інтелект (AI) – технології, що використовуються для автоматизованого аналізу даних.

Юрисдикція – правова система держави, в межах якої здійснюється розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангеленюк А.-М. Ю. Взаємодія правоохоронних органів у межах міжнародного співробітництва під час збирання електронних доказів учинення злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2024. Вип. 81, ч. 3. С. 9–13. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.1

2. Ангеленюк А.-М. Ю. Використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві України (проблемні питання). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2023. Вип. 79, ч. 2. С. 214–218. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.32

3. Ангеленюк А.-М. Ю. Джерела отримання доказів у кримінальному процесі та оцінка їх належності під час судових засідань. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 8. С. 310–313. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/71

4. Ангеленюк А.-М. Ю. Належний спосіб отримання доказів у кримінальному процесі України крізь призму судових рішень. *Соціально-правові студії* : науково-аналітичний журнал. 2021. Вип. 3. С. 134–140. DOI : https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-3-134-140

5. Ангеленюк А.-М. Ю. Оцінка результатів використання технічних засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука і правоохоронна.* 2024. № 2. С. 230–237. DOI : https://doi.org/10.36486/np.2024.2(64).20

6. Грудзевич Я. В. Міжнародний досвід формування органу фінансової розвідки. *Регіональна економіка.* 2009. № 2. С. 166–172.

7. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму від 20.05.2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text

8. Досудове розслідування кримінальних проступків : монографія / В. Г. Дрозд, Л. В. Гаврилюк, М. Ю. Романов, А.-М. Ю. Ангеленюк та ін. Київ : 7БЦ, 2023. 568 с.

9. Жидовцев Я. В. Правові засади взаємодії органів досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки. *Юрид. наук. електронний журнал*. 2024. № 2. С. 414–417.

10. Збирання та дослідження електронних доказів у кримінальному провадженні : метод. рекомендації / А. В. Шевчишен, Л. В. Гаврилюк, А. М.-Ю. Ангеленюк та ін. ; за заг. ред. М. С. Цуцкіридзе. Київ : ДНДІ МВС України, Вид-во «Політехніка», 2025. 165 с.

11. Звіт FATF «Керівництво щодо операційних питань фінансових розслідувань». URL : http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/operationalissues-financialinvestigationsguidance.htm

12. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України ; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15 (дата звернення: 06.04.2026).

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України ; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/8073-10 (дата звернення: 06.04.2026).

14. Колосовський Є., Желтухіна А., Жидовцев Я. Правоохоронна діяльність в умовах сучасної практики: протидія кіберзлочинності. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 8 (8) С. 44–52.

15. Колосовський Є., Жидовцев Я. Використання системи комплаєнс у фінансових розслідуваннях: теоретико-прикладний аспект. *Національні інтереси України.* 2025. № 11 (16). С. 753–764.

16. Колосовський Є., Жидовцев Я. Роль комплаєнсу у сфері державних закупівель: правові інструменти запобігання порушенням. *Національні інтереси України*. 2026. № 2 (19). С. 823–837.

17. Колосовський Є., Калюжна А., Матвієнко О. Значення кібербезпеки у забезпеченні національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 2 (30). С. 90–99.

18. Колосовський Є., Михалюк А., Шамрай О. Особливості планування розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 334–336.

19. Колосовський Є. Ю. Аналітична діяльність у фінансових розслідуваннях. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 2 (20). С. 455–465.

20. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

21. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text

22. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Конвенція ; Рада Європи від 08.11.1990 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_029 (дата звернення: 27.04.2026).

23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція ; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 06.05.2026).

24. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція ; Рада Європи від 23.11.2001 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/994_575 (дата звернення: 06.05.2026).

25. Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні : монографія. К. : ДП «Друкарня МВС України», 2009. 336 с.

26. Кримінальний кодекс України : Кодекс України ; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 06.04.2026).

27. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України ; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 27.04.2026).

28. Лепський С. І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 1. С. 251–257.

29. Методичні рекомендації з ризик-орієнтованого підходу для спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу / кол. авторів. Київ, 2020. 208 с.

30. Спільний міжвідомчий проєкт у сфері боротьби з вигодами від протиправної діяльності. Методичний посібник з фінансових розслідувань. 2017.

31. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF. 2012. URL : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf

32. Національна безпека України: теорія та практика забезпечення : монографія. Харків : Діса Плюс, 2021. 240 с.

33. Падалка А. М. Методика розслідування організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування: теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2021. 40 с.

34. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). Київ : Державна служба фінансового моніторингу України, 2021. 160 с.

35. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14 (дата звернення: 06.04.2026).

36. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/638-15 (дата звернення: 06.04.2026).

37. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1150-20 (дата звернення: 27.04.2026).

38. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/794-19 (дата звернення: 27.04.2026).

39. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20 (дата звернення: 26.02.2026).

40. Про затвердження Критеріїв ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : наказ Мінфін України від 28.12.2022 № 465 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/z0258-23 (дата звернення: 26.02.2026).

41. Про затвердження Порядку організації та забезпечення досудового розслідування злочинів, у результаті вчинення яких одержано майно (доходи) : наказ Офісу Генерального прокурора від 28.10.2024 № 254/724/520/401/177/185 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v254_905-24 (дата звернення: 27.04.2026).

42. Про кредитні спілки : Закон України від 14.07.2023 № 3254-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/3254-20 (дата звернення: 06.04.2026).

43. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18 (дата звернення: 27.04.2026).

44. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14 (дата звернення: 06.04.2026).

45. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 27.04.2026).

46. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12 (дата звернення: 06.05.2026).

47. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-12 (дата звернення: 06.04.2026).

48. Про прокуратуру : Закон України ; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18 (дата звернення: 27.04.2026).

49. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-12 (дата звернення: 27.04.2026).

50. Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань впровадження змін до законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) : постанова Кабінету Міністрів України ; Склад колегіального органу, Положення від 01.11.2024 № 1257 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1257-2024-%D0%BF (дата звернення: 26.03.2026).

51. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1953-20 (дата звернення: 06.04.2026).

52. Рекомендація Ради щодо податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях : Правові інструменти OECP. OECP, 2022. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/OECD_Tax_Measures_Bribery.pdf

53. Рішення ЄСПЛ «SAQUETTI IGLESIAS v. Spain» від 30.06.2020 (заява № 50514/13). URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-208648

54. Рішення ЄСПЛ «ДЕНИСЮК ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» від 13.05.2025. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/zakonodavstvo/Denesiuk_Ukraine.pdf

55. Рішення ЄСПЛ KURBAN v. Turkey (№ 75414/10) від 24.11.2020. URL : https://www.temidy.lt/byla/echr-002-13022

56. Рішення ЄСПЛ Silickienė проти Литви – 20496/02 [Секція II] від 10.4.2012. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:[%22001-179186%22]

57. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, О. Є. Користін та ін. К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 380 с.

58. Рокунь С. В. Взаємодія детективів НАБУ у межах міжнародного співробітництва в розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Norwegian Journal of development of the International Science.* 2020. № 48. С. 42–45.

59. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спец. вип. Т. 2. С. 71–74.

60. Рудая М. І., Маркіна О. О. Економічні експертизи з питань обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану. *Криміналістика і судова експертиза* : міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. Вип. 70. С. 724–741.

61. Рудая М. І., Маркіна О. О. Практика проведення судових економічних досліджень, пов’язаних із підтвердженням розміру збитків (упущеної вигоди) підприємств у зв’язку із збройною агресією російської федерації. *Криміналістика і судова експертиза* : міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз ; редкол. : О. Г. Рувін (голов. ред.), Н. В. Нестор (заст. голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. Вип. 69. С. 617–632.

62. Рудая М. І., Татарнікова О. О. Особливості проведення судових економічних досліджень з питань підтвердження розміру матеріальної шкоди (збитків) банків. *Експертиза* : міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз ; редкол. : О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. Вип. 68. С. 572–582.

63. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text

64. Соколовський М. В. Парадигма фінансових розслідувань під час досудового розслідування терористичних кримінальних правопорушень. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2024. № 32 (2). С. 354–364.

65. Фоменко А. Імплементація рішень ЄСПЛ у національні правові системи: міжнародний досвід і перспективи України. *Scientia* [Internet]. 2026 Jan. 25 [cited 2026 Apr. 17]; (January 23, 2026; Lisbon, Portugal): 185–93. URL : https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/3497

66. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

67. Фінансова розвідка : навч. посіб. / кол. уклад. ; за заг. ред. О. М. Карапетян. Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2024. 339 с.

68. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

69. Цивільний кодекс України : Кодекс України ; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 27.04.2026).

70. Яцик Т., Шкелебей В. Удосконалення механізму міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* 2025. Випуск 87, частина 4. С. 159–164. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/47b138ae-1716-4d70-8ec2-4c3bb125504c/content

71. Яцик Т. П., Дузяк К. В. Міжнародний досвід проведення фінансових розслідувань як позитивна практика для України. *Економіка. Фінанси. Право* : щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. 2024. С. 84–87.

72. Яцик Т. П., Калганова О. А. Використання електронних (цифрових) доказів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Митна безпека* : науковий журнал / редкол. : В. В. Гурочкіна (голов. ред.) та ін. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2021. Випуск 5. С. 59–65.

73. Яцик Т. П., Черненко Т. В. Особливості організації та проведення обшуку під час фінансових розслідувань. *Національні інтереси України* : науково-практичний журнал. 2026. № 4 (21). С. 2524. URL : file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%204(21).pdf

74. Яцик Т. П., Черненко Т. В. Правова природа та особливості процесуального забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з криптовалютою. *Ірпінський юридичний часопис* : науковий журнал (Серія : право) / редкол. : В. В. Топчій (голов. ред.) та ін. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. Випуск 3 (20). 260, [91–96] с. URL : https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/issue/view/19/16

75. Яцик Т. П., Шкелебей В. А. Розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з обігом віртуальних активів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/58817/1/297008-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-685470-1-10-20240119.pdf

76. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

77. Anheleniuk A.-M., Protsenko T., Sobol Y., Yerpyntsev P., Koshchynets V. Legal regulation of payment systems in Ukraine: current situation and the prospects for development. *Cuestiones Políticas.* Vol. 39, N 69 (Julio – Diciembre 2021): 446–461. DOI : https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.28

78. Anti-Money Laundering : Blocking Terrorist Financing and Its Impact on Lawful Charities : Hearing before the Subcommittee on Oversight and Investigations of the Committee on Financial Services,

U. S. House of Representatives, One Hundred Eleventh Congress, Second Session, May 26, 2010. Washington : U.S. G.P.O., 2010.

79. Barone, R. and Masciandaro, D. (2025). Green Grease: Environmental Crime, Corruption and Money Laundering. Kyklos, 78: 991–1006.

80. Eurojust Report on Money Laundering. The Hague, The Netherlands : Eurojust, 2022.

81. European Banking Authority (EBA). Guidelines on the Role and Responsibilities of AML/CFT Compliance Officers. Paris : EBA, Sep. 20, 2022.

82. Improving Financial Oversight : A Private Sector View of Anti-Money Laundering Efforts : Hearing before the Subcommittee on Oversight and Investigations of the Committee on Financial Services, House of Representatives, One Hundred Eighth Congress, Second Session, May 18, 2004. Washington : U.S. G.P.O., 2004.

83. Goecks, L. S., Korzenowski, A. L., Gonçalves Terra Neto, P., deSouza, D. L., & Mareth, T. (2022). Anti-money laundering and financial fraud detection: A systematic literature review. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 29 (2), 71–85.

84. Khyzhniak, Y., Khankevych, A., Shapovalenko, Y., Shkelebei, V., & Yatsyk, T. (2021). Features of the prevention of intentional homicide by criminal police units. *Amazonia Investiga*, 10 (38), 212–218. DOI : https://doi.org/10.34069/AI/2021.38.02.21

85. Ozer, Aleaddin, Aydos, Murat, Fraud Detection Framework for Blockchain Finance: Tackling Arbitrage, Liquidity Exploits, and Money Laundering. *International Journal of Intelligent Systems*, 2026, 3803992, 18 pages, 2026.

86. Petrychuk, M., Chekhovska, I., Rudaia, M., Koval, O., & Yatskovyna, V Influence of state financial control on state authorities functioning: El impacto del control financiero estatal en el funcionamiento de las autoridades públicas. *Political Questions*, 2022, 40 (74), 347–362. DOI : https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.18

87. Pantazatou K, Kafteranis D, Finelli F. Participatory enforcement in combating economic crimes: Insights from tax offences, money laundering and sanctions evasion. *Eur Law J*. 2025, 31 (3): 153–176.

88. Yunin O., Shevchenko S., Anheleniuk A.-M., Tymoshenko Y., Krupiei V. Description of proving intentional homicides involving poisonous substances: the relationship of medical and procedural contexts. *Georgian Med News.* 2022 Jul-Aug; (328–329). P. 158–164. URL : https://geomednews.com/Articles/2022/7_2022/158-164.pdf

89. From Suspicion to Action: Converting Financial Intelligence into Greater Operational Impact. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017.

90. Ferwerda, J., & Reuter, P. (2024). National assessments of money laundering risks: Stumbling at the start. *Risk Analysis*, 44, 2001–2007.

91. The FATF Recommendations / Financial Action Task Force (FATF). Paris : FATF, 2012.

92. Guidance on Financial Inclusion and Anti‑Money Laundering and Terrorist Financing Measures / Financial Action Task Force (FATF). Paris : FATF, June 2025.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Номер тесту	Тема				
	Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5
1.	B	A	B	B	B
2.	B	B	C	B	B
3.	C	B	C	B	C
4.	B	A	C	B	C
5.	C	C	B	A	C
6.	B	B	B	B	B
7.	B	B	B	A	C
8.	C	A	B	A	B
9.	B	C	B	A	C
10.	C	B	C	A	C
11.	B	C	C	A	B
12.	B	C	C	B	B
13.	C	B	B	A	C
14.	B	B	C	B	B
15.	B	C	C	A	C
16.	C	B	C	A	B
17.	B	C	C	A	B
18.	C	B	C	D	B
19.	B	B	B	B	B
20.	B	A	C	A	B

Додаток 2

ПРИКЛАДИ НАВЧАЛЬНИХ КЕЙСІВ

Кейс 1 (тема 1): «Підозрілий стартап»

Молодий підприємець створює ІТ-компанію, яка за рік показує оборот у 50 млн грн, але не має реальних клієнтів. Водночас власник купує нерухомість та авто преміум-класу.

Завдання:

1. Визначити можливі об’єкти фінансового розслідування.
2. Які методи потрібно застосувати?
3. Які суб’єкти мають бути залучені?

Відповідь:

1. Об’єкти фінансового розслідування: фінансові потоки компанії (оборот 50 млн грн); банківські рахунки; господарські операції; податкова звітність; активи власника (нерухомість, авто); контрагенти (чи існують реально).

2. Методи розслідування: фінансовий аналіз (cash flow analysis), аналіз контрагентів (due diligence), порівняння доходів і витрат (lifestyle analysis), аналіз податкових декларацій, OSINT (перевірка клієнтів, сайту, діяльності).

3. Суб’єкти: Бюро економічної безпеки України, Державна податкова служба України, Держфінмоніторинг, банки (як джерело інформації), правоохоронні органи.

Висновок: ймовірні ознаки фіктивної діяльності, відмивання коштів, ухилення від оподаткування.

Кейс 2 (тема 3): Ланцюг фіктивних компаній

Умова. Група осіб створила 8 компаній (ТОВ), які здійснюють операції між собою. Впродовж 3 місяців через рахунки пройшло 120 млн грн. Частина коштів знімалася готівкою через підставних осіб.

Рішення (методичне):

1. Кваліфікація ситуації. Ознаки: фіктивне підприємництво; легалізація (відмивання) доходів; ухилення від оподаткування. Ймовірні статті: ст. 205-1 КК України; ст. 209 КК України; ст. 212 КК України.

2. Стадії відмивання коштів: Placement (розміщення): введення коштів через рахунки компаній; Layering (маскування): численні транзакції між ТОВ; Integration (інтеграція): зняття готівки.

3. Алгоритм фінансового розслідування: аналіз банківських рахунків; встановлення пов'язаних осіб; аналіз господарських операцій; перевірка податкової звітності.

4. Докази: банківські виписки, первинні документи (накладні, договори), IP-адреси доступу до банкінгу.

Висновок: Схема має класичну структуру конвертаційного центру.

Кейс 3 (тема 5): Bitfinex Hack ($4,5 млрд) – один із найбільших у світі

2016 року було викрадено ~120 000 BTC з біржі Bitfinex. Хакери роками відмивали кошти через тисячі транзакцій. 2022 року Federal Bureau of Investigation арештувало подружжя, яке намагалося легалізувати кошти.

Як відбувалось відмивання?

Через дроблення транзакцій (smurfing), використання darknet, перекази через різні гаманці, використання фейкових акаунтів.

Як розслідували?

За допомогою blockchain-аналітики, OSINT (соцмережі), аналіз транзакцій, встановлення зв'язків.

Висновок: Навіть через 6 років криптозлочини можна розкрити. Blockchain не анонімний, а псевдонімний.

Практичні кейси застосування форензік-розслідувань

1. Кейс KPMG: корпоративне шахрайство у великій компанії

У практиці KPMG поширеними є кейси внутрішнього шахрайства, пов'язаного з маніпуляціями в закупівлях. В одному із проєктів було виявлено, що менеджери компанії створювали штучні завищення цін через афілійованих постачальників.

Форензік-команда застосувала: аналіз транзакцій (data analytics); перевірку зв'язків контрагентів (corporate intelligence); інтерв'ю з персоналом.

Результат: виявлено конфлікт інтересів і схему виведення коштів; компанія оптимізувала систему контролю закупівель.

Висновок: форензік ефективний для виявлення прихованих внутрішніх ризиків, які не фіксуються стандартним аудитом.

Кейс Deloitte: IT-форензік та e-Discovery

Deloitte застосовує e-Discovery в складних судових спорах, де ключову роль відіграють цифрові докази.

У межах одного кейсу було: відновлено видалені електронні листи; проаналізовано сервери та мобільні пристрої; виявлено зміну документів перед поданням у суд.

Результат: сформовано доказову базу для суду, що вплинула на рішення на користь клієнта.

Висновок: цифровий форензік стає критично важливим у сучасних розслідуваннях.

Кейс Federal Bureau of Investigation: фінансові злочини та відмивання коштів

У розслідуваннях фінансових злочинів (зокрема, криптовалютних) FBI активно використовує форензік-методи.

Наприклад: відстеження транзакцій у блокчейні; аналіз фінансових потоків; ідентифікація пов'язаних осіб.

Результат: повернення частини викрадених активів і притягнення винних до відповідальності.

Висновок: форензік ефективний не лише в бізнесі, а й на рівні державного контролю.

Додаток 3

СИСТЕМАТИЗОВАНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ФОРМІ ЕКСПРЕС-ВІДПОВІДЕЙ

Як цифровізація впливає на фінансові розслідування?

Цифровізація суттєво трансформує фінансові розслідування, переводячи їх із традиційної документальної площини у сферу аналізу великих масивів даних. З'являються нові об'єкти розслідування, віртуальні активи, цифрові платформи, онлайн-транзакції. Водночас цифрові технології створюють як виклики (анонімність, швидкість операцій), так і можливості, зокрема використання Big Data, штучного інтелекту та blockchain-аналітики для відстеження фінансових потоків.

Висновок: ефективність сучасних розслідувань залежить від рівня цифрової компетентності держави.

Що таке фінансові розслідування?

Фінансові розслідування – це комплекс процесуальних, аналітичних і організаційних заходів, спрямованих на виявлення, дослідження та документування фінансових правопорушень, встановлення походження активів, відстеження їхнього руху та забезпечення їхньої конфіскації або повернення. Вони поєднують інструменти кримінального процесу, фінансового аналізу та цифрової криміналістики.

Яка основна мета фінансових розслідувань?

Метою фінансових розслідувань є встановлення незаконного походження активів, ідентифікація осіб, причетних до фінансових правопорушень, а також забезпечення доказової бази для притягнення винних до відповідальності та відшкодування збитків. Центральним принципом є концепція «follow the money».

Які принципи фінансових розслідувань?

До основних принципів належать законність, об'єктивність, повнота, системність, оперативність, міжвідомча взаємодія та конфіденційність. У сучасних умовах важливим також є принцип ризик-орієнтованого підходу та використання аналітичних технологій.

Які об'єкти фінансових розслідувань?

Об'єктами є фінансові потоки, активи (грошові кошти, майно, цінні папери, цифрові активи), господарські операції, фінансова звітність, а також поведінка суб'єктів у фінансовій сфері. Особливого значення набувають віртуальні активи як новий об'єкт дослідження.

Хто є суб'єктами фінансових розслідувань?

Суб'єктами є правоохоронні органи (БЕБ, поліція, СБУ, НАБУ), органи фінансового моніторингу, прокуратура, суди, а також фінансові установи як суб'єкти первинного моніторингу. У міжнародному вимірі це також іноземні правоохоронні органи та міжнародні організації.

Які методи використовуються у фінансових розслідуваннях?

Застосовуються фінансовий аналіз, forensic-методи, OSINT, blockchain-аналітика, аудит, аналіз ризиків, порівняльний аналіз доходів і витрат, а також процесуальні інструменти (слідчі й негласні дії). Сучасні розслідування активно використовують Big Data та штучний інтелект.

Що таке відмивання коштів і які його стадії?

Відмивання коштів – це процес приховування незаконного походження активів за рахунок їхньої трансформації та інтеграції в легальну економіку. Виділяють три стадії: розміщення (placement) – введення коштів у систему; маскування (layering) – ускладнення відстеження; інтеграція (integration) – легалізація активів.

Яка роль фінансового моніторингу?

Фінансовий моніторинг забезпечує виявлення підозрілих операцій і передачу інформації компетентним органам. Він є превентивним інструментом протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму та складовою системи економічної безпеки.

Яке значення мають міжнародні стандарти (FATF)?

Рекомендації FATF визначають глобальні стандарти у сфері боротьби з відмиванням коштів. Вони встановлюють вимоги до ідентифікації клієнтів, фінансового моніторингу, міжнародної співпраці та обміну інформацією, що забезпечує уніфікацію підходів різних держав.

Які особливості міжнародних фінансових розслідувань?

Міжнародні розслідування характеризуються транскордонністю операцій, потребою в координації між державами та застосуванням механізмів міжнародної правової допомоги (MLAT, JIT). Основними викликами є різниця правових систем і швидкість переміщення коштів.

Який вплив цифрових технологій на фінансові розслідування?

Цифровізація створює нові об'єкти (криптовалюти, DeFi) та інструменти розслідування (blockchain-аналітика, AI). Водночас вона ускладнює ідентифікацію суб'єктів і вимагає нових підходів до доказування.

У чому полягає проблема ідентифікації в криптосфері?

Псевдонімність блокчейн-адрес ускладнює встановлення особи. Для вирішення використовуються KYC-дані, OSINT та аналіз цифрових слідів.

Яка роль KYC та AML?

KYC та AML забезпечують ідентифікацію клієнтів і контроль фінансових операцій. Вони є ключовими інструментами деанонімізації та джерелом доказової інформації.

Що таке цифрові докази?

Цифрові докази – це інформація в електронній формі (дані транзакцій, лог-файли, електронні документи), яка використовується в кримінальному провадженні. Їхньою особливістю є потреба в спеціальних процедурах збирання та збереження.

Додаток 4

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ЗВЕРНЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ (АРМА)

Національне агентство України
з питань виявлення, розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших злочинів
01001, м. Київ, вул. Бориса Грінченка, 1

ЗВЕРНЕННЯ
щодо виявлення та розшуку активів

1. Відомості про суб'єкта звернення

Найменування / ПІБ: _____
Посада: _____
Орган: _____
Телефон: _____
Email: _____
Адреса для листування:_____

2. Відомості про орган досудового розслідування / прокуратури

Найменування органу: _____

3. Відомості про слідчого / прокурора

ПІБ: _____
Посада: _____
Контактні дані: _____

4. Дані кримінального провадження

Номер ЄРДР: _____
Дата внесення: _____

5. Відомості про осіб, пов'язаних з активами
(підозрювані, треті особи, пов'язані особи)

ПІБ / Найменування: _____
ІПН / ЄДРПОУ: _____
Інші відомості: _____

6. Опис кримінального правопорушення
(коротка фабула)

_____

_____

_____

Правова кваліфікація (стаття КК України): _____

7. Завдання АРМА
(що саме потрібно встановити)

☐ Виявити активи
☐ Встановити місцезнаходження
☐ Встановити бенефіціарів
☐ Інше: _____

Опис завдання:

_____

_____

_____

8. Відомості про майно / активи
(вже встановлені або ймовірні)

☐ Нерухомість
☐ Транспортні засоби
☐ Банківські рахунки
☐ Корпоративні права
☐ Криптоактиви
☐ Інше: _____

Опис активів:

_____

_____

_____

9. Вжиті заходи
(арешт, перевірки, запити)

_____

_____

_____

10. Використані джерела інформації

☐ Державні реєстри
☐ Банківські дані
☐ Податкові дані
☐ OSINT
☐ Інше: _____

11. Запитувана інформація

Просимо надати відомості щодо:

_____

_____

_____

12. Строк виконання

У найкоротший можливий термін, але не пізніше _____ робочих днів (відповідно до законодавства – до 10 днів)

13. Додаткові відомості

_____

_____

_____

ДОДАТКИ

☐ Витяг з ЄРДР

☐ Інші документи:

_____

Дата: _____

Підпис: _____

ПІБ: _____

Додаток 5

Заповнений приклад звернення до АРМА
(як виглядає реальний документ слідчого)

ЗВЕРНЕННЯ
щодо виявлення та розшуку активів

Національне агентство України
з питань виявлення, розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших злочинів
01001, м. Київ, вул. Бориса Грінченка, 1

1. Відомості про суб’єкта звернення

Слідчий детектив Бюро економічної безпеки України
Іваненко Олександр Сергійович
Телефон: +380671234567
Email: ivanenko@beb.gov.ua
Адреса: м. Київ, вул. _____

2. Орган досудового розслідування

Бюро економічної безпеки України

3. Відомості про прокурора

Прокурор Офісу Генерального прокурора
Петренко Андрій Миколайович
Телефон: +380631234567
Email: petrenko@opu.gov.ua

4. Дані кримінального провадження

№ 42025000000000123
Дата внесення до ЄРДР: 15.03.2025

5. Відомості про осіб, пов’язаних з активами

Підозрюваний:
Коваленко Дмитро Олегович, ІПН 1234567890
Пов’язані особи:
ТОВ «Альфа Трейд» (ЄДРПОУ 41234567)
ТОВ «Бета Груп» (ЄДРПОУ 42345678)

6. Опис кримінального правопорушення

Під час досудового розслідування встановлено, що службові особи ТОВ «Альфа Трейд» у період 2023–2025 років здійснювали фінансово-господарські операції з ознаками фіктивності, спрямовані на мінімізацію податкових зобов'язань і легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом.

Грошові кошти у значних розмірах перераховувались на рахунки підконтрольних підприємств з подальшим їхнім переведенням у готівку та придбанням активів.

Правова кваліфікація:

ст. 209, ст. 212 Кримінального кодексу України

7. Завдання АРМА

Просимо здійснити заходи щодо:

- виявлення активів, які прямо чи опосередковано належать підозрюваному;
- встановлення місцезнаходження зазначених активів;
- встановлення бенефіціарних власників пов'язаних юридичних осіб.

Зазначені активи можуть бути використані для забезпечення арешту та подальшої спеціальної конфіскації.

8. Відомості про активи

Встановлено наявність таких активів:

- квартира в м. Київ (орієнтовна вартість 5 млн грн);
- автомобіль BMW X5 (2022 року випуску);
- банківські рахунки в АТ «Ощадбанк»;
- корпоративні права в ТОВ «Альфа Трейд»;
- криптоактиви (USDT, BTC).

Існують підстави вважати, що зазначене майно набуте за рахунок коштів, одержаних злочинним шляхом.

9. Вжиті заходи

- направлено запити до банківських установ;
- проведено аналіз фінансових операцій;
- отримано інформацію з державних реєстрів;
- накладено арешт на частину майна.

10. Джерела інформації

- Єдиний державний реєстр юридичних осіб;
- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно;
- банківські дані;
- податкова звітність;
- відкриті джерела (OSINT).

11. Запитувана інформація

Просимо надати відомості щодо:

- наявних активів підозрюваного;
- активів, зареєстрованих на пов’язаних осіб;
- активів за межами України (за наявності).

12. Строк виконання

У найкоротший можливий строк, але не пізніше 10 робочих днів.

13. Додаткові відомості

Існує ризик відчуження активів, у зв’язку з чим потрібне оперативне реагування.

ДОДАТКИ

- Витяг з ЄРДР.
- Копії фінансових документів.

Дата: 15.10.2025

Підпис: _____

Іваненко О. С.

Додаток 6

Приклад оформлення звернення до Державної служби фінансового моніторингу України

Державна служба фінансового моніторингу України
01001, м. Київ

ЗАПИТ
щодо здійснення фінансового моніторингу та надання інформації

Правоохоронним органом – Головним підрозділом детективів Бюро економічної безпеки України здійснюється досудове розслідування в кримінальному провадженні від 12.02.2025 № 42025000000000456 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 191 та ч. 2 ст. 209 Кримінального кодексу України.

Під час досудового розслідування встановлено, що службові особи ТОВ «Глобал Інвест Груп» у період 2023–2025 років, діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, організували схему привласнення бюджетних коштів через завищення вартості послуг у межах договорів державних закупівель.

Зазначені кошти в подальшому перераховувалися на рахунки підконтрольних суб'єктів господарювання, зокрема ТОВ «Альфа Плюс», ТОВ «Бета Трейд» та ПП «Сігма», які мають ознаки фіктивності, з подальшим їхнім переведенням у готівку або конвертацією в іноземну валюту.

Крім того, встановлено, що частина грошових коштів у сумі понад 25 млн грн була перерахована через банківські установи України на рахунки компанії «GLOBAL TECH LTD», відкриті в банківській установі Республіки Кіпр, під виглядом оплати за консультаційні послуги, які фактично не надавалися.

Аналіз фінансових операцій свідчить про наявність ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема за рахунок їх дроблення, багаторазового переміщення між пов'язаними суб'єктами господарювання та використання транскордонних фінансових інструментів.

Ураховуючи викладене, а також керуючись вимогами Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»,

ПРОСИМО:

1. Провести фінансовий моніторинг фінансових операцій таких суб’єктів:
   - ТОВ «Глобал Інвест Груп» (ЄДРПОУ _____);
   - ТОВ «Альфа Плюс» (ЄДРПОУ _____);
   - ТОВ «Бета Трейд» (ЄДРПОУ _____);
   - ПП «Сігма» (ЄДРПОУ _____).
2. Надати інформацію щодо:
   - руху грошових коштів стосовно банківських рахунків зазначених суб’єктів;
   - наявності підозрілих фінансових операцій;
   - фінансових операцій із нерезидентами;
   - пов’язаних осіб і кінцевих бенефіціарних власників.
3. За наявності підстав підготувати узагальнений матеріал і направити його до правоохоронного органу.
4. У разі встановлення фактів здійснення транскордонних фінансових операцій просимо ініціювати обмін інформацією з підрозділом фінансової розвідки Республіки Кіпр з метою отримання відомостей щодо компанії «GLOBAL TECH LTD», а саме:
   - реєстраційні дані;
   - структура власності;
   - фінансова діяльність;
   - наявність підозрілих фінансових операцій;
   - зв’язки з резидентами України.

ДОДАТКИ:

- витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- копії фінансових документів;
- аналітична довідка щодо руху коштів.

СТРОК ВИКОНАННЯ:

- У найкоротший можливий термін, але не пізніше 10 робочих днів.

Слідчий детектив
Бюро економічної безпеки України
Іваненко О. С.
Дата: 20.10.2025
Підпис: _____

Додаток 7

ПРИКЛАД ЗАПИТУ
про надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні

1. Загальні положення та правові підстави

Головним підрозділом детективів Бюро економічної безпеки України здійснюється досудове розслідування в кримінальному провадженні від 10.06.2025 № 42025000000001001 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 209 та ч. 2 ст. 212 Кримінального кодексу України.

Запит про надання міжнародної правової допомоги формується відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, міжнародних договорів України, а також з урахуванням принципу подвійної криміналізації (double criminality), що передбачає відповідність інкримінованих діянь законодавству держави-одержувача.

Попередньо встановлено контакт із компетентним органом держави-одержувача (Республіка Кіпр), а також здійснено обмін первинною інформацією щодо обставин кримінального провадження через канали міжнародного співробітництва.

2. Ідентифікація осіб та обставини кримінального провадження

Під час досудового розслідування встановлено, що громадянин України Петров Олексій Іванович (дата народження: 01.01.1985, ІПН: _____) є фактичним бенефіціарним власником ТОВ «Фінанс Груп Україна» (ЄДРПОУ _____).

Зазначена особа, діючи у змові з іншими особами, організувала схему ухилення від оподаткування та легалізації доходів за рахунок виведення коштів за кордон через підконтрольні офшорні компанії.

Встановлено, що в період 2023–2025 років грошові кошти в сумі понад 50 млн грн були перераховані на рахунки компанії CYPRUS INVEST HOLDING LTD (Республіка Кіпр) під виглядом оплати за консультаційні послуги, які фактично не надавалися.

3. Опис кримінальних правопорушень

У діях зазначених осіб вбачаються ознаки:

- ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України);
- легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України).

Фінансові операції мають ознаки фіктивності, економічної необґрунтованості та спрямовані на приховування джерела походження коштів.

4. Об'єкт запиту про міжнародну правову допомогу

Об'єктом запиту є отримання інформації щодо:

- банківських рахунків компанії CYPRUS INVEST HOLDING LTD;
- руху грошових коштів;
- структури власності та кінцевих бенефіціарних власників;
- фінансових операцій, пов'язаних із резидентами України.

Зазначений об'єкт запиту безпосередньо пов'язаний із обставинами кримінального провадження, оскільки через відповідні рахунки здійснювалося виведення коштів, отриманих злочинним шляхом.

5. Обґрунтування потреби в запиті

Отримання зазначеної інформації є вагомим для:

- встановлення повного ланцюга руху фінансових коштів;
- ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників;
- документування фактів легалізації доходів;
- забезпечення можливості накладення арешту на активи.

Відповідні дані не можуть бути отримані з відкритих джерел, що обумовлює потребу у використанні механізму міжнародної правової допомоги.

6. ПРОСИМО:

1. Надати інформацію щодо банківських рахунків компанії CYPRUS INVEST HOLDING LTD, відкритих у банківських установах Республіки Кіпр.

2. Надати виписки щодо руху коштів за період 2023–2025 років.

3. Надати відомості щодо структури власності компанії, включно із кінцевими бенефіціарними власниками.

4. Надати інформацію щодо фінансових операцій із резидентами України.

5. У разі можливості надати інформацію щодо пов'язаних осіб і компаній.

7. Додаткові умови

1. Запит має конфіденційний характер. Отримана інформація буде використана виключно в межах зазначеного кримінального провадження.

2. У разі потреби запит перекладено офіційною мовою держави-одержувача.

8. Додатки

- витяг з ЄРДР;
- аналітична довідка;
- копії фінансових документів.

Навчальне видання

Рудая Марина, Яцик Тетяна,
Панасенко Ганна, Рокунь Сергій,
Ангеленюк Анна-Марія, Жидовцев Ярослав

ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск *Н. Б. Добрянська*

Редактор *М. М. Грабарчук*

Форматування та
комп'ютерна верстка *Д. П. Завальніцька*

Здано до друку 11.11.2026. Формат 29,7 × 41,99
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 5.3
Наклад 300 прим. Замовлення № 1199

Підготовлено до друку науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область,
Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022*